

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КРИВОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Факультет економіки та управління бізнесом
Кафедра економіки, організації та управління підприємствами

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА
до кваліфікаційної (бакалаврської) роботи

на тему: Витрати підприємства та обґрунтування пропозицій
щодо їх зниження

Виконала здобувач 4-го курсу,
групи ЗЕП-20
спеціальності 051 «Економіка»

Кучер Дар'я Вікторівна
(П.І.Б.)

Керівник Шахно А.Ю.
(П.І.Б.)

Рецензент Поліщук І.Г.
(П.І.Б.)

Кривий Ріг 2024 р.

КРИВОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет економіки та управління бізнесом
Кафедра економіки, організації та управління підприємствами
Ступінь вищої освіти бакалавр
Спеціальність 051 «Економіка»

ЗАТВЕРДЖУЮ:
зав. кафедри ЕОУП,
д.е.н., проф. Шахно А.Ю.

«   » червня 2024 р.

ЗАВДАННЯ

на випускню кваліфікаційну роботу студенту
Кучер Дар'ї Вікторівни

(прізвище, ім'я, по-батькові)

1. Тема роботи: Витрати підприємства та обґрунтування пропозицій щодо їх зниження

Керівник теми д.е.н., проф. Шахно Альона Юріївна

Затверджені наказом по університету від 02.04.2024р. № 243с

2. Строк подання студентом роботи: 10.06.2024р.

3. Вихідні дані до роботи: статистична фінансова звітність підприємства ПрАТ «Північний ГЗК» за 2018-2022 рр. (баланс, звіт про фінансові результати).

4. Зміст пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити):
дослідити сутність витрат на виробництво продукції, визначити їх склад, класифікацію та види собівартості продукції; надати техніко-економічну характеристику ПрАТ «Північний ГЗК» та його фінансового стану; проаналізувати динаміку та структуру витрат на виробництво; провести факторний аналіз результативних показників роботи підприємства; розкрити можливі шляхи зниження витрат та запропонувати певні організаційно-технічні заходи щодо їх оптимізації та підвищення ефективності; проаналізувати економічну ефективність від запропонованих заходів.

5. Перелік графічного матеріалу: елементи операційних витрат; класифікація видів собівартості та калькуляційних статей; алгоритм формування плану витрат бізнес-діяльності суб'єкта господарювання; основні показники фінансово-господарської діяльності підприємства ПрАТ «Північний ГЗК»; аналіз структури та динаміки витрат, оцінка ключових факторів впливу на собівартість продукції; ефективність запропонованих заходів.

6. Консультанти розділів роботи:

Розділи	Консультант	Підпис, дата	
		Завдання видав	Завдання прийняв
Розділ 1	проф. Шахно А.Ю.	19.03.24	02.04.24
Розділ 2	проф. Шахно А.Ю.	03.04.24	23.04.24
Розділ 3	проф. Шахно А.Ю.	20.04.24	24.05.24
Нормоконтроль	доц. Поліщук І.Г	10.06.2023	

7. Дата видачі завдання 28.02.2024р

Календарний план виконання роботи

№	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Термін виконання	Примітки
1	Співбесіда зі студентом за тематикою роботи, видача переліку рекомендованої нормативної, інструктивної бази та учбової літератури	28.02.2024р	виконано
2	Збір матеріалів до випускної роботи	01.03 - 10.03.2024р	виконано
3	Групування та аналіз зібраного матеріалу, уточнення завдань випускної кваліфікаційної роботи	11.03 - 18.03.2024р	виконано
4	Підготовка I розділу кваліфікаційної роботи та подання його керівникові	19.03 - 02.04.2024р	виконано
5	Підготовка II розділу кваліфікаційної роботи та подання його керівникові	03.04 - 23.04.2024р	виконано
6	Підготовка III розділу кваліфікаційної роботи та подання його керівникові	20.04 - 24.05.2024р	виконано
7	Підготовка вступної частини	25.05 - 07.06.2024р	виконано
8	Перевірка роботи керівником та доопрацювання роботи	08.06 - 09.06.2024р	виконано
9	Отримання відгуку керівника та рецензії	10.06 - 13.06.2024р	виконано
10	Попередній захист роботи	14.06.2024р	виконано
11	Захист роботи в ЕК	17.06.2024р	

Здобувач

_____ (підпис)

Д. В. Кучер

(прізвище та ініціали)

Керівник роботи

_____ (підпис)

А.Ю. Шахно

(прізвище та ініціали)

РЕФЕРАТ

на кваліфікаційну (бакалаврську) роботу за темою: «**Витрати підприємства та обґрунтування пропозицій щодо їх зниження**»

Кваліфікаційна (бакалаврська) робота: 114 с., 23 табл., 42 рис., 31 формула, 58 джерел, 5 додатків.

Об'єкт дослідження: витрати та калькулювання собівартості продукції підприємства ПрАТ «Північний ГЗК».

Мета роботи: аналізування витрат і результатів господарської діяльності промислового підприємства та обґрунтування пропозицій щодо зниження витрат і підвищення ефективності діяльності ПрАТ «Північний ГЗК».

Предмет дослідження: теоретичні та методологічні засади формування та аналізування витрат промислового підприємства.

Методи дослідження: аналізу, синтезу, індукції, дедукції, систематизації, емпіричні, науково-теоретичні, економіко-математичні, статистичні, техніко-економічного та кореляційно-регресивного аналізу.

У випускній кваліфікаційній (бакалаврській) роботі здійснено аналізування теоретичних напрацювань щодо економічної сутності витрат підприємства, визначено їх склад, види собівартості продукції та представлено класифікацію витрат; обґрунтовано методичний інструментарій; визначено фактори та резерви зниження витрат.

На прикладі ПрАТ «Північний ГЗК» здійснено аналізування його виробничо-господарської діяльності, техніко-економічних та фінансових показників; представлено аналіз витрат підприємства та собівартості продукції; встановлено фактори впливу на рівень витрат; обґрунтовано пропозиції щодо зниження витрат та підвищення ефективності діяльності підприємства, а саме: модернізація роликів грохотів сирих окатків та автоматизація системи управління температурою на випалювальній машині ЛУРГІ-552А; оновлення гірничої техніки з метою підвищення рівня механізації виробництва (модернізація екскаваторів кар'єрів); установка енергоефективних освітлювальних приладів; підвищення ефективності видобутку залізної руди за рахунок впровадження технології циклічно-потокowego виробництва; придбання бурового верстата, що дозволить зменшити технологічні витрати. Отримано сукупний економічний ефект в розмірі 32531,2 тис. грн.

В роботі при розрахунках використано програмний продукт Microsoft Office Excel.

ВИТРАТИ, СОБІВАРТІСТЬ, ПІДПРИЄМСТВО, АНАЛІЗ, ТЕХНІКО-ЕКОНОМІЧНІ ПОКАЗНИКИ, ПРИБУТОК, РЕНТАБЕЛЬНІСТЬ, ЕФЕКТИВНІСТЬ

ЗМІСТ	стор.
ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ АНАЛІЗУВАННЯ ВИТРАТ ПІДПРИЄМСТВА	8
1.1. Аналізування теоретичних напрацювань щодо економічної сутності витрат підприємства: склад, класифікація витрат та види собівартості продукції	8
1.2. Методологічний інструментарій економічного аналізування витрат підприємства.....	28
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗУВАННЯ ВИРОБНИЧО-ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПрАТ «ПІВНІЧНИЙ ГЗК» ТА ОЦІНЮВАННЯ ЙОГО МЕХАНІЗМУ ФОРМУВАННЯ ВИТРАТ.....	42
2.1. Техніко-економічна характеристика ПрАТ «Північний ГЗК» та аналіз його фінансового стану	42
2.2. Аналіз витрат підприємства та собівартості продукції.....	73
РОЗДІЛ 3. ОБҐРУНТУВАННЯ ПРОПОЗИЦІЙ ЩОДО ЗНИЖЕННЯ ВИТРАТ ПрАТ «ПІВНІЧНИЙ ГЗК» ТА ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ЙОГО ДІЯЛЬНОСТІ».....	86
3.1. Встановлення факторів впливу на показники собівартості продукції та визначення резервів її зниження	86
3.2. Обґрунтування пропозицій щодо зниження витрат підприємства та підвищення ефективності діяльності ПрАТ «Північний ГЗК».....	97
ВИСНОВКИ.....	105
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	110
ДОДАТКИ.....	115

ВСТУП

Однією з найбільших проблем будь-якої країни є забезпечення сталого зростання національної економіки. Тому в сучасних надзвичайно складних політичних та економічних умовах в Україні питання забезпечення сталості розвитку вільної торгівлі є дуже актуальним, що пояснюється необхідністю протистояти міжнародним процесам всередині країни та за її межами, які загострюються в глобалізованому світі.

Здатність підприємства ефективно здійснювати економічну діяльність визначається рівнем його витрат і вартості, що, у свою чергу, зазвичай вказує на здатність підприємства забезпечити такий рівень фінансової стабільності, який зменшує ризик банкрутства і запобігання втратам прибутку у фінансово-господарській діяльності, а також забезпечення можливостей стабільного та динамічного зростання.

Вибір найкращої системи управління витратами є основою економічної стабільності та конкурентоспроможності бізнесу в умовах глобального економічного ринку. Методи оцінки витрат компанії та собівартості продукції, зокрема, їх вибір і визначення вимог, в кожному окремому випадку залежать від специфіки бізнесу, тому найкраще здійснення корпоративної діяльності в Україні дозволяє компанії вийти на новий рівень розвитку та стабільності.

У системі показників ефективності виробництва особливе місце займає величина собівартості продукції, оскільки вона концентрує увагу на найважливіших показниках господарської діяльності та виробництва, а саме: економічності, ефективності використання благ, праці та інших ресурсів, і, отже, співробітники, якість роботи, переваги, недоліки та недоліки вищого керівництва та загального бізнесу компаній.

Актуальність теми полягає в тому, що витратам потрібно приділяти багато уваги. Більш детального аналізу, обліку та планування потребують взаємозв'язки різних видів діяльності при формуванні витрат. Деструктивне управління витрат призводить до безбалансного формування витрат, а отже до зайвих витрат, які

можна запобігти при більш раціональному підході формування витрат. Наслідком цього є високий рівень витрат, що погіршує стан підприємства. Актуальність підсилюється тим, що інфляція, яка впливає на всю економіку, сприяє росту витрат. Через що прибуток зростає не за допомогою економії витрат, а за рахунок росту ціни.

Дослідженнями даної теми займалися наступні вітчизняні вчені: Ахновська І. О., Волкова Н. А., Голов С. В., Дерій В. А., Захарченко Л. А., Каленич І.С., Мних Є. В., Серединська В. М., Турило А. М., Хорнгрен Ч. Т., Цимбалюк Л. Г., Черниш С. С., Чорна М. В. та інші.

Метою роботи є аналізування витрат і результатів господарської діяльності промислового підприємства та обґрунтування пропозицій щодо зниження витрат і підвищення ефективності діяльності суб'єкта господарювання.

Для досягнення мети визначено такі заходи:

- визначити зміст витрат виробництва, їх класифікацію та результати господарської діяльності;
- описати методику економічного аналізу витрат і результатів господарської діяльності;
- здійснити техніко-економічного аналізування господарської діяльності суб'єкта господарювання;
- проаналізувати діяльність та структуру собівартості продукції компанії;
- проаналізувати показники діяльності компанії;
- визначити перспективні шляхи зниження витрат та запропонувати конкретні організаційно-технічні заходи щодо вдосконалення та підвищення ефективності діяльності підприємства.

Об'єктом даної роботи є витрати та калькулювання собівартості продукції підприємства.

Предметом виступають теоретичні та методологічні засади формування та аналізування витрат промислового підприємства.

Методи дослідження: опису та спостереження, науково-теоретичні (аналіз систематичної, періодичної літератури з досліджуваної проблеми та узагальнення,

синтез, абстрагування, узагальнення, індукція, дедукція, систематизація, класифікація тощо), а також економічні: математичні, статистичні методи, техніко-економічного та кореляційно-регресійного аналізу.

Інформаційною базою дослідження є Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні», Господарський кодекс, Податковий кодекс, підручники і навчальні посібники з економіки підприємства та економічного аналізу, ресурси мережі Інтернет, методичні вказівки до виконання кваліфікаційної роботи, фінансова звітність ПрАТ «Північний ГЗК», а саме: баланс ф. № 1 – «Звіт про фінансовий стан», фінансової звітності ф. № 2 – «Звіт про фінансові результати», ф. № 5-с – «Звіт про витрати на виробництво продукції (робіт, послуг)».

Практичною значимістю одержаних результатів є заходи по зниженню витрат, що сприятиме підвищенню ефективності виробничо-господарської діяльності гірничо-видобувного підприємства.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ АНАЛІЗУВАННЯ ВИТРАТ ПІДПРИЄМСТВА

1.1. Аналізування теоретичних напрацювань щодо економічної сутності витрат підприємства: склад, класифікація витрат та види собівартості продукції

В ринкових умовах господарювання будь-яке підприємство намагається збільшити прибутковість своєї діяльності, що неодмінно пов'язано із понесенням певних витрат (фінансових, матеріально-речових, трудових та інших видів ресурсів). Отримання прибутку певною мірою залежить від вміння управляти витратами. Це єдина система, яка залежить від правильності організації менеджменту компанії, що впливає на ефективність виробничо-господарської діяльності в цілому.

Підприємство різної форми власності в процесі своєї діяльності несе різні види витрат, пов'язані з простим відтворенням і збільшенням основних і оборотних засобів, виробництвом і реалізацією товарів, виконанням робіт, наданням послуг, інвестуванням у фінансові інструменти та залучення позикових коштів із зовнішніх джерел фінансування тощо.

Основними законодавчими та нормативно-правовими документами в Україні, що регламентують склад витрат та визначають собівартість продукції, є:

1. Податковий кодекс України від 02.12.2010 р. № 2755-5І [2].
2. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 2 (МСБО 2). «Запаси» від 01.01.2012 р. № 921-021.
3. Методичні рекомендації з формування складу витрат та порядку їх планування в торговельній діяльності – Затверджено Наказом Міністерства економіки України 02.03.10 № 226.
4. Методичні рекомендації по формуванню собівартості продукції (робіт, послуг) в промисловості. Затверджено наказом Міністерства промислової політики України від 09.07.2007 № 373.

В табл. 1.1 представлено сутність економічної категорії «витрати» у відповідності до нормативних документів.

Таблиця 1.1 - Методичні підходи до визначення категорії «витрати»

Назва нормативного документу	Визначення поняття «витрати»
Національний стандарт бухгалтерського обліку П(С)БО 16 «Витрати»	Зменшення активів, або збільшення зобов'язань, що призводять до зменшення власного капіталу підприємства за умови, що ці витрати можуть бути достовірно визначені
Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку (МСФО) №23	Зменшення економічних вигід протягом облікового періоду у вигляді вибуття чи амортизації активів або ж у вигляді виникнення зобов'язань, результатом чого є зменшення власного капіталу, за винятком зменшення, пов'язаного з виплатами учасникам.
Податковий кодекс України (ПКУ)	Сума будь-яких витрат платника податку у грошовій, матеріальній або нематеріальній формах, здійснюваних для провадження господарської діяльності платника податку, в результаті яких відбувається зменшення економічних вигід у вигляді вибуття активів або збільшення зобов'язань, внаслідок чого відбувається зменшення власного капіталу

Джерело: складено автором на основі [2; 3].

На даний момент в нормативній базі та економічній літературі немає єдиного визначення поняття «витрати», що уповільнює процес прийняття управлінських рішень у господарській діяльності бізнесу. В різні часи науковці досліджували категорію «витрати» та мали власні підходи до визначення економічної суті поняття (табл. 1.2).

Категорію «витрати» вчені пояснювали по-різному.

Н.А. Волкова писала, що витрати – це загальні втрати людей і праці, задіяних у виробництві, включаючи матеріальні, трудові та економічні ресурси, що складають природне середовище [9, с. 163].

З точки зору Хорнгрен Ч. Т., відповідно до того, що компанія має цілі, для реалізації яких вона використовує свої ресурси, такі як матеріали, праця та фінанси, всі ці ресурси називаються витратами.

Вчена П. В. Чорна пояснювала, що витрати – це різні види витрат (матеріалів, праці та ін.) у грошовому виразі, які використовуються у виробництві та реалізації товарів [37, с. 7].

За словами Серединської В.М., собівартість є якісним показником того, наскільки добре компанія працює з точки зору вартості. Цей показник відображає організаційно-технологічний рівень виробництва, тобто технологію, організацію виробництва, інноваційність обладнання та інші фактори, що свідчать про ділову активність. Фінансові результати безпосередньо пов'язані з витратами та їх сумою, яка відображає рівень ефективності та привабливості бізнесу [16, с. 295].

В.А. Дерій пояснив іншим способом, що, на його думку, витрати називаються ресурсами, тобто джерелами знань і роботи, неіснуючими активами, заощадженнями, борговими зобов'язаннями, бюджетними зобов'язаннями. Усі ці ресурси повністю або частково використовуються для господарсько-фінансової діяльності підприємства [15, с. 154].

Ю. С. Цал-Цалко ретельно і повністю визначає категорію «загальновиробничих витрат» для основних і допоміжних підрозділів підприємства, і це стосується лише умов, необхідних для його організації та обслуговування, а також виробництва та управління [37, с. 96].

Г.М Тарасюк зауважує, що накладні витрати є непрямими витратами, які не можна безпосередньо віднести до конкретного елемента, який є економічно вигідним. Виробничі накладні витрати пов'язані з виробництвом багатьох видів продукції і додаються до собівартості продукції за допомогою конкретних методів.

Отже, можна зробити висновок, що на думку всіх авторів витрати – це складна економічна категорія, яка представляє собою вартість всіх грошових витрачачь на використання різних видів ресурсів: матеріальних, фінансових, кадрових та інформаційних для досягнення бізнес-цілі – отримання та збільшення прибутку.

Опрацювання теоретичних напрацювань науковців дало змогу нам сформулювати власний підхід до визначення категорії «витрати». З нашої точки зору, витрати – це вартісна оцінка всіх витрачених ресурсів підприємства (матеріальних, нематеріальних, фінансових, трудових, інвестиційних, інформаційних та ін.), від яких очікується отримання економічної вигоди, тобто для досягнення головної мети – збільшення прибутковості компанії.

Таблиця 1.2 – Наукові підходи до визначення економічна сутності категорії

«витрати»

Автори, які надали визначення категорії «витрати»	Трактування економічної сутності категорії «витрати» науковцем
Атамас П. Й.	Незважаючи на галузеві особливості, завжди в процесі виробництва беруть участь засоби праці, предмети праці та робоча сила, а у деяких галузях – природні ресурси. Використання цих елементів виробництва зумовлює витрати підприємства у процесі господарської діяльності
Бланк І.А.	Виражені в грошовій формі поточні витрати трудових, матеріальних, фінансових і інших видів ресурсів на виробництво продукції
Задорожна Н. В.	Витрати – це вартість усіх використовуваних ресурсів, необхідних для випуску визначеного обсягу продукції
Дон Р. Хенсен, Небіл С. Еліас, Девід У.Сенков	Пожертва грошима або грошовими еквівалентами за товари (роботи, послуги), від яких очікується, що вони принесуть вигоду для організації: поточну чи майбутню.
Котляров С.А.	Вартість ресурсів, які використовуються для виробництва продукції, отримання прибутку чи досягнення іншої мети організації.
Грещак М.Г., Коцюба О.С.	Обсяг використаних ресурсів підприємства у грошовому еквіваленті для досягнення певної мети
Івашкевич В. Б.	Відтік або інше використання активів або в результаті основної діяльності господарюючого суб'єкта виникнення кредиторської заборгованості
Кіндрацька Г.І., Білик М.С., Загородній А.Г.	Сукупність витрат живої та уречевленої праці для здійснення поточної господарської діяльності підприємства, а за натурально-речовим складом – спожита частина матеріальних, трудових та фінансових ресурсів
Кривенко К.Т., Савчук В.С., Беляєв О.О	Грошове вираження використання виробничих ресурсів, у результаті якого здійснюється виробництво і реалізація продукції
Скрипник М. І.	Витрати – це використання тільки тих ресурсів, які при визначенні прибутку господарюючого суб'єкта за даний період часу ставляться у відповідність доходам
Турило А. М., Кравчук Ю. Б., Турило А. А.	Витрати – це вартісне вираження абсолютної величини застосованоспожитих ресурсів, необхідних для здійснення ним поставленої мети
Фаріон І.Д., Писаренко Т.М.	Обсяг реально спожитих ресурсів чи коштів у процесі виробничої, фінансової, інвестиційної діяльності
Цал-Цалко Ю. С.	Витратами визнаються або зменшення активів, або збільшення зобов'язань, що призводить до зменшення власного капіталу підприємства (за винятком зменшення капіталу внаслідок його вилучення або розподілу власниками), за умови, що ці витрати можуть бути достовірно оцінені

Джерело: складено автором на основі [9; 15; 16; 37].

Всі загальні витрати підприємства поділяються залежно від їх ролі у відтворювальному процесі:

1. Операційні витрати (поточні витрати) - це витрати на операційну діяльність підприємства, тобто його основну діяльність, пов'язану з виробництвом і реалізацією товарів. Витрати від реалізації продукції поділяються на:

а) циклові - повторюються протягом кожного циклу виробництва продукції (собівартість продукції, заробітна плата виробничих робітників, обладнання тощо);

б) безперервні – витрати, які здійснюються на підприємстві незалежно від виробничого процесу (ремонт будівель, споруд, устаткування, утримання адміністративного персоналу тощо);

2. Інвестиційні витрати – витрати, пов'язані з інвестиційною діяльністю, тобто Розширення і модернізація виробництва (розширення простих одноразових витрат і відтворення основних засобів), збільшення оборотних коштів і формування додаткових трудових ресурсів для нового виробництва. Фінансовими джерелами цих витрат є знижки, прибутки, кредити тощо;

3. Витрати, пов'язані з фінансовою діяльністю суб'єкта господарювання, у тому числі виплата процентів іншим юридичним і фізичним особам за отримані від них фінансові інвестиції у вигляді кредитів і позик, посередникам під час розміщення акцій, облігацій на первинному ринку цінних паперів.

4. Витрати на соціальний розвиток. Ці витрати не пов'язані з процесом виробництва, тому вони фінансуються з прибутку компанії.

Найбільшу частку у загальному обсязі всіх витрачачь мають витрати на виробництво. Витрати представлені як в натуральній, так і у грошовій формі. Для оцінювання результатів діяльності компанії основною є грошова оцінка витрат [15, с.27].

Вартісною формою витрат підприємства на виготовлення продукції є собівартість продукції. Частина відрахувань і платежів разом з витратами виробництва і реалізації складають собівартість продукції. Решта податків покривається за рахунок прибутку компанії та інших цільових надходжень. За рахунок прибутку компанії покриваються такі витрати:

- деякі види виробничих витрат, що перевищують встановлені норми (адміністративно-адміністративні витрати).

- грошові виплати працівникам, не пов'язані безпосередньо із заробітною платою (додаткові кошти та доплати, не передбачені законодавством).

- утримання апарату управління компанії

- витрати на ліквідацію наслідків стихійного лиха.

- витрати непромислових підприємств, продукція яких не входить до номенклатури основної діяльності.

- митні збори та податки.

- розробка та впровадження нового виду продукції, бізнес-витрати тощо [10, с.89].

Побудова системної структури витрат підприємства вимагає здійснення економічної класифікації за індивідуальними ознаками. Такий підхід передбачає поділ і узагальнення витрат на групи для представлення інформації у формі, зручній для управління та аналізу. Класифікація необхідна для організації економічних операцій підприємства, визначення вартості продукту, а також для ціноутворення, розподілу, планування, контролю та аналізу витрат.

Класифікація витрат господарської діяльності представлено в табл. 1.3.

Витрати класифікуються за різними ознаками. За ступенем залежності від обсягів виробництва продукції витрати поділяються на [21, с.102]:

- постійні – їх загальна сума не залежить від кількості виготовленої продукції в певних межах; у їх складі розрізняють умовно-постійні витрати, які неістотно змінюються при зміні обсягу виробництва (це утримання та експлуатація будівель та споруд);

- змінні:

- 1) пропорційні – змінюються прямо пропорційно до зміни обсягу виробництва – сировина, матеріали, відрядна заробітна плата,

- 2) непропорційні:

Таблиця 1.3 – Класифікація витрат виробничо-господарської діяльності

Ознака	Елементи класифікації
За економічним змістом	– Витрати предметів праці – Основних засобів – Живої праці
За видами витрат	– Елементи витрат – Статті калькуляції
За об'єктами витрат	– Продукція, роботи, послуги – Окремі замовлення – Господарські процеси – Види діяльності
За функціями основної діяльності	– Виробництво – Управління
За способом віднесення на конкретні об'єкти витрат	– Прямі – Непрямі
За єдністю складу	– Одноелементні – Комплексні
Відповідно до технологічного процесу	– Основні – Накладні
За рівнем впливу обсягу виробництва на витрати	– Умовно-змінні – Умовно-постійні
За доцільністю витрачання	– Продуктивні – Непродуктивні
За місцем виникнення та здійснення контролю	– Центри витрат – Центри відповідальності
За можливістю регулювання	– Регульовані – Нерегульовані
За охопленням планування	– Планові – Позапланові
За економічними елементами	– Матеріальні витрати – Витрати на оплату праці – Відрахування на соціальні заходи – Амортизація – Інші операційні витрати
За характером виробництва	– Основні – Допоміжні
Відносно участі у виробничому процесі	– Виробничі – Невиробничі
За періодичністю виникнення	– Одноразові – Поточні
За календарним періодом	– Витрати звітного періоду – Витрати майбутніх періодів – Витрати наступних періодів

Джерело: складено на основі [4; 14; 35].

а) прогресуючі (зростають у більшій мірі, ніж обсяг виробництва. Виникають тоді, коли збільшення обсягу виробництва вимагає більших витрат (витрати на відрядно-прогресивну оплату праці, додаткові рекламні і торгові витрати).

б) дегресуючі - зростають менше, ніж обсяг виробництва (витрати на експлуатацію машин та устаткування, його ремонт, витрати на інструмент тощо).

Витрати можуть включатися та не включатися до собівартості реалізованої продукції:

- включаються – прямі матеріальні витрати, прямі витрати на оплату праці, інші прямі витрати (зокрема, відрахування на соціальні заходи), витрати на утримання та експлуатацію устаткування, загально виробничі витрати, понаднормативні виробничі витрати;

- не включаються – адміністративні витрати, витрати на збут та інші операційні витрати [10, с. 54].

За способом віднесення на собівартість окремих видів продукції витрати поділяються на:

- прямі (безпосередньо пов'язані з виготовленням даного виду продукції і можуть бути прямо віднесені на її одиницю);

- непрямі (пов'язані не з виготовленням конкретних виробів, а з процесом виробництва в цілому - розподіляються на підставі бази розподілу: пропорційно основній заробітній платі виробничих робітників або пропорційно собівартості коефіцієнто-машино-годин) – зарплата обслуговуючого і управлінського персоналу, утримання та експлуатація будівель, споруд, машин тощо.

За ступенем однорідності економічного змісту витрати бувають:

- одноеlementні (прості) – є однорідні за складом і мають єдиний економічний зміст (матеріальні витрати, оплата праці, витрати на соціальні відрахування);

- комплексні витрати – різні за складом і охоплюють кілька елементів витрат (витрати на утримання і експлуатацію устаткування, загально виробничі тощо) [12, с. 71].

Відносно характеру зв'язку з процесом виготовлення продукції:

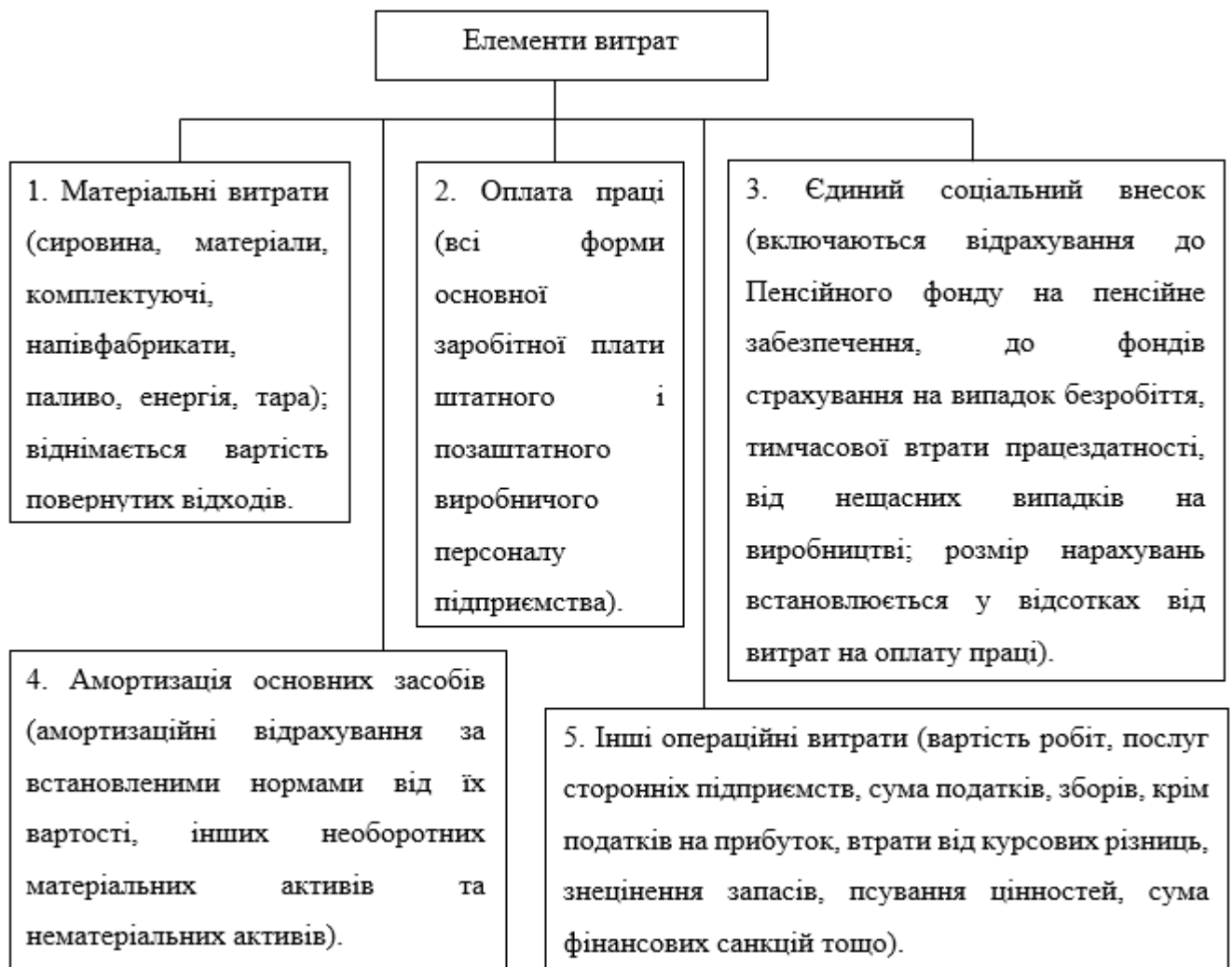

- основні – безпосередньо зв'язані зі здійсненням технологічного процесу,
- накладні – зв'язані з організацією, обслуговуванням та управлінням виробництва.

За економічними елементами витрати формуються відповідно до їх економічного змісту:

- матеріальні витрати,
- витрати на оплату праці,
- відрахування на соціальні заходи,
- амортизація,
- інші витрати (орендна плата, відсотки за кредитами банку тощо) [23, с. 146].

Елементи операційних витрат представлені на рис. 1.1.

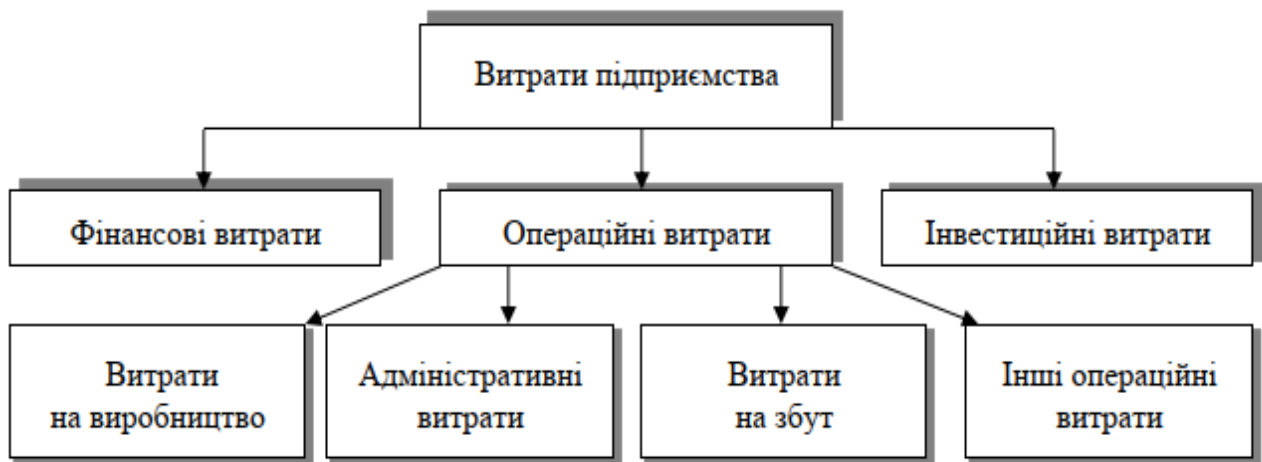
Джерело: складено на основі [14; 33].

Рисунок 1.1 – Елементи операційних витрат виробничо-господарської діяльності

Витрати на виробництві формуються за центрами відповідальності, а саме:

- витрати виробництва;
- витрати цеху;
- витрати дільниці;
- витрати технологічного переділу;
- витрати служби.

Структура витрат підприємства представлена на рис. 1.2.

Джерело: складено автором на основі [37].

Рисунок 1.2 – Складові витрат суб'єкта господарювання

Вартісною формою витрат підприємства є собівартість продукції. Собівартість продукції — це грошова форма витрат, понесених на виробництво, підготовку та реалізацію продукції [8, с. 114].

Вона свідчить про ефективність всього виробничого процесу підприємства — рівень організації виробничого процесу, рівень технології та продуктивності праці.

Собівартість продукції включає такі витрати:

- дослідження ринку;
- підготовка та розробка нових продуктів;
- виробництво товарів;
- ведення виробничого процесу та управління ним;
- продаж товарів;
- розвідка, використання та охорона природних ресурсів;

- підбір та навчання персоналу;
- оптимізація виробничих процесів (крім капітальних витрат).

Застосовується для здійснення контролю за використанням виробничих ресурсів, визначення економічної ефективності і технічних заходів виробництва, формування цін на продукцію.

В умовах самофінансування зменшення собівартості виступає головним джерелом збільшення прибутку компанії.

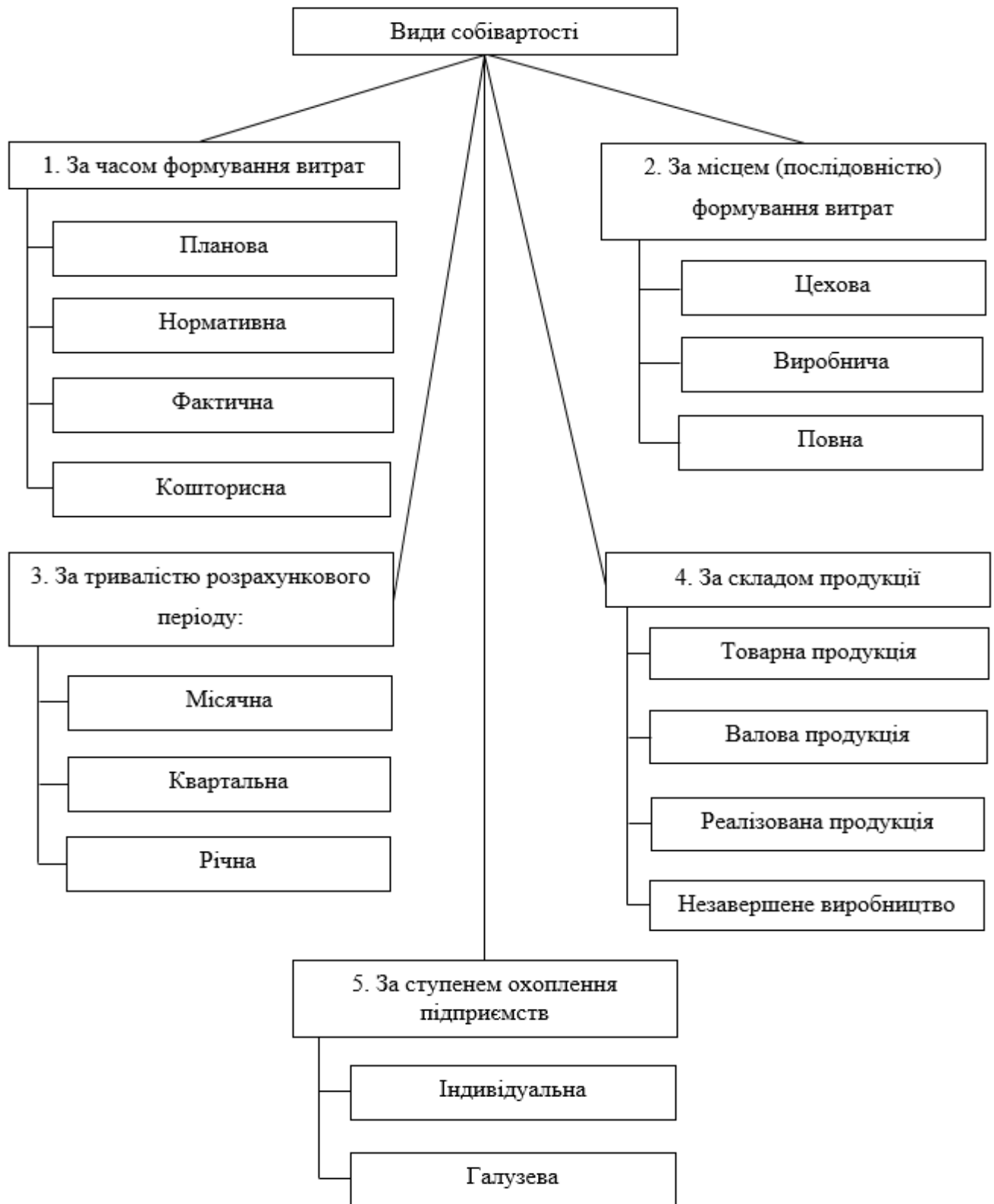
Категорії «собівартість продукції» присвячено багато праць науковців-економістів. Основні визначення даного поняття представлені в табл. 1.4.

Таблиця 1.4. – Наукові підходи до визначення економічної сутності категорії «собівартість продукції»

Автор	Визначення науковцями категорії «собівартість продукції»
Бутинець Ф.Ф.	Собівартість продукції – виражені в грошовій формі поточні витрати підприємства на виробництво та збут товарів, робіт, послуг
Войтенко Т.	Собівартість формується безпосередньо на підприємстві і відображає індивідуальні витрати та умови виробництва, конкретні результати господарювання даного виробничого підприємства
Мякота В.	Собівартість продукції – один із головних економічних показників діяльності промислового підприємства і виражає в грошовій формі всі затрати підприємства, пов'язані з виробництвом і реалізацією продукції
Миронова Ю. Ю.	Залежно від часу формування витрат розрізняють собівартість планову, фактичну, нормативну та кошторисну. Повну собівартість характеризує уся сума витрат не тільки на виробництво, а й на збут готової продукції підприємства (сума виробничої собівартості та позавиробничих витрат)
Скрипник М.	Собівартість продукції - це важлива економічна категорія, яка відображає рівень понесених поточних затрат на виробництво та реалізацію продукції, виражених в грошовому вимірнику
Павленко Л. Д.	Собівартість продукції доцільно поділяти на планову і фактичну. Планова собівартість відображає індивідуальні витрати на виробництво певної продукції, які плануються, виходячи з норм, тарифів, цін, ставок поточного періоду. Фактична собівартість – це виражені в грошовій формі фактичні витрати підприємства на виробництво певної продукції в даних умовах

Джерело: складено на основі [10; 15; 16; 25; 37].

Узагальнена класифікація видів собівартості продукції представлена на рис. 1.3.

Джерело: складено на основі [33; 37].

Рисунок 1.3 – Класифікація видів собівартості продукції

У відповідності до періоду часу, впродовж якого здійснювалось формування витрат, розрізняють такі види собівартості:

- планова;
- фактична;
- нормативна;
- кошторисну собівартість.

Формування собівартості продукції відбувається в двох аспектах:

- 1) за економічними елементами (рис 1.1);
- 2) за статтями калькуляції.

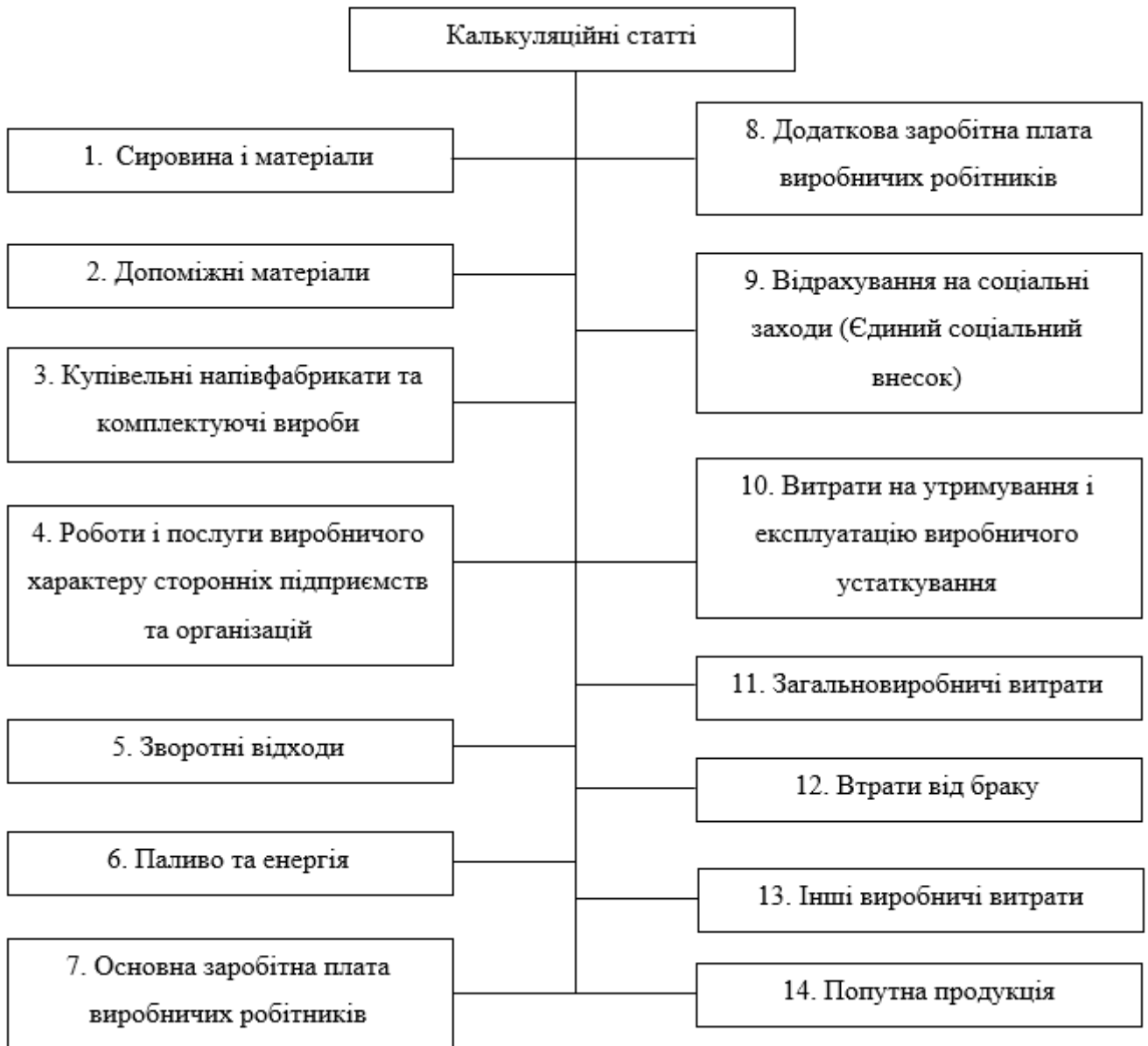
Структура собівартості компонентів витрат вказує на загальний економічний стан підприємства, вона відображає джерела додаткових витрат або заощаджень, а також відображає загальну потребу підприємства в матеріалах, робочій силі та грошах для підтримки рівноваги всіх виробничих підрозділів. Структура собівартості за статтями витрат визначається виходячи з планового обсягу виробництва.

При розгляді виробничих витрат важливе значення має калькулювання собівартості продукції, оскільки собівартість є основним показником, який впливає на величину прибутку і рентабельності компанії, які першочергово залежать від зниження витрат.

Калькулювання — це розрахунок собівартості конкретного окремого товару. Калькулювання необхідне для вирішення багатьох економічних завдань, а саме: визначення ціни продукції, розрахунку прибутку виробництва, аналізу собівартості однієї і тієї ж продукції на різних підприємствах, визначення економічної ефективності від впровадження різноманітних заходів організаційного та технічного характеру.

У компаніях, як правило, розраховуються (калькулюються) планові та фактичні витрати. Перші розраховуються за плановими нормами витрат, а другі — за їх фактичним рівнем. Предметом є товари або послуги, для яких розраховується собівартість.

Види калькуляційних статей у відповідності до чинного законодавства представлено на рис. 1.4.

Джерело: складено на основі [10; 14; 33].

Рисунок 1.4 - Види калькуляційних статей у відповідності до чинного законодавства

Для формування повної собівартості необхідно враховувати та додавати позавиробничі витрати (комерційні витрати, витрати на маркетингові дослідження, рекламу продукції, заходи щодо стимулювання збуту тощо).

Статті калькулювання:

1. Сировина та матеріали. Включається у вартість сировини і матеріалів, що входять до складу виробленої продукції, тобто утворюють її основу.

Покупні матеріали для забезпечення нормального технологічного процесу і упакування продукції.

Витрати, зв'язані з використанням природної сировини.

2. Покупні напівфабрикати на комплектні вироби:

- покупні комплектуючі вироби;

- роботи і послуги виробничого характеру (обробка сировини, часткова обробка напівфабрикатів сторонніми організаціями або власними силами підприємства неосновного виду діяльності);

- невідображена в цій статті вартість комплектуючого устаткування, що оплачується за рахунок замовника (понад ціну за виріб);

- не підлягає обробці та монтажу і не включається до валової продукції (електрообладнання).

3. Паливо та енергія на технічні цілі:

- всі види палива і енергії, як одержані, так і власні;

- для проведення технічних випробувань виробів (металургія) згідно з технологічним процесом (витрати для домен і т.д.)

- розраховане згідно кошторисних ставок пропорційно до виготовленої продукції;

- витрати на покупну енергію з витрат за її оплату за встановленими тарифам.

Всі перші три пункти статті розраховуються з цін їх придбання (вартість).

4. Зворотні відходи.

Дивися кошторис. (Вони віднімаються).

5. Основна зарплата виробничих робітників.

По кошторису.

6. Додаткова зарплата.

По кошторису.

7. Відрахування на соціальне страхування.

8. Витрати на:

- підготовчі роботи у видобувних галузях (калькуляційна одиниця 1 м³);

- освоєння нових видів продукції, нового виробництва, цехів та агрегатів (кускові витрати);

- винахідництво та раціоналізацію.

9. Відшкодування зносу спеціальних інструментів і пристроїв:

- витрати пов'язані з проектуванням і виготовленням спеціальних інструментів;

- ремонт і утримання в робочому стані;

- утримання спеціальних служб, що утримують, обслуговують поточне виробництво (спеціальні лабораторії, бюро і т.п.)

10. Витрати на утримання та експлуатацію устаткування:

- на повен відновлення основних виробничих фондів та капітальний ремонт у вигляді амортизаційних відрахувань від вартості виробничого та під'ємно-транспортного устаткування;

- сума сплачених орендаторам відсотків (винагорода), за користування ними;

- витрати на приведення поточного ремонту (за винятком реконструкції) та модернізацію;

- витрати на переміщення внутрішньо-заводських вантажів;

- знос малоцінної та швидкоспрацьовуваної продукції.

Витрати між окремими видами продукції розподіляються за допомогою кошторисних нормативних ставок, розрахованих на підставі даних про кількість машино-годин відпрацьованих. Розподіл витрат здійснюється пропорційно по:

- основній зарплаті робітників (виробничих);

- обсягу виробництва;

- виходячи з витрат на одну годину експлуатації машин за встановленими нормами;

11. Загальновиробничі витрати:

- витрати на управління;

- амортизаційні відрахування по будовам і спорудам, їх утримання і ремонт;

- охорона праці, знос МШП, витрати на обслуговування виробничого процесу;

- витрати від технічно неминучого браку.

12. Загальногосподарські витрати:

- витрати на дослідження, винахідництво, підготовка кадрів;
- страхування майна;
- платежі за забруднення середовища;
- пожежну, сторожову охорону;
- за фінансування кредитами, сплата відсотків.

13. Втрати внаслідок технічно неминучого браку;

- втрати забракованої продукції з технічних причин.

14. Попутна продукція:

- самостійно не калькуюється.

Визначається (оцінюється) за:

- а) плановою собівартістю аналогічної продукції;
- б) за ціною її можливого використання.

15. Інші виробничі витрати:

- витрати на гарантійний ремонт і обслуговування виробленої продукції (2%).

16. Позавиробничі витрати (реклама, мито і т.д.) [13, с. 62].

Повна собівартість продукції – це витрати, що включають виробничі та невикористані витрати компанії (адміністративні витрати, витрати на збут та інші операційні витрати), які відшкодовуються за рахунок отриманих результатів прибутковості компанії.

Для врахування всіх видів економічно однорідних витрат в процесі виробничо-господарської діяльності складається на підприємстві кошторис витрат.

Кошторис витрат на виробництво — це витрати, пов'язані з основною діяльністю компанії в певний період, незалежно від того, чи включені вони до собівартості продукції в цьому періоді чи ні. Кошторис виробництва і собівартість продукції в числовому виразі можуть не збігатися [32, с 251].

Приклад форми, за якою складається кошторис, представлено в табл. 1.5.

Таблиця 1.5 – Кошторис витрат на виробництво за елементами витрат (форма)

Елементи витрат	Минулий рік, грн.	Плановий рік, грн.
1. Матеріальні витрати		
2. Витрати на оплату праці		
3. Відрахування на соціальні потреби		
4. Амортизація основних засобів та нематеріальних активів		
5. Інші витрати		
6. Усього витрат на виробництво ($\sum$ р.1-5)		
7. Витрати, які не включаються у виробничу собівартість продукції		
8. Зміна залишків витрат майбутніх періодів (приріст віднімається, зменшення – додається)		
9. Зміна залишків майбутніх платежів (приріст додається, зменшення віднімається)		
10. Собівартість валової продукції		
11. Зміна залишків незавершеного виробництва (приріст віднімається, зменшення – додається)		
12. Виробнича собівартість товарної продукції		
13. Позавиробничі витрати		
14. Повна собівартість товарної продукції		

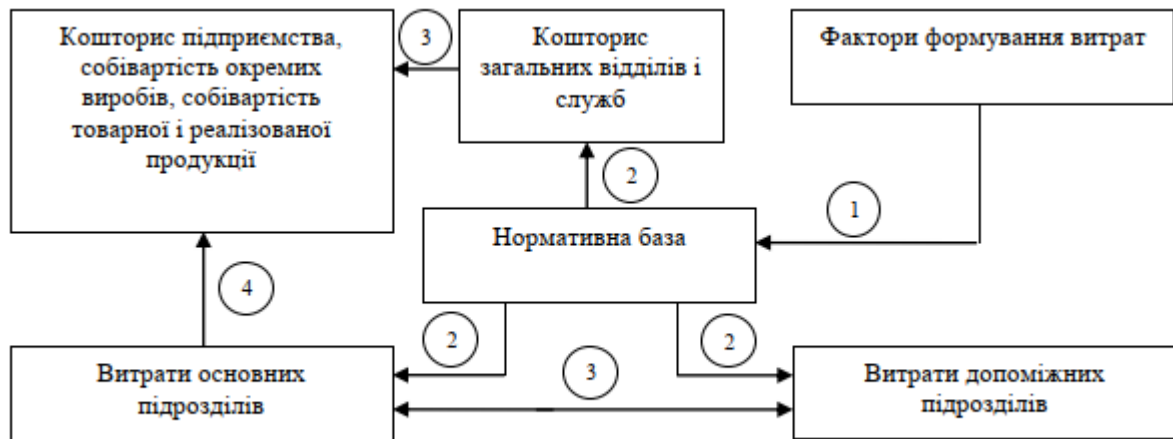
Джерело: складено на основі [33].

Кошторис витрат складається за економічними елементами:

- матеріальні витрати,
- витрати на оплату праці,
- відрахування на соціальні заходи,
- амортизація,
- інші витрати (орендна плата, відсотки за кредитами банку тощо)

Кошторис, на відміну від собівартості, охоплює ширше коло витрат. Він відображає не тільки витрати на виробництво товарів, а й майбутні витрати, витрати на надання послуг, які не входять до складу товарів, збільшення робочого балансу приросту.

В ринкових умовах господарювання обов'язкове формування плану витрат бізнес-діяльності суб'єкта господарювання. Основні етапи складання плану витрат представлено на рис. 1.5.

Джерело: складено на основі [33].

Рисунок 1.5 - Алгоритм формування плану витрат бізнес-діяльності суб'єкта господарювання

Динаміка процесів, які відбуваються в зовнішньому середовищі, наслідки глобалізаційних змін, що спостерігаються у всьому світі, й зокрема, в Україні, обумовлюють пошук нових якісних підходів до організації управління підприємством. Наразі актуальним питанням постає ефективність управління витратами компанії в ринкових умовах господарювання, що має безпосередній вплив на результуючі показники діяльності суб'єктів господарювання.

Система управління витратами включає такі етапи:

- виявлення та визначення проблем, що впливають на економію всіх видів ресурсів;
- застосування методу визначення норм витрат ресурсів;
- складання плану витрат за їх видами;
- бухгалтерський облік та аналізування витрат;
- економічне стимулювання щодо зниження витрат та економії ресурсів.

За кожен етап цієї системи відповідають конкретні виконавці, виробничі підрозділи компанії, які виступають певним центром формування витрат та несуть відповідальність за їх рівень. Контроль рівня витрат здійснюється найбільш ефективно в місцях, де вони відбуваються, у центрах витрат, центрах відповідальності [33, с.57].

Центри витрат представлені виробничими і структурними підрозділами, що характеризують різні види діяльності і виробничі функції, що дозволяє деталізувати облік, посилити контроль витрат і підвищити точність калькуляції.

Центр відповідальності – це організаційна одиниця на чолі з керівником, який забезпечує планування, регулювання та контроль за фактичними витратами. Центри поділяються на великі та функціональні. Відповідальні працівники контролюють витрати в тих областях, де вони виникають, а функціональні керівники розподіляють ці витрати на інші сфери, де вони виникають, за умови, що цей центр обслуговує кілька центрів витрат.

Для всіх видів матеріалів встановлені правила цін. Кошториси (планові витрати) складаються за центрами відповідальності, собівартість одиниці продукції (послуг) визначається за виробничими підрозділами.

Фактичний рівень витрат розраховується на основі даних бухгалтерського обліку. Порівняння фактичних і планових витрат дає можливість за допомогою методу економічного аналізу оцінити роботу підрозділів щодо використання ресурсів, виявити причини відхилень від фактичних планових витрат і, відповідно, стимулювати рівень їх скорочення.

Центри витрат представляються виробничими і структурними підрозділами, які характеризуються різноманіттям функцій і виробничих операцій, що дає змогу деталізувати облік, посилити контроль за витратами і підвищить точність калькулювання.

Центр відповідальності – організаційний підрозділ, який очолюється керівником, котрий забезпечує контроль планових, нормативних і фактичних витрат. Центри поділяються на головні і функціональні. Головні контролюють витрати по місцям їх виникнення, а функціональні поширюють витрати на інші місця їх виникнення при умові, що цей центр обслуговує кілька центрів витрат.

Для всіх видів матеріальних ресурсів встановлені норми витрат. За центрами відповідальності складаються кошториси (планові витрати), для виробничих підрозділів визначається собівартість одиниці продукції (послуг).

Фактичний рівень витрат розраховується за даними бухгалтерського обліку. Порівняння фактичних витрат з плановими дає змогу в процесі економічного аналізу оцінювати роботу підрозділів щодо використання ресурсів, знаходити причини відхилень фактичних витрат від планових і відповідно стимулювати їхнє зниження.

Таким чином, узагальнюючи вищезазначене, слід підкреслити, що отримання найбільшого ефекту при найменших витратах, економія трудових, матеріальних, фінансових ресурсів залежить від того, як вирішується питання пошуку резервів скорочення загальновиробничих витрат на рівні підприємства та його підрозділів

1.2. Методичний інструментарій економічного аналізу витрат підприємства

Методи калькулювання є важливими інструментами для обчислення собівартості продукції або послуг, що дозволяє бізнес-структурам приймати обґрунтовані управлінські рішення. Основні методи калькулювання включають:

Кожна система має свої переваги та недоліки, вибір того чи іншого методу залежить від специфіки компанії, методів виробництва та вимог менеджменту.

Методи розрахунку собівартості продукції, які часто використовують вітчизняні компанії [14, с. 51]:

1. Прямі математичні методи.
2. Метод розрахунку та аналізу.

Він передбачає розподіл прямих витрат на виробництво виробничої одиниці на основі існуючих норм і непрямих витрат відповідно до заробітної плати основних працівників.

3. Параметричний метод.

4. Стандартний метод обліку та калькулювання (витрати на виробництво поділяються на дві категорії: витрати, включені в правила, і відхилення від поведінки витрат. Усі витрати, включені в правила, обліковуються без групування їх за різними замовленнями, обліковуються за причинами і винуватців, що дозволяє

швидко проаналізувати показники відхилень і витрати, спричинені змінами поточних ставок.

5. Позаказний метод (витрати на виробництво розраховуються на підставі замовлень на вироби або групу виробів. Фактична собівартість замовлення визначається після завершення виробництва виробів або робіт, пов'язаних з цим замовленням, шляхом додавання всіх. Для визначення собівартості одиниці продукції загальну вартість замовлення ділять на кількість виготовленої продукції).

6. Метод первісної вартості використовується для масового виробництва з коротким, але повним технологічним циклом. Продукція, що випускається підприємством, схожа за сировиною та характером обробки. Собівартість цього процесу розраховується в стадіях (стадіях) виробничого процесу.

7. Калькуляція за методом повної собівартості. До калькуляції включаються всі види витрат, пов'язані з виробництвом і реалізацією продукції. Цей процес є традиційним для вітчизняних виробників.

8. Комбінування та коефіцієнтний (метод калькулювання виключення витрат) [13, с. 17].

Також існує зарубіжна практика застосування різноманітних методів калькулювання, а саме:

1. Абсорбційне калькулювання: усі витрати, як змінні, так і постійні, розподіляються між виробленими продуктами. Цей метод надає повну картину собівартості продукції.

2. Маржинальне калькулювання (direct costing): тільки змінні витрати включаються в собівартість продукції, тоді як постійні витрати розглядаються окремо як періодичні витрати. Це дозволяє визначити маржинальний дохід і приймати рішення про оптимізацію виробництва.

3. Нормативне калькулювання: використовуються встановлені нормативи витрат на одиницю продукції. Різниця між нормативними і фактичними витратами аналізується для контролю та коригування процесів.

4. Процесне калькулювання (Process costing): Витрати розподіляються на окремі етапи виробничого процесу. Застосовується на підприємствах з масовим або серійним виробництвом.

5. Позаказне калькулювання (Job order costing): витрати відстежуються та калькулюються для кожного окремого замовлення або партії продукції. Підходить для підприємств, що виконують індивідуальні замовлення.

6. Калькулювання за методом діяльностей (Activity-based costing, ABC): витрати розподіляються за видами діяльності, а потім ці витрати розподіляються на продукти або послуги на основі споживання діяльностей. Цей метод дозволяє більш точно визначати собівартість складних продуктів та послуг [15, с. 92].

Важливо визначити непередбачені витрати. Вони змінюються при зміні обсягу виробництва. До складу цих витрат, як уже зазначалося, входить вартість сировини, матеріалів, продукції, готової продукції, до них також відноситься паливо, енергія і, звичайно, заробітна плата працівників.

Після виявлення умовно-змінних витрат особливу увагу слід звернути на умовно-постійні витрати. Ці витрати, на відміну від попередніх витрат, не змінюються при зміні обсягу виробництва. До них, як правило, відносяться різні загальновиробничі витрати, утримання обладнання та ін. Так само фізична міцність продукту є показником енергетичної міцності продукту. Різниця полягає у відображенні кількості витрачених енергетичних ресурсів на кількість виробленої продукції.

Метою обліку витрат є повне і достовірне визначення фактичної суми витрат і контроль за використанням ресурсів підприємства. Дані про фактичні витрати використовуються для оцінки та аналізу планових і фінансових показників виробничого бізнесу. На практиці при плануванні господарських витрат і собівартості продукції застосовуються кошторисний, регулюючий, бухгалтерський і будівельний методи обліку. Для більшості інших використовується наближений метод [17, с. 118].

Витратні показники застосовують для визначення рівня витратності виробничих процесів на підприємствах. Представимо дані показники [32; 33; 35].

Потреба у матеріалах для виготовлення одного виробу визначається за формулою:

$$M_{1 \text{ вир}} = \sum_{i=1}^n H_{1 \text{ вир}} \cdot \Pi_{1 \text{ вир}}, \quad (1.1)$$

де $M_{1 \text{ вир}}$ – кількість застосування матеріалів для виготовлення одного виробу;

$H_{1 \text{ вир}}$ – натуральна міра обсягу застосування матеріалів для виготовлення одного виробу;

$\Pi_{1 \text{ вир}}$ – вартість матеріалу для випуску одного виробу [10, с. 389].

Для з'ясування повної кількості витрат матеріалів для виробництва, необхідно використовуючи вище наведену формулу її на загальну кількість виробів:

$$M_{1 \text{ вир}} = O \cdot \sum_{i=1}^n H_{1 \text{ вир}} \cdot \Pi_{1 \text{ вир}}, \quad (1.2)$$

де $M_{1 \text{ вир}}$ – кількість застосування матеріалів для виготовлення одного виробу;

O – загальна кількість виробів, яка виробляється за виробничою програмою, зображується у натуральних вимірах;

$H_{1 \text{ вир}}$ – натуральна міра обсягу застосування матеріалів для виготовлення одного виробу;

$\Pi_{1 \text{ вир}}$ – вартість матеріалу для випуску одного виробу [10, с. 389].

Умовно-змінні витрати розмір яких залежить від кількості виробів. Складовими цих витрат є матеріали, заробітна плата, сировина, паливо і так далі. Формула розрахунку:

$$O_3 = \sum_{i=1}^n Z, \quad (1.3)$$

де O_3 – обсяг змінних витрат;

Z – змінні витрати [10, с. 389].

Перейдемо до перегляду умовно-постійних витрат. Порівнюючи з попередніми (умовно змінними витратами), на ці витрати не має вплив кількість виробів на виробництво. Складом цих витрат є загальновиробничі витрати, витрати на догляд за обладнанням. Зобразимо розрахунок цих витрати у наступній формулі:

$$O_{\Pi} = \sum_{i=1}^n \Pi, \quad (1.4)$$

де O_{Π} – обсяг постійних витрат;

Π – постійні витрати [10, с. 390].

Як знаходити обсяг умовно-змінних витрат у структурі витрат (питома вага) наведено в формулі:

$$C_3 = \frac{O_3}{O_B} \cdot 100\%, \quad (1.5)$$

де C_3 – структура змінних витрат;

O_3 – змінні витрати;

O_B – загальні витрати [10, с. 390].

Також зобразимо формулу по знаходженню обсягу постійних витрат у загальних витрат:

$$C_{\Pi} = \frac{O_{\Pi}}{O_B} \cdot 100\%, \quad (1.6)$$

де C_{Π} – структура постійних витрат;

O_{Π} – постійні витрати;

O_B – загальні витрати [36, с. 39].

Розглянемо матеріаломісткість, даний показник відображає скільки матеріальних витрат застосовується для виготовлення одної кількості продукції, формула:

$$M = \frac{MB}{\Pi} = \frac{MB}{\sum_{i=1}^n \text{BAP}_i \cdot O_i}, \quad (1.7)$$

де M – матеріаломісткість;

MB – матеріальні витрати, які необхідно використати для виготовлення певного виду продукції;

Π – продукція;

BAP_i – вартість певного виробу;

O_i – виражений у натуральній формі обсяг вироблення продукту конкретного виду;

n – асортимент продукту [10, с. 390].

Наступним розглянемо показник енергоємності виробу. Мета існування показника, по аналогії з матеріаломісткістю, є зображення витрат пов'язаних з

енергоресурсами по відношенню до виробленої продукції. Покажемо розрахунок у наступній формулі:

$$E = \frac{EB}{\Pi} = \frac{EB}{\sum_{i=1}^n \text{BAP}_i \cdot O_i}, \quad (1.8)$$

де E – енергоємність;

EB – витрати енергії, які необхідно використати для виготовлення певного виду продукції;

Π – продукція;

BAP_i – вартість певного виробу;

O_i – виражений у натуральній формі обсяг вироблення продукту конкретного виду;

n – асортимент продукту [10, с. 390].

Зарплатомісткість показник подібний до попередніх двох показників (матеріаломісткість та фондомісткість), цей показник допомагає з'ясувати скільки витрати на оплату праці припадають на виготовлений продукт. Розраховується наступним чином:

$$З = \frac{ЗП}{\Pi} = \frac{ЗП}{\sum_{i=1}^n \text{BAP}_i \cdot O_i}, \quad (1.9)$$

де $З$ – зарплатомісткість;

$ЗП$ – затрати на оплату праці персоналу, що задіяний у виготовленні певного продукту;

Π – продукція;

BAP_i – вартість певного виробу;

O_i – виражений у натуральній формі обсяг вироблення продукту конкретного виду;

n – асортимент продукту [51, с. 178].

Сумую всіх витрат необхідною для виготовлення продукції називається загальна собівартість.

Собівартість валової продукції є показником використовуваним для прийняття управлінських рішень на підприємстві. Залишок незавершеного виробництва використовується для обрахунку собівартості товарної продукції (у

свою чергу цей показник необхідний для знаходження собівартості реалізованої продукції).

Собівартість товарної продукції:

$$СТ = СВ \pm (З_{Н1} - З_{Н0}), \quad (1.10)$$

де СТ – собівартість товарної продукції;

СВ – собівартість валової продукції;

З_{Н0} – незавершене виробництво, що залишилося на початок аналізованого періоду;

З_{Н1} – незавершене виробництво, що залишилося на початок аналізованого періоду [35, с. 184].

Собівартість реалізованої продукції розраховується за допомогою залишків нереалізованої продукції і відвантаженої продукції (ще не оплаченої), розраховується за формулою:

$$СР = СТ \pm (З_{Т1} - З_{Т0}) \pm (З_{В1} - З_{В0}), \quad (1.11)$$

де СР – собівартість реалізованої продукції;

СТ – собівартість товарної продукції;

З_{В0} – відвантажена продукція, що залишилася (ще не оплачена) на початок періоду;

З_{В1} – відвантажена продукція, що залишилася (ще не оплачена) на кінець аналізованого періоду;

З_{Т0} – товарна продукція, що залишилася на початок аналізованого періоду;

З_{Т1} – товарна продукція, що залишилася на початок аналізованого періоду [33, с. 145].

Для визначення який обсяг собівартості припадає на продукцію застосовують показник собівартості на одиницю продукції. Розрахунок проводиться за формулою:

$$CO = \frac{CЗ}{O}, \quad (1.12)$$

де CO – собівартість на одну продукцію;

СЗ – загальна собівартість;

O – об'єм виробництва [10, с. 391].

Витрати на одну умовну одиницю товарної продукції показує скільки витрат припадає на одну грошову одиницю. Розраховується наступним чином за формулою:

$$C_{1 \text{ г.о.}} = \frac{CT}{T}, \quad (1.13)$$

де $C_{1 \text{ г.о.}}$ – собівартість товарної продукції, що приходить на одну грошову одиницю товарної продукції;

CT – собівартість товарної продукції;

T – товарна продукції [10, с. 391].

Собівартість може змінюватися під впливом таких факторів як технологічний рівень підприємства, обсяг виробництва, структура виробництва, організація виробництва та організація праці. Розглянемо метод розрахунку собівартості під впливом цих факторів.

Зміни технологічного рівня приводить до наступної зміни собівартості, наведено за формулою:

$$\Delta C_{\text{ТТХ}} = \left(\frac{c_0 \cdot O_0 - c_1 \cdot O_1}{O_0 + O_1} - c_1 \right) \cdot O_1, \quad (1.14)$$

де $\Delta C_{\text{ТТХ}}$ – вплив зміни техніко-технологічних характеристик на собівартість продукції;

c_0, c_1 – собівартість на один продукт до та після заходів;

O_0, O_1 – розмір випуску продукції до та після заходів [10, с. 387].

Розрахунок впливу матеріальних витрат на собівартість наведено на формулі:

$$\Delta CM = CM_0 \cdot I_B - CM_0 \cdot I_B \cdot I_{\text{НВ}} \cdot I_{\text{Ц}} = CM_0 \cdot I_B \cdot (1 - I_{\text{НВ}} \cdot I_{\text{Ц}}), \quad (1.15)$$

де ΔCM – вплив зміни витрат матеріальних на собівартість;

CM_0 – матеріальні витрати базового періоду;

$I_{\text{НВ}}, I_{\text{Ц}}, I_B$ – індекс зміни норм витрат, зміни ціни та зміни розміру виробництва [10, с. 388].

Як впливає зміна оплати праці на собівартість продукції наведено на формулі:

$$\Delta CЗ = CЗ_0 \cdot I_B - CЗ_0 \cdot I_B \cdot I_T \cdot I_З = CЗ_0 \cdot I_B \cdot (1 - I_T \cdot I_З), \quad (1.16)$$

де $\Delta CЗ$ – вплив зміни оплати праці на собівартість;

C_{30} – оплата праці в базовому періоді;

I_3, I_B, I_T – індекс зміни заробітної плати, зміни розміру виробництва, зміни трудомісткості [51, с. 132].

Соціальні відрахування, їх зміна впливає на зміну собівартості, виявити можна за формулою:

$$\Delta C_{C3} = \Delta C_3 \cdot I_{C3}, \quad (1.17)$$

де ΔC_{C3} – вплив зміни соціальних заходів на собівартість;

ΔC_3 – переміна собівартості через зміну заробітної плати;

I_{C3} – індекс зміни відрахувань на соціальні заходи [10, с. 388].

При збільшенні обсягу виробництва відбувається зменшення постійних витрат у складі собівартості, розрахунок:

$$\Delta C_{\Pi} = \Pi_0 \cdot I_B - \Pi_0 = \Pi_0 \cdot (I_B - 1), \quad (1.18)$$

де ΔC_{Π} – вплив зниження постійних витрат на собівартість;

Π_0 – постійні витрати базового періоду;

I_B – індекс зміни величини вироблення [10, с. 388].

Зміна витрат на амортизацію впливає на собівартість, розраховується наступним чином:

$$\Delta C_A = A_0 \cdot I_{O3} - A_0 \cdot I_{O3} \cdot I_{\Phi} = A_0 \cdot I_{O3} \cdot (1 - I_{\Phi}), \quad (1.19)$$

де ΔC_A – вплив зміни амортизації на собівартість;

A_0 – витрати на амортизацію базового періоду;

I_{Φ}, I_{O3} – індекс зміни фондомісткості та зміни основних засобів [10, с. 388].

Зміна структури виробництва впливає на зміну собівартості, обчислюється за формулою:

$$\Delta C_{CB} = C_0 \cdot I_B - \sum_{i=1}^n c_{i1} \cdot Q_{i1}, \quad (1.20)$$

де ΔC_{CB} – вплив зміни структури виготовлення на собівартість;

C_0 – собівартість продукції базового періоду;

I_B – індекс зміни величини вироблення;

c_{i1} – в плановому періоді собівартість i -ої одиниці продукту;

Q_{i1} – в плановому періоді об'єм виробництва i -ого продукту [32, с. 81].

За допомогою сумування всіх показників зміни собівартості знаходиться повна зміна собівартості, формула:

$$\Delta C = \Delta C_{\text{ТТХ}} + \Delta C_{\text{М}} + \Delta C_{\text{З}} + \Delta C_{\text{П}} + \Delta C_{\text{А}} + \Delta C_{\text{СВ}}, \quad (1.21)$$

Продуктивність праці її зміна впливає на рівень собівартості:

$$\Delta C(\Delta \text{ПП}) = \left(1 - \frac{I_3}{I_{\text{ПП}}}\right) \cdot \text{П}_{\text{ЗП}} \cdot 100, \quad (1.22)$$

де $\Delta C(\Delta \text{ПП})$ – вплив переміни продуктивності праці на собівартість;

I_3 – індекс переміни оплати праці;

$\text{П}_{\text{ЗП}}$ – вміст (питома вага) оплати праці у складі собівартості;

$I_{\text{ПП}}$ – індекс переміни продуктивності праці [4, с. 136].

Вплив зміни обсягу виробництва на собівартість:

$$\Delta C(\Delta Q) = \left[1 - \left(C_3 + \frac{C_{\text{П}}}{I_{\text{Q}}}\right)\right] \cdot 100, \quad (1.23)$$

де $\Delta C(\Delta Q)$ – вплив зміни об'єму виробництва на собівартість;

C_3 – вміст (питома вага) змінних витрат;

$C_{\text{П}}$ – вміст (питома вага) постійних витрат;

I_{Q} – зміни величини вироблення.

Зміна матеріальних витрат впливає на собівартість, розраховується за формулою:

$$\Delta C(\text{М}) = (1 - I_{\text{Н}} \cdot I_{\text{Ц}}) \cdot \text{П}_{\text{М}} \cdot 100, \quad (1.24)$$

де $\Delta C(\text{М})$ – вплив переміни матеріальних витрат на собівартість;

$I_{\text{Н}}$ – індекс норм матеріальних витрат;

$\text{П}_{\text{М}}$ – вміст матеріальних витрат в собівартості;

$I_{\text{Ц}}$ – індекс ціни матеріалів.

Зміна об'єму виробництва галузі її вплив на собівартість одиниці продукту, розраховується:

$$\Delta C_{\text{Г}}(\Delta q) = \left(\frac{\sum C_0 \cdot q_1}{\sum q_1} \cdot \frac{\sum q_0}{\sum C_0 \cdot q_0} - 1\right) \cdot 100, \quad (1.25)$$

де $\Delta C_{\text{Г}}(\Delta q)$ – вплив переміни об'єму виготовлення в галузі на собівартість одиниці продукту;

q_0 – об'єм виготовлення базового періоду;

q_1 – об'єм виготовлення звітнього періоду.

Вплив зміни собівартості на одному підприємстві на зміну собівартості в галузі, розраховується:

$$\Delta C_r(\Delta c) = \left(\frac{\sum C_1 \cdot q_1}{\sum q_1} - \frac{\sum C_0 \cdot q_1}{\sum q_1} \right) \div \frac{\sum C_0 \cdot q_0}{\sum q_0} \cdot 100, \quad (1.26)$$

де $\Delta C_r(\Delta c)$ – вплив переміни собівартості на підприємстві на зміну собівартості галузі;

C_0 – собівартість базового періоду;

C_1 – собівартість звітнього періоду;

q_0 – об'єм виготовлення базового періоду;

q_1 – об'єм виготовлення звітнього періоду.

Після розгляду показників витратності перейдемо до методики аналізу витрат.

Грунтовним напрямком аналізу витрат є аналіз витрат операційної діяльності. Калькуляційні статті, показники витратомісткості, елементи витрат, загальні операційні витрати.

Аналіз елементів витрат використовують для зіставлення показників фактичних з попередніми періодами, чи фактичні з плановими, проходить це порівняння знаходженням відносних і відносних показників, що сприяє знайти спрямування змін всіх елементів. Переміна у структурі виготовлення чи його об'єму приводять до змін абсолютного відхилення, що не показує конкретної зміни у собівартості. Структурний аналіз витрат допомагає визначити резервний елемент для поліпшення величини витрат та з'ясувати раціональність структури витрат.

За допомогою калькуляційного аналізу відбувається визначення причин, знаходження шляхів та оцінка масштабу, що використовують у виготовленні. Аналіз допомагає знайти ареал накопичення витрат, яким чином можна скоротити витрати, знаходження собівартості всіх видів продукції для планового періоду та фактичного значення.

Аналогічно до аналізу елементів витрат, калькуляційний аналіз теж проводить порівняння фактичних показників з плановими періодами та співставлення з минулими періодами, знаходять шляхи зниження затрат, з'ясовують відносне і абсолютне відхилення показників за калькуляційними статтями.

На обсяг витрат має вплив змінні, постійні витрати, структура виробництва, об'єм виробництва:

$$Z_{\text{заг}} = \sum(O \cdot \text{ПВ} \cdot Z) + \text{П}, \quad (1.27)$$

де $Z_{\text{заг}}$ – загальні витрати;

Z – змінні витрати;

ПВ – структура витрат;

П – постійні витрати;

О – обсяг виробництва [31, с. 307].

Цю модель можна застосувати для факторного аналізу застосовуючи метод елімінування, результат допомагає з'ясувати, який показник призвели до збільшення чи зменшення витрат. Всі попередньо наведені формули теж можна використовувати як факторні моделі.

Детальним аналіз є за калькуляційними статтями конкретного виробу на його одиницю, зіставлення показників за періодами на один виріб. Вигляд факторної моделі:

$$C_i = \frac{\sum \text{П}}{O} + Z, \quad (1.28)$$

де C_i – собівартість одиниці продукту;

П – постійні витрати;

Z – змінні витрати;

О – обсяг виробництва [31, с. 309].

Калькуляційний аналіз застосовують для пошуку перевитрат. Матеріальні витрати і витрати на заробітну плату мають найбільший об'єм, отже треба сконцентруватися на цих витратах для знаходження їх складу та економії. Аналіз відбувається за підтримкою пошуку факторів зміни витрат, причин цих змін та перевитрат

$$MB = \sum O \cdot PV_i \cdot NB \cdot C, \quad (1.29)$$

де O – обсяг продукції;

PV_i – структура витрат певного виробу;

NB – витрачання матеріалів на виріб;

C – ціна матеріалів [31, с. 310].

За факторами аналізують матеріальні витрати, спочатку аналіз торкається всієї продукції, потім кожного окремого продукту. Підраховують резерв для зменшення витрат, позбуваються за кожною калькуляційною статтею перевитрат, які мають зв'язок з матеріальними витратами. Аналогічно до аналізу матеріальних витрат проходить аналіз оплати праці. Заробітну плату можна розмежувати на основну та додаткову заробітну плату і соціальні відрахування.

Непрямі витрати (загальновиробничі витрати, адміністративні витрати, збутові витрати) аналізуються тим же методом, що і прямі.

Основною метою аналізу складових витрат є порівняння планових і фактичних показників або порівняння фактичних показників у минулому, це здійснюється шляхом виявлення абсолютних і відносних відхилень для виявлення змін кожного елемента.

Абсолютне відхилення цих елементів не відображає точної зміни собівартості продукції, і це відхилення може бути обумовлено зміною структури виробництва або зміною обсягу. Використовуючи аналіз структури витрат, визначаються найпоширеніші статті та оцінюється доцільність цієї структури витрат.

Таким чином, витрати – це вартісна оцінка всіх витрачених ресурсів підприємства (матеріальних, нематеріальних, фінансових, трудових, інвестиційних, інформаційних та ін.), від яких очікується отримання економічної вигоди, тобто для досягнення головної мети – збільшення прибутковості компанії.

Головною метою аналізу витрат є пошук резервів зменшення витрат та визначення заощаджень за рахунок ефективного використання продуктивності бізнесу. Ця мета досягається за допомогою принципів систематичних аналітичних методів.

Для прийняття управлінських рішень на основі отриманої інформації, використовується комплексний підхід. Важливо знати, що аналіз витрат допомагає підвищити ефективність бізнесу, тим самим даючи можливість покращити фінансове становище суб'єкта підприємницької діяльності. Оскільки прибуток залежить від собівартості, то при зниженні собівартості збільшується прибуток, який використовується для успішності бізнесу.

Підприємство повинно використовувати такий механізм формування витрат виробництва, який дасть змогу отримати повну інформацію про витрати на виготовлення продукції. Саме така інформація є гарантом успіху підприємства в конкурентному середовищі. Вчасне реагування на відхилення витрат від нормативних значень дасть змогу попередити зростання витрат виробництва, що прямо пропорційно впливає на собівартість продукції і прибуток підприємства.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗУВАННЯ ВИРОБНИЧО-ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПрАТ «ПІВНІЧНИЙ ГЗК» ТА ОЦІНЮВАННЯ ЙОГО МЕХАНІЗМУ ФОРМУВАННЯ ВИТРАТ

2.1. Техніко-економічна характеристика ПрАТ «Північний ГЗК» та аналіз його фінансового стану

Приватне акціонерне товариство «Північний гірничо-збагачувальний комбінат» (ПрАТ Північний ГЗК) – це одне з найпотужніших гірничо-видобувних підприємств. Сфера діяльності цього підприємства це виготовлення залізородного концентрату вміст заліза яких становить 66 % та обкотишів вміст заліза яких становить 63,5 %.

В Криворізького залізородного басейні, в північній його частині відбувається видобуток залізистих кварцитів та збагачення даних кварцитів. Кар’єрним способом тобто відкритим способом видобувають залізню руду. В цьому допомагають буро-підривні роботи та вивіз розривних порід у відвали.

ПрАТ «Північний ГЗК» є частиною приватної компанії «Метінвест», яка є найбільшою приватною компанією України. «Метінвест» містить в собі гірничо-металургійні підприємства, сферою діяльності яких є видобуток та збут кам’яного вугілля та залізної руди.

Будівництво розпочалось з обранням майданчика, так почалася історія підприємства. Міністерство Чорної Металургії СРСР, випустило наказ при обрання місця будівництва, дата наказу 5 січня 1953 року Будівництво «Північного ГЗК» було зазначено у постанові ЦК КПРС та Ради Міністрів СРСР № 943 від 19 квітня 1958 року «Про розвиток залізородної і марганцевої промисловості СРСР». Будівництво підприємства почалося у вересні 1960 року з приводу укладення рішення Радою Міністрів УРСР. У 1962 році на Першотравневому кар’єрі видобули першу партію залізної руди. Перша збагачувана фабрика почала свою роботу в 1963

році, в 1978 році друга розпочала роботу. На початку комбінат був розрахований на 17 млн. тон сирої руди та виробіток концентрату складав 5,8 млн. тон за один рік.

«Північний ГЗК» за Наказом Регіонального відділення Фонду державного майна України по Дніпропетровській області №12/253-АО перетворився на відкрите акціонерне товариство у жовтні 1996 році.

У приватне акціонерне товариство перетворився в 2016 році.

Першотравневий та Ганнівський кар'єри є сировиною базою в яких зосереджені великі родовища залізної руди. 630 млн. тон у Першотравневому кар'єрі та 450 млн. тон в Ганнівському кар'єрі приблизний розмір запасів залізної руди.

Так як «Північний ГЗК» має достатній рівень якості продукції, вона ціниться в Україні і в інших країнах. Експортується продукція до таких країн як Польща, Сербія, Китай, Словаччина, Румунія.

Проведемо аналіз техніко-економічних показників в табл. 2.1.

З проведеного аналізу (табл. 2.1) видно, що обсяг реалізації з 2018 по 2021 роки зростає на 1713 тис. тон або 16,54 % у 2019 році, на 963 тис. тон або 7,98 % у 2020 році, на 3695 тис. тон або 28,35 % у 2021 році. У 2022 році обсяг реалізації різко знижується на 11305 тис. тон або 67,59 % пов'язано це з початком війни на території України розв'язаної Російською Федерацією.

У 2019 році порівняно з 2018 роком чистий дохід росте на 2370360 тис. грн. або 9,08 %, в 2020 році знижується на 4409167 тис. грн. або 15,49 %, в 2021 році спостерігається стрімкий підйом зумовлений збільшенням ціни на продукцію та ростом обсягу продукції, об'єм росту складає 27753202 тис. грн. або 115,33 %. В 2022 році дохід знижується майже в чотири рази, а точніше на 37981990 тис. грн. або на 73,3 %, що спричинено початком війни, зображено на рис. 2.1.

Таблиця 2.1 – Динаміка основних техніко-економічних показників діяльності ПрАТ «Північний ГЗК» 2018-2022 років

№ з/п	Показник	2018	2019	2020	2021	2022	Абсолютне відхилення				Відносне відхилення			
							2019/2018	2020/2019	2021/2020	2022/2021	2019/2018	2020/2019	2021/2020	2022/2021
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
1	Обсяг реалізації тис. т.	10 356	12 069	13 032	16 727	5 422	1 713	963	3 695	-11305	16,54	7,98	28,35	-67,59
2	Чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг), тис. грн.	26 102 600	28 472 960	24 063 793	51 816 995	13 835 005	2 370 360	-4 409 167	27 753 202	-37 981 990	9,08	-15,49	115,33	-73,30
3	Ціна збуту 1 т. продукції, грн.:	2 520,53	2 359,18	1 846,52	3 097,81	2 551,64	-161,35	-512,67	1 251	-546,16	-6,40	-21,73	67,76	-17,63
4	Собівартість реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг), тис. грн.	13 330 821	16 055 749	13 907 916	15 835 674	10 469 598	2 724 928	-2 147 833	1 927 758	-5 366 076	20,44	-13,38	13,86	-33,89
5	Витрати на 1 грн. реалізованої продукції грн./грн.	0,511	0,564	0,578	0,306	0,757	0,053	0,014	-0,272	0,451	10,41	2,49	-47,12	147,62
6	Собівартість 1 т. продукції, грн.	1 287,26	1 330,33	1 067,21	946,71	1 930,95	43,074	-263,117	-120	984,23	3,35	-19,78	-11,29	103,96
7	Середньорічна вартість основних засобів, тис. грн.	13 362 684,5	13 820 467,5	15 134 284	15 771 472	15 090 453,5	457 783	1 313 817	637 188	-681 018,5	3,43	9,51	4,21	-4,32
8	Первісна вартість основних засобів, тис. грн.	17 211 980,5	16 939 105,5	18 047 281	22 135 225	24 152 700,5	-272 875	1 108 176	4 087 944	2 017 476	-1,59	6,54	22,65	9,11
9	Знос основних засобів, тис. грн.	3 849 296	3 118 638	2 912 997	6 363 753	9 062 247	-730 658	-205 641	3 450 756	2 698 494,5	-18,98	-6,59	118,46	42,40

Продовження табл. 2.1

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
10	Фондовіддача, тис. грн./тис. грн.	1,95	2,06	1,59	3,29	0,92	0,11	-0,47	1,7	-2,37	5,64	-22,82	106,92	-72,04
11	Фондомісткість, тис. грн./тис. грн.	0,512	0,485	0,629	0,304	1,091	-0,03	0,14	0	0,787	-5,27	29,69	-51,67	258,88
12	Фондоозброність, тис. грн./особу	2 146,27	2 179,54	2 390,13	2 489,97	2 801,27	33,27	210,59	100	311,31	1,55	9,66	4,18	12,50
13	Загальна кількість працівників, осіб	6 226	6 341	6 332	6 334	5 387	115	-9	2	-947	1,85	-0,14	0,03	-14,95
14	Виробіток 1 працівника тис. грн./особу	4 192,52	4 490,29	3 800,35	8 180,77	2 568,22	297,78	-689,95	4 380,42	-5 612,55	7,10	-15,37	115,26	-68,61
15	Фонд оплати праці, тис. грн.	1 031 955	1 413 832	1 540 696	1 615 125	1 109 234	381 877	126 864	74 429	-505 891	37,01	8,97	4,83	-31,32
16	Розмір середньої заробітної плати одного працівника, грн.	13 812	18 581	20 277	21 249	17 159	4 768,12	1 696,02	973	-4 090	34,52	9,13	4,80	-19,25
17	Валовий прибуток, тис. грн.	12 771 779	12 417 211	10 155 877	35 981 321	3 365 407	-354 568	-2 261 334	25 825 444	-32 615 914	-2,78	-18,21	254,29	-90,65
18	Матеріальні затрати, тис. грн.	7 510 147	8 251 758	6 184 910	8 244 727	4 147 689	741 611	-2 066 848	2 059 817	-4 097 038	9,87	-25,05	33,30	-49,69
19	Середньорічна вартість активів, тис. грн.	51 935 903	61 368 674	63 873 337	66 122 072	58 191 423,5	9 432 771	2 504 663	2 248 735	-7 930 648	18,16	4,08	3,52	-11,99
20	Чистий прибуток тис. грн.	8 211 036	7 994 978	4 341 033	25 293 042	-2 972 333	-216 058	-3 653 945	20 952 009	-28 265 375	-2,63	-45,70	482,65	-111,75
21	Чиста рентабельність продукції, %	61,59	49,80	31,21	159,72	-28,39	-11,80	-18,58	129	-188,11	x	x	x	x
22	Чиста рентабельність продажу, %	31,46	28,08	18,04	48,81	-21,48	-3,38	-10,04	31	-70,3	x	x	x	x
23	Рентабельність підприємства, %	15,81	13,03	6,80	38,25	-5,11	-2,78	-6,23	31	-43,36	x	x	x	x

Ціна збуту 1 тони продукції в 2019 році падає на 161,35 грн. (6,4 %), потім продовжує знижуватися на 512,67 грн. (21,73 %) в 2020 році, але стрімко зростає в 2021 році на 1251 грн. (67,76 %), у 2022 році зменшується на 546,16 (-17,63 %) зумовлені ці зміни коливанням попиту на продукцію (рис. 2.3).

Собівартість в 2019 році зростає 20,44 %, потім в 2020 році знижується на 13,38 %, в 2021 році знов зростає на 13,86 %, у 2022 році знижується на 33,89 % та її рівень складає 10469598 тис. грн. Ці зміни відбувались під впливом зміни структури виробництва та початком бойових дій в останньому періоді, зображено на рис. 2.1.

Змінюються і витрати на одну гривню реалізованої продукції через непропорційну зміну доходів та витрат в 2021 році вони найнижчі через зміну ціни продукції та її обсягу реалізації, в 2022 році ця цифра найвища через початок війни (рис. 2.2).

Собівартість 1 тони продукції зростає на 3,35 % в 2019 році та знижується протягом наступних двох років на 19,78 % в 2020 році, та на 11,29 % в 2021 році, в 2022 році стрімко збільшується на 103,96 %, що спричинено початком війни (рис. 2.1).

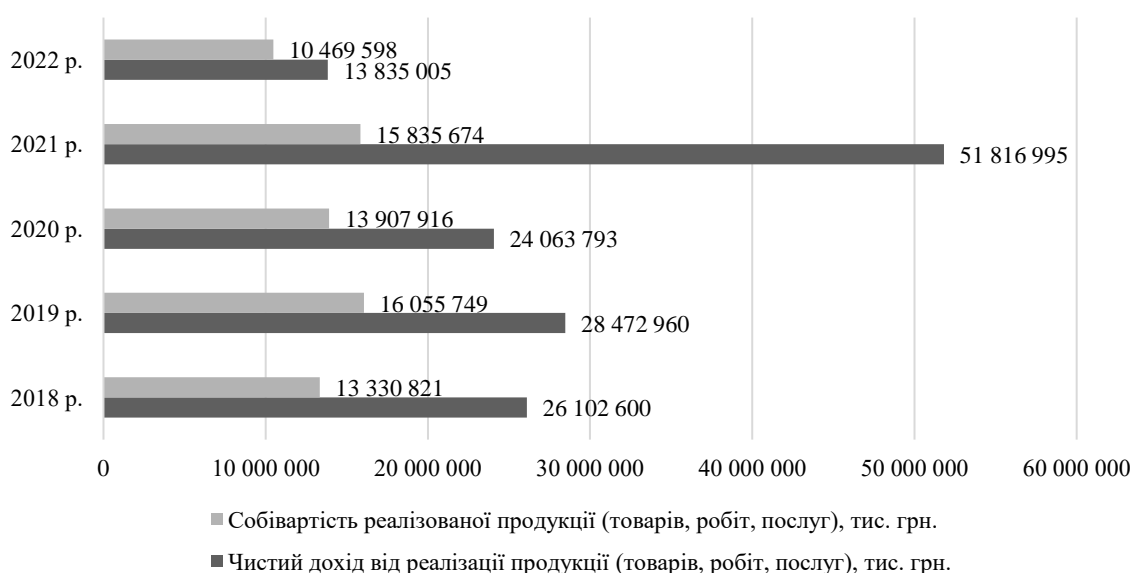

Рисунок 2.1 – Динаміка зміни чистого доходу та собівартості в 2018-2022 років

Витрати на 1 гривню реалізованої продукції представлені на рис. 2.2.

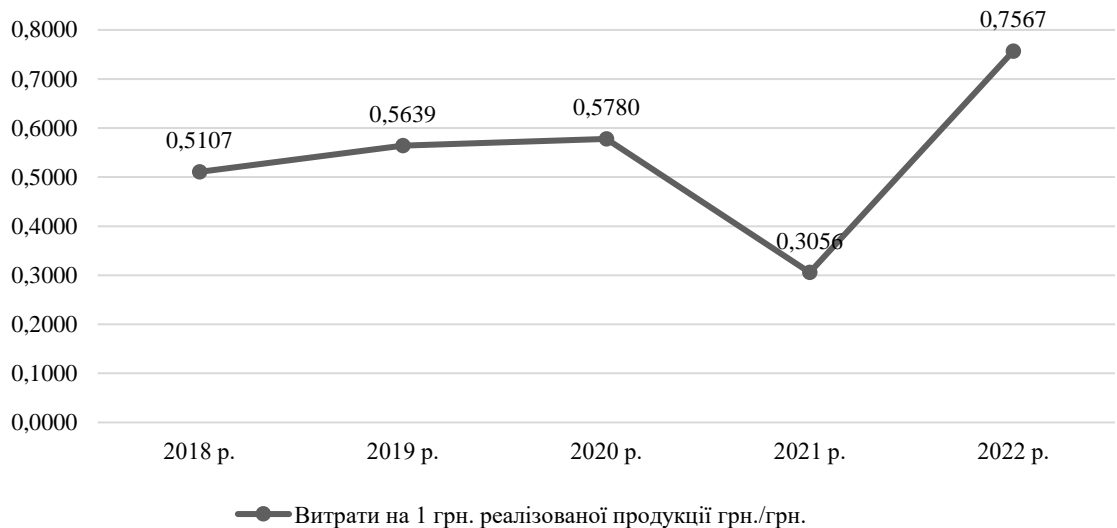

Рисунок 2.2 – Зміна витрат на одну гривню реалізованої продукції 2018-2022 років

Протягом 2018-2021 років середньорічна вартість основних засобів зростає на 3,43 % в 2019 році, на 9,51 % у 2020 році, на 4,21 % у 2021 році, в 2022 році зменшується на 4,32 %. Первісна вартість в 2019 році зменшується на 1,59 %, у подальшому цей показник збільшується на 6,54 %, на 22,65 %, на 9,11 % відповідно у 2020-2022 роках. Знос засобів спочатку знижується на 18,98 % у 2019 році та на 6,59 % у 2020 році, далі сильно зростає на 118,46 % в 2021 році та продовжує зростати на 42,4 % у 2022 році. Ціна однієї тони продукції та собівартості однієї тони показано на рис. 2.3.

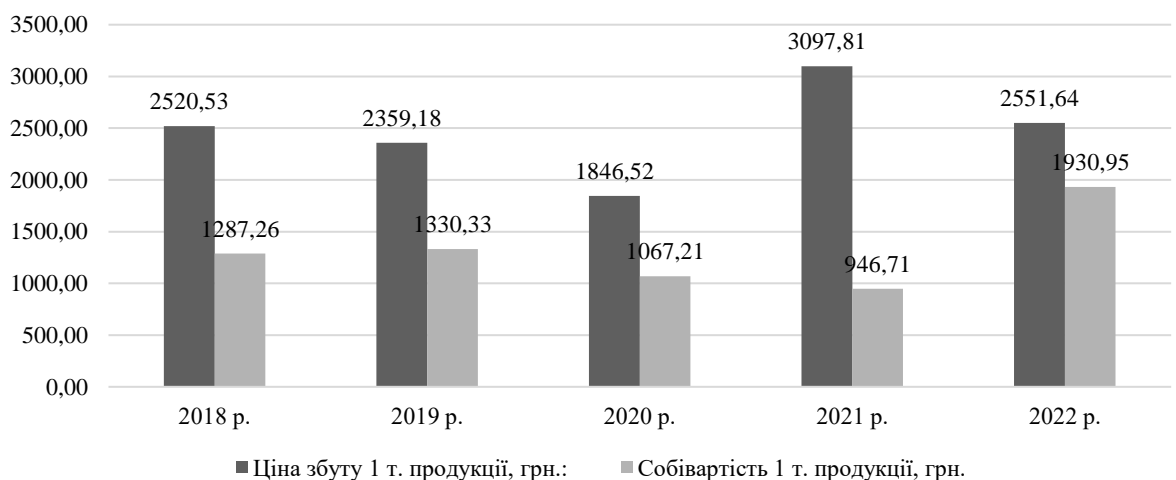

Рисунок 2.3 – Ціна однієї тони продукції та собівартості однієї тони продукції 2018-2022 років

Фондовіддача у 2019 році зростає на 5,64 %, в 2020 році знижується 22,82 %, в 2021 році знову зростає на 106,92 %, а в 2022 році зменшується на 72,04 %. З показником фондомісткості відбуваються протилежні зміни, в 2019 році знижується на 5,27 %, у 2020 році зростає на 29,69 %, в 2021 році зменшується на 51,67 %, у 2022 році зростає на 258,88 %. Фондоозброєність зростає протягом всього періоду на 1,55 %, на 9,66 %, на 4,18 %, на 12,5 % відповідно по роках з 2018 по 2022 роки.

Кількість працівників з 2018-2021 роках не змінюється, а в 2022 році знижується на 947 осіб пов'язано це зі звільненням осіб через початок бойових дій. Виробіток 1 працівника в 2019 році зростає на 7 %, в 2020 році зменшується на 15 %, в 2021 році зростає на 115 %, в 2022 році продуктивність знижується на 69 %.

Витрати на оплату праці зростали протягом 2018-2021 років на 37 %, на 9 %, на 4,83 % відповідно за кожний рік. У 2022 році зменшилось 31,32 %, що зумовлено зменшенням кількості працівників та зниженням величини заробітної плати. Середня заробітна плата теж зростає протягом 2018-2021 років так само як і фонд оплати праці та знижується у 2022 році зображено на рис 2.4.

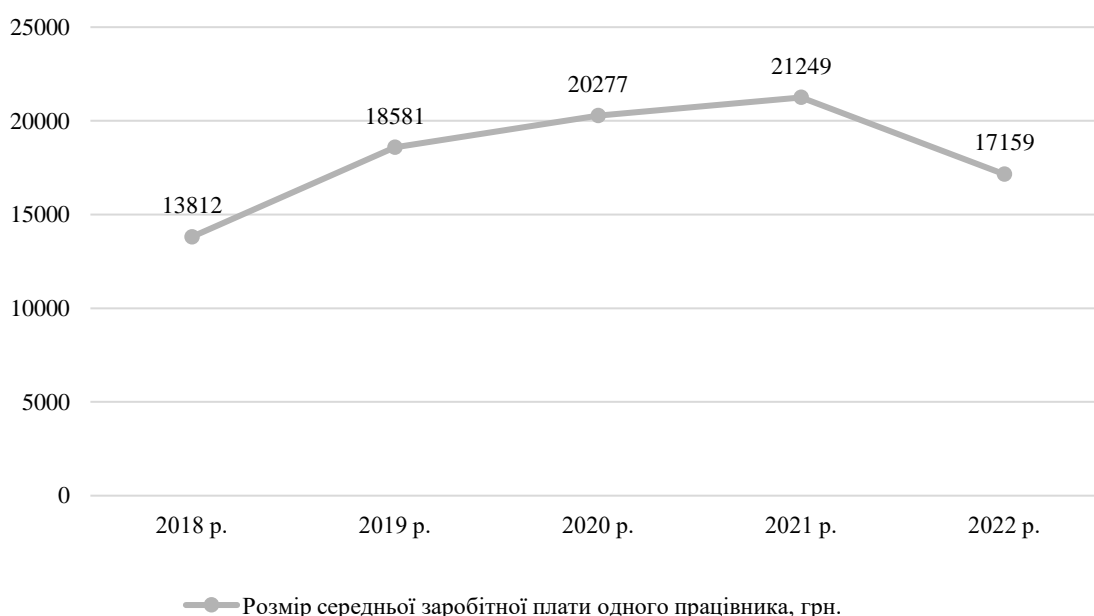

Рисунок 2.4 – Середня заробітна плата 2018-2022 років

Валовий прибуток зменшується на 2,8 % у 2019 році, в 2020 році зменшується на 18 %, у 2021 році стрімко зростає на 254 %, а в 2022 році зменшується на 90,65

%. Причини даних змін є не пропорційність зміни доходів і витрат. Динаміку видно на рис. 2.5.

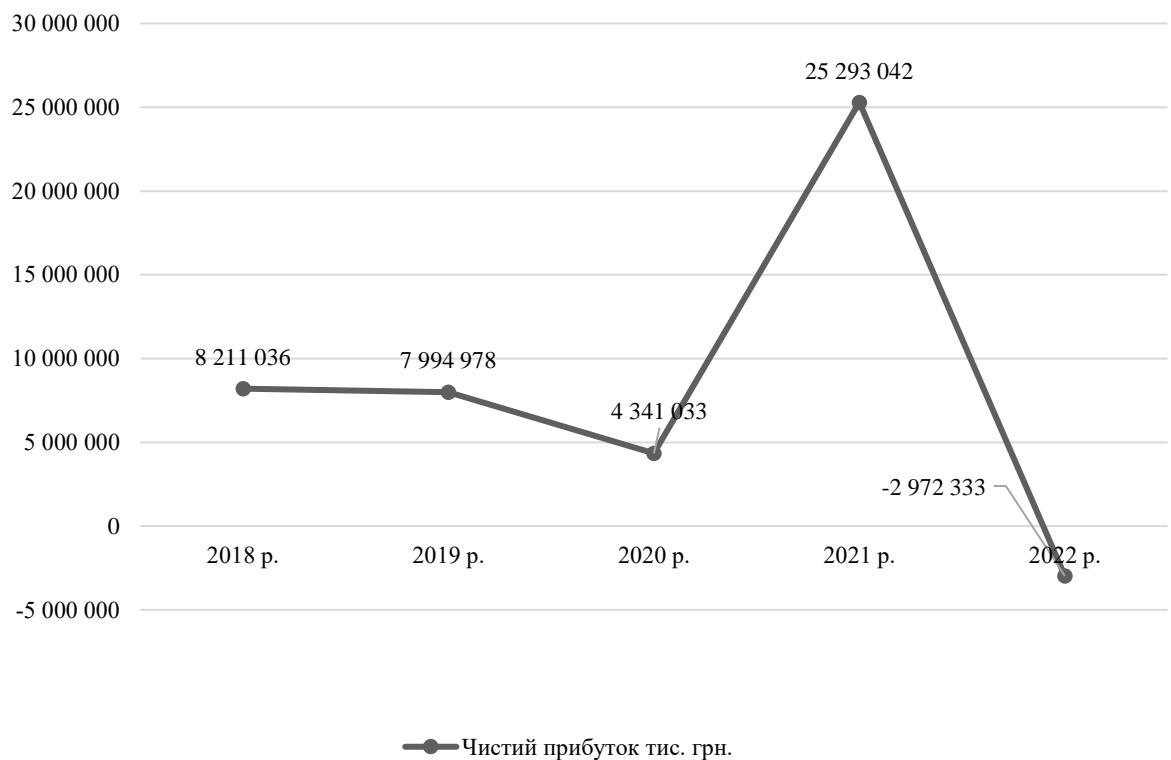

Рисунок 2.5 – Зміна чистого прибутку 2018-2022 років

Матеріальні витрати у 2019 році ростуть на 10 %, у 2020 році зменшуються на 25 %, в 2021 році зростають на 33,3 % та знижуються на 50 % у 2022 році, спровокувало ці зміни зміна структури виробництва, початок бойових дій.

Середньорічна вартість активів протягом перших чотирьох років зростає на 18 % у 2019 році, на 4 % у 2020 році, на 3,5 % у 2021 році. У 2022 році вона зменшується на 12 %, причиною є початок війни.

На початку спостерігаються негативні зміни чистого прибутку, він зменшується на 2,6 % у 2019 році, в 2020 році зменшується на 45,7 %. В 2021 році прибуток вражаюче зростає на 483 %, але через початок війни у 2022 році формується збиток у розмірі 2972333 тис. грн., чистий прибуток зменшується на 111,75 %.

Чиста рентабельність продукції відповідно зменшується на 19 % у 2019 році, у 2020 році зменшується на 37 %, в 2021 значно зростає на 412 %, у 2022 році знижується на 117,77 %. Чиста рентабельність продажу так само зменшується у 2019 році та 2020 році на 11 % та на 36 % відповідно, у 2021 році росте на 171 %, в 2022 році зменшується на 144 %. Рентабельність підприємства змінюється подібно до інших показників рентабельності, так у 2019 році знижується на 18 %, в 2020 році знижується на 48 %, в 2021 році зростає на 463 % та у 2022 році знижується на 113 % динаміку показано на рис. 2.6. Всі ці зміни зумовлені початком війни в Україні, що призвело до зміни доходу та витрат, збитком у останньому році.

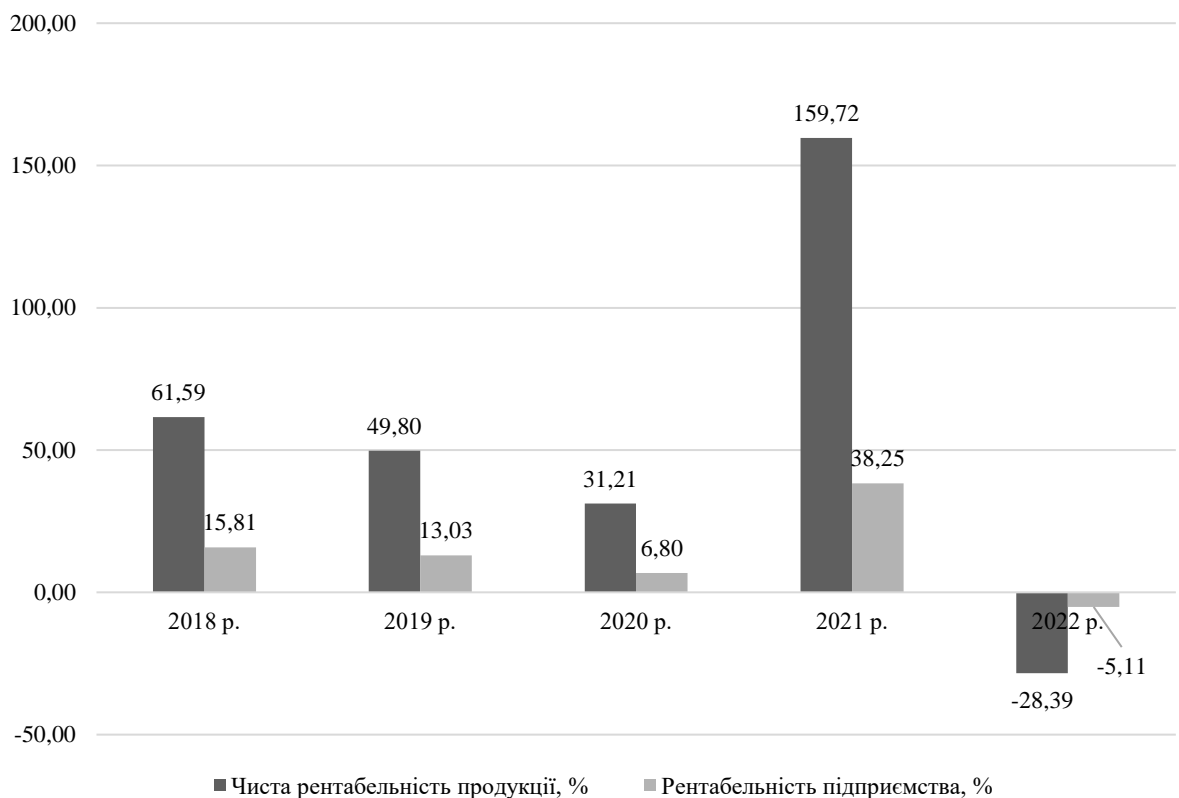

Рисунок 2.6 – Зміна чистої рентабельності та рентабельності підприємства 2018-2022 років

Проведемо аналіз ліквідності. Результати розрахунків представлено в табл. 2.2.

Таблиця 2.2 – Ліквідність балансу ПрАТ «Північний ГЗК» 2018-2022 років

№ з/п	Групи активів	2018	2019	2020	2021	2022	Групи зобов'язань	2018	2019	2020	2021	2022	Платіжний надлишок або нестача				
													2018	2019	2020	2021	2022
1	A ₁	116 607	61 841	1 225 669	125 023	56 120	П ₁	23 769 553	21 964 699	20 190 509	40 708 973	28 356 976	-23 652 946	-21 902 858	-18 964 840	-40 583 950	-28 300 856
2	A ₂	36 424 088	43 044 660	37 968 190	48 093 271	25 109 915	П ₂	0	0	0	0	0	36 424 088	43 044 660	37 968 190	48 093 271	25 109 915
3	A ₃	1 603 937	1 682 766	1 020 973	1 311 938	1 262 148	П ₃	1 915 801	3 512 100	4 027 718	3 298 855	2 081 420	-311 864	-1 829 334	-3 006 745	-1 986 917	-819 272
4	A ₄	18 223 311	21 580 138	21 162 437	21 336 642	19 087 790	П ₄	30 682 589	40 892 606	37 159 042	26 859 046	15 077 577	-12 459 278	-19 312 468	-15 996 605	-5 522 404	4 010 213
Баланс	х	56 367 943	66 369 405	61 377 269	70 866 874	45 515 973	х	56 367 943	66 369 405	61 377 269	70 866 874	45 515 973	-	-	-	-	-

В табл. 2.2 видно, що протягом всього періоду термінові зобов'язання (Π_1) більше ніж ліквідні активи (A_1), пояснюється це не розумністю тримати активи у грошових виразах або у цінних паперах з коротким терміном, тому що під дією інфляції швидко втрачають свою цінність через дію інфляції. Підприємству буде вигідніше тримати своє майно у активах, що не вразливі до дії інфляції, тобто тримати активи у будівлях, запасах напівфабрикатів чи готової продукції.

Так як на підприємстві не спостерігається наявності зобов'язань з коротким терміном (Π_2), то швидко ліквідні активи (A_2) їх перевищують, що є позитивним явищем на підприємстві.

Активи з повільною ліквідністю (A_3) не перевищують зобов'язань з довгим строком погашення (Π_3). У другій половині аналізованого періоду ця різниця зменшується, що показує покращення роботи та ліквідності підприємства.

Низько ліквідні активи (A_4) на протязі перших чотирьох років не перевищує довготривалі зобов'язання (Π_4), але поступове зменшення різниці між ними призвело до протилежного і в останньому 2022 році активи почали перевищувати зобов'язання.

$$A_1 < \Pi_1, A_2 > \Pi_2, A_3 < \Pi_3, A_4 > \Pi_4$$

Як видно з цих нерівностей ліквідність підприємства не є абсолютною, що є негативно.

Зобразимо показники ліквідності на табл. 2.3.

Таблиця 2.3 – Зміна у часі ліквідності ПрАТ «Північний ГЗК» 2018-2022 років

Показники	Норм. значення	2018	2019	2020	2021	2022	Відхилення (+/-)			
							2019/2018	2020/2019	2021/2020	2022/2021
Коефіцієнт покриття (загальний коефіцієнт ліквідності)	>2	1,60	2,04	1,99	1,22	0,93	0,43	-0,05	-0,78	-0,28
Коефіцієнт швидкої ліквідності	>1	1,54	1,96	1,94	1,18	0,89	0,43	-0,02	-0,76	-0,30
Коефіцієнт абсолютної ліквідності	>0,2	0,0049	0,0028	0,0607	0,00307	0,00197	-0,00209	0,05789	-0,05763	-0,00109

З табл. 2.3 виходить, що в 2018 році та 2019 році коефіцієнт покриття росте, а потім у подальшому періоді почали зменшуватись та поступово у 2022 році досягає рівня 0,93. Це означає, що на початку періоду підприємство могло погасити свою заборгованість та продовжити працювати, так як рівень коефіцієнта співпадає з його нормативним рівнем, а починаючи з 2020 року рівень коефіцієнта падає, що вказує на неможливість при повному погашенні заборгованостей продовжити своє функціонування не зможе, що веде до банкрутства. Збільшення коефіцієнта швидкої ліквідності на початку періоду у 2019 році та його зменшення з 2020-2022 роки прямо пов'язане зі зміною дебіторської заборгованості, на початку періоду вона збільшується, а вкінці стрімко знижується, що призвело до зміни коефіцієнта та не перевищує нормативного значення цього коефіцієнта. Оскільки підприємство не тримає свої активи у грошових коштах та їх рівень дуже низький, тому що вони дуже вразливі до інфляції, то коефіцієнт абсолютної ліквідності дуже низький за весь аналізований період не досягає норми.

Фінансову стійкість підприємства представлено в табл. 2.4.

Таблиця 2.4 – Фінансова стійкість ПрАТ «Північний ГЗК» у продовж 2018-2022 років

Показник	2018	2019	2020	2021	2022
Нв	12 459 278	19 312 468	15 996 605	5 522 404	-4 010 213
Нд	14 375 079	22 824 568	20 024 323	8 821 259	-1 928 793
Нз	38 144 632	44 789 267	40 214 832	49 530 232	26 428 183
Нв +/-	11 058 780	17 984 645	15 209 150	4 498 283	-4 977 567
Нд +/-	12 974 581	21 496 745	19 236 868	7 797 138	-2 896 147
Нз +/-	36 744 134	43 461 444	39 427 377	48 506 111	25 460 829
Нв +/-	+	+	+	+	-
Нд +/-	+	+	+	+	-
Нз +/-	+	+	+	+	+

З табл. 2.4 бачимо, що з 2018-2021 роки підприємство є абсолютно фінансово стійким, а в 2022 році фінансовий стан нестійкий, так як в країні йде війна.

Показники оцінки фінансової стійкості зображено в табл. 2.5.

Таблиця 2.5 – Показники оцінки фінансової стійкості ПрАТ «Північний ГЗК» 2018-2022 роки

№ з/п	Показники	Норм. Знач.	2018	2019	2020	2021	2022	Відхилення (+/-)			
								2019/2018	2020/2019	2021/2020	2022/2021
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
1	Коефіцієнт автономії	>0,5	0,54	0,62	0,61	0,38	0,33	0,072	-0,011	-0,23	-0,05
2	Коефіцієнт фінансової залежності	<2,0	1,84	1,62	1,65	2,64	3,02	-0,214	0,029	0,99	0,38
3	Маневреність робочого капіталу	за планом	0,10	0,06	0,04	0,12	-0,50	-0,039	-0,019	0,08	-0,62
4	Коефіцієнт маневреності робочого капіталу	>0,5	0,47	0,56	0,54	0,33	-0,13	0,090	-0,019	-0,21	-0,46
5	Коефіцієнт фінансової стійкості	>1	1,19	1,61	1,53	0,61	0,50	0,411	-0,071	-0,92	-0,11
6	Коефіцієнт співвідношення позикового і власного капіталу	-	0,84	0,62	0,65	1,64	2,02	-0,214	0,029	0,99	0,38
7	Коефіцієнт стійкості фінансування	0,8-0,9	0,58	0,67	0,67	0,43	0,38	0,091	0,002	-0,25	-0,05
8	Коефіцієнт концентрації позикового капіталу	<0,5	0,46	0,38	0,39	0,62	0,67	-0,072	0,011	0,23	0,05

Продовження табл. 2.5

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
9	Коефіцієнт структури фінансування необоротних активів	<1	0,11	0,16	0,19	0,15	0,11	0,058	0,028	-0,04	-0,05
10	Коефіцієнт довгострокового залучення позикових коштів	-	0,06	0,08	0,10	0,11	0,12	0,020	0,019	0,01	0,01
11	Коефіцієнт забезпечення власними оборотними коштами	>0,1	0,33	0,43	0,40	0,11	-0,15	0,105	-0,033	-0,29	-0,26
12	Коефіцієнт довгострокових зобов'язань	<0,2	0,07	0,14	0,17	0,075	0,068	0,063	0,028	-0,09	-0,01
13	Коефіцієнт поточних зобов'язань	>0,5	0,93	0,86	0,83	0,925	0,932	-0,063	-0,028	0,09	0,01
14	Коефіцієнт страхування бізнесу	>0,2	0,0026	0,0022	0,0023	0,0020	0,0032	-0,00038	0,00018	0,00	0,00
15	Коефіцієнт забезпечення запасів робочим капіталом	>0,2	10,26	17,19	25,43	8,61	-1,99	6,925	8,240	-16,82	-10,61

Як видно з даних табл. 2.5, коефіцієнт автономії упродовж 2018-2020 років перевищує нормативний рівень цього показника, це свідчило про незалежність підприємства від зовнішнього фінансування. В 2021-2022 роках цей показник зменшується та більше не відповідає нормативному значенню, що є негативно так як стає менш привабливим для інвесторів.

Так як коефіцієнт автономії зменшується, то протилежний до нього показник зростає та перевищує поріг бажаної норми ($<2,0$), що є негативною тенденцією. З цього зрозуміло, що підприємство є залежним від зовнішнього фінансування та менш приваблює інвесторів.

Упродовж періоду коефіцієнт маневреності зменшується, що є негативним явищем.

Спостерігається зниження мобільності власних оборотних коштів, про це свідчить зниження коефіцієнта маневреності робочого капіталу, падіння цього показника нижче норми ($>0,5$) є негативною тенденцією, даний показник в кінці періоду набуває від'ємного значення.

Під час 2018-2020 років коефіцієнт фінансової стійкості був достатнього рівня та задовольняв нормативний показник (>1), що вказувало на здатність погасити кредити та позики, але у 2021-2022 роках цей показник суттєво знижується і вже не досягає нормативного рівня, ця зміна вказує на не здатність підприємства гасити заборгованість.

Підприємство стає більш залежним від кредитів, на що вказує коефіцієнт співвідношення. За аналізований період показник збільшується, що є негативною тенденцією.

Коефіцієнт стійкості фінансування за весь аналізований період не відповідає нормативному показнику, при тому знижується упродовж всього періоду, це є негативною тенденцією, так як підприємство не має стійких джерел свого фінансування.

Ріст частки позикового капіталу призвів до росту коефіцієнта концентрації позикового капіталу, даний показник збільшується упродовж всього періоду та

перевищує у 2021 році нормативний показник ($<0,5$), що є поганою тенденцією діяльності підприємства.

Коефіцієнт структури фінансування необоротних активів є низьким під час всього аналізованого періоду та не перевищує нормативного значення, що є позитивно. Це свідчить про зниження фінансування необоротних активів за допомогою довгострокових зобов'язань.

Під підтримкою довгострокових кредитів відбувається ріст інвестиційної активності, що не є позитивно. Про це свідчить ріст коефіцієнт довгострокового залучення позикових коштів упродовж 2018-2022 років.

Оскільки коефіцієнт забезпечення власними оборотними коштами в період 2018-2021 років перевищує нормативне значення, з чого видно, що оборотні активи більш забезпечуються власними коштами, але у 2022 році цей показник знижується та є від'ємним.

Коефіцієнт довгострокових зобов'язань на початку періоду зростає, а в кінці зменшується, що свідчить про зниження ваги довгострокових зобов'язань у формуванні капіталу підприємства. Показник не переступає за межу нормативного значення $<0,2$.

Протилежним до попереднього показника є коефіцієнт поточних зобов'язань, цей показник перевищує нормативний рівень за весь аналізований період, показник показує вміст поточних зобов'язань у джерелах формування позикового капіталу.

Коефіцієнт страхування бізнесу вказує на низьку суму резервного запасу, так як цей показник має низький рівень упродовж всього періоду та не досягає рівня нормативного показника.

Коефіцієнт забезпечення запасів робочим капітал є дуже високим в 2018-2021 роках та суттєво перевищує нормативний рівень ($>0,2$), що є позитивно, але у 2022 році цей показник стрімко падає до рівня $-1,99$, з чого виходить низький рівень покриття матеріальних оборотних активів, що є негативно.

Показники ділової активності зображено в табл. 2.6.

Таблиця 2.6 – Показники ділової активності ПрАТ «Північний ГЗК» 2018-2022 роки

№ з/п	Показники	2018	2019	2020	2021	2022	Відхилення (+/-)			
							2019/2018	2020/2019	2021/2020	2022/2021
1	Коефіцієнт оборотності активів	0,50	0,46	0,38	0,78	0,24	-0,04	-0,09	0,41	-0,55
2	Коефіцієнт оборотності оборотних активів	0,78	0,69	0,57	1,15	0,36	-0,09	-0,12	0,59	-0,79
3	Коефіцієнт оборотності запасів	21,49	20,87	22,75	57,21	13,89	-0,62	1,88	34,45	-43,31
4	Коефіцієнт оборотності власного капіталу	0,96	0,80	0,62	1,62	0,66	-0,16	-0,18	1,00	-0,96
5	Коефіцієнт оборотності коштів в розрахунках (дебіторської заборгованості)	0,81	0,72	0,59	1,20	0,38	-0,10	-0,12	0,61	-0,83
6	Коефіцієнт оборотності кредиторської заборгованості	1,15	1,25	1,14	1,70	0,40	0,09	-0,10	0,56	-1,30
7	Коефіцієнт завантаженості активів	1,99	2,16	2,65	1,28	4,21	0,17	0,50	-1,38	2,93
8	Коефіцієнт завантаженості активів в обороті	1,29	1,46	1,77	0,87	2,75	0,17	0,31	-0,90	1,88
9	Коефіцієнт завантаженості власного капіталу	1,05	1,26	1,62	0,62	1,52	0,21	0,36	-1,00	0,90

В табл. 2.6 видно, що протягом 2018-2020 років коефіцієнт оборотності активів зменшується, що свідчить про зниження частки використання активів, в 2021 році ситуація покращилась, показник зростає більше ніж в два рази на 0,41, тобто кількість обороту капіталу зростає, але в 2022 році стрімко падає на 0,55 та приймає найнижче значення за весь період, свідчить про застій активів та менш ефективно їх використання.

Значення коефіцієнту оборотності оборотних активів у першу половину аналізованого періоду зменшується, це вказує, що оборотний капітал менш ефективно використовується, в 2021 році показник зростає, але в 2022 році падає та досягає найнижчого рівня за 2018-2022 роки.

Ефективність виробництва зростає у першу половину аналізованого періоду та досягає максимального значення у 2021 році, у 2022 році різко знижується через початок війни на території країни.

Коефіцієнт оборотності власного капіталу падає з 2018 по 2020 роки, в 2021 році стрімко зростає, але у 2022 році повертається до попереднього значення, що показує не використання власних коштів.

Коефіцієнт дебіторської заборгованості зменшується протягом 2018-2020 років, в 2021 різко зростає та в 2022 знов падає. Це свідчить про те, що покупці не вчасно погашають заборгованість перед підприємством.

Оборотність кредиторської заборгованості у першу половину періоду більш стабільний, у 2021 році стрімко зростає, в 2022 році падає та приймає найнижче значення за весь період, що показує зменшення надання позик та кредитів підприємству.

Зростає вартість майна на одну гривню продажу, так як коефіцієнт завантаженості активів збільшується та у 2022 році сягає значення 4,21, що показує падіння ефективності діяльності підприємства.

Коефіцієнт завантаженості власного капіталу зростає весь період, набуває максимального значення у 2020 році, знижується у 2021 році та знов зростає у 2022 році.

Тривалість обороту активів показана в табл. 2.7.

Таблиця 2.7 – Тривалість обороту активів ПрАТ «Північний ГЗК» 2018-2022 роки

Показники	2018	2019	2020	2021	2022	Відхилення (+/-)			
						2019/2018	2020/2019	2021/2020	2022/2021
Період обороту активів	716,29	775,92	955,56	459,38	1514,20	59,63	179,64	-496,18	1054,81
Період обороту дебіторської заборгованості (К1)	443,33	502,33	605,92	298,94	952,36	59,01	103,59	-306,99	653,42
Період обороту запасів (К2)	16,75	17,25	15,82	6,29	25,91	0,50	-1,43	-9,53	19,62
Період обороту кредиторської заборгованості (К3)	311,87	289,12	315,33	211,55	898,58	-22,74	26,20	-103,78	687,03
Фінансовий цикл	148,21	230,46	306,42	93,68	79,69	82,25	75,96	-212,74	-13,99

В табл. 2.7 період обороту активів упродовж 2018-2020 років зростає, в 2021 році знижується, що позитивно, в 2022 році значно збільшується, так як коефіцієнт оборотності зменшується. Ця зміна спричинена дефіцитом грошових коштів на підприємстві.

Період дебіторської заборгованості росте з 2018 рік по 2020 рік та в 2021 році в два рази зменшується, в 2022 році він збільшується більше ніж в три рази, так як підприємство не отримує стабільно кошти від своїх дебіторів.

Кредиторська заборгованість в 2021 році набуває найнижчого значення, а в 2022 році через початок війни набуває найбільшого значення, що вказує на дестабілізацію потоків коштів у підприємства.

Період обороту запасів на початку мало коливається, в 2021 році зменшується, в 2022 році збільшується, показник не досягає високих значень, що вказує на стабільність керування запасами. Фінансовий цикл в 2018-2020 роках зростає, а в 2021 році та в подальшому знижується, що вказує на зниження необхідності фінансувати свої господарські потреби, що є позитивно.

Аналіз доходів представлено в табл. 2.8, а їх структуру на рис. 2.7 –2.11.

Таблиця 2.8 – Доходи на ПрАТ «Північний ГЗК» за 2018-2022 роки

Показники	2018		2019		2020		2021		2022	
	тис. грн.	%	тис. грн.	%	тис. грн.	%	тис. грн.	%	тис. грн.	%
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	26 102 600	81,90	28 472 960	77,09	24 063 793	89,86	51 816 995	78,81	13 835 005	79,14
Інші операційні доходи	4 273 097	13,41	5 941 369	16,09	2 629 584	9,82	13 703 661	20,84	2 974 174	17,01
Інші фінансові доходи	1 466 493	4,60	2 405 997	6,51	85 698	0,32	171 514	0,26	9 108	0,05
Інші доходи	27 811	0,09	116 072	0,31	0	0,00	53 939	0,08	7 927	0,05
Дохід з податку на прибуток	-	-	-	-	-	-	-	-	655 960	3,75
Разом	31 870 001	100	36 936 398	100	26 779 075	100	65 746 109	100	17 482 174	100

Продовження табл. 2.8

Відхилення							
2019/2018		2020/2019		2021/2020		2022/2021	
+/-	%	+/-	%	+/-	%	+/-	%
12	13	14	15	16	17	18	19
2 370 360	9,08	-4 409 167	-15,49	27 753 202	115,33	-37 981 990	-73,30
1 668 272	39,04	-3 311 785	-55,74	11 074 077	421,13	-10 729 487	-78,30
939 504	64,06	-2 320 299	-96,44	85 816	100,14	-162 406	-94,69
88 261	317,36	-116 072	-100,00	53 939	-	-46 012	-85,30
-	-	-	-	-	-	655 960	100
5 066 397	15,90	-10 157 323	-27,50	38 967 034	145,51	-48 263 935	-73,41

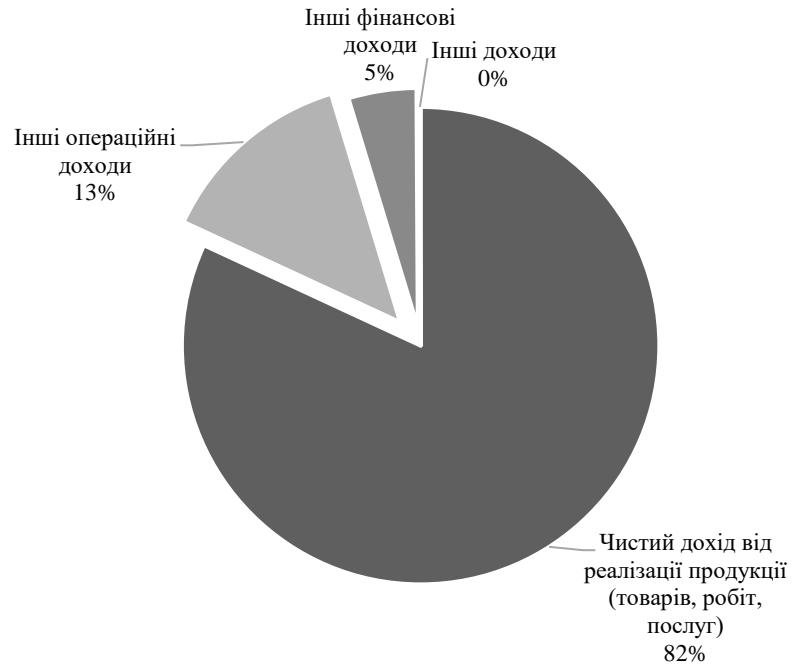

Рисунок 2.7 – Структура доходу ПрАТ «Північний ГЗК» за 2018 рік

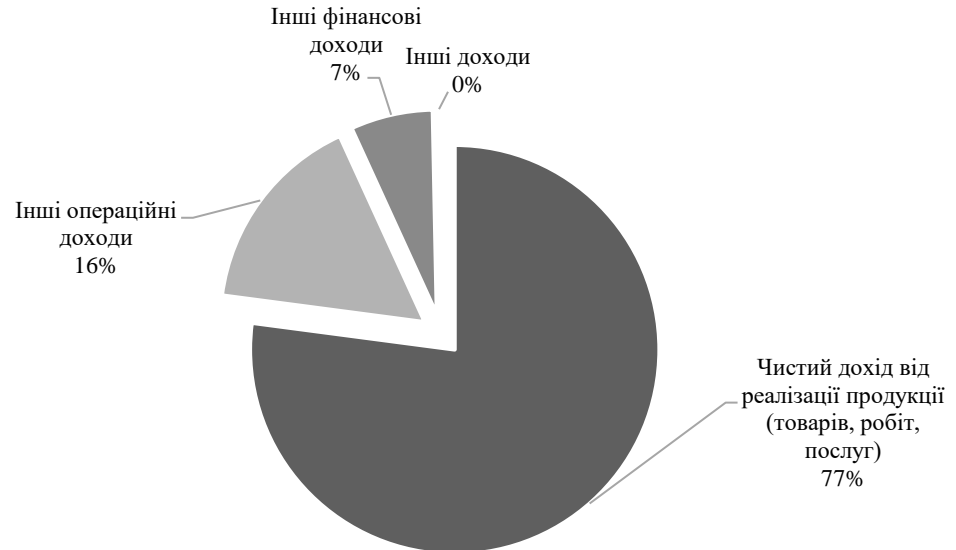

Рисунок 2.8 – Структура доходу ПрАТ «Північний ГЗК» за 2019 рік

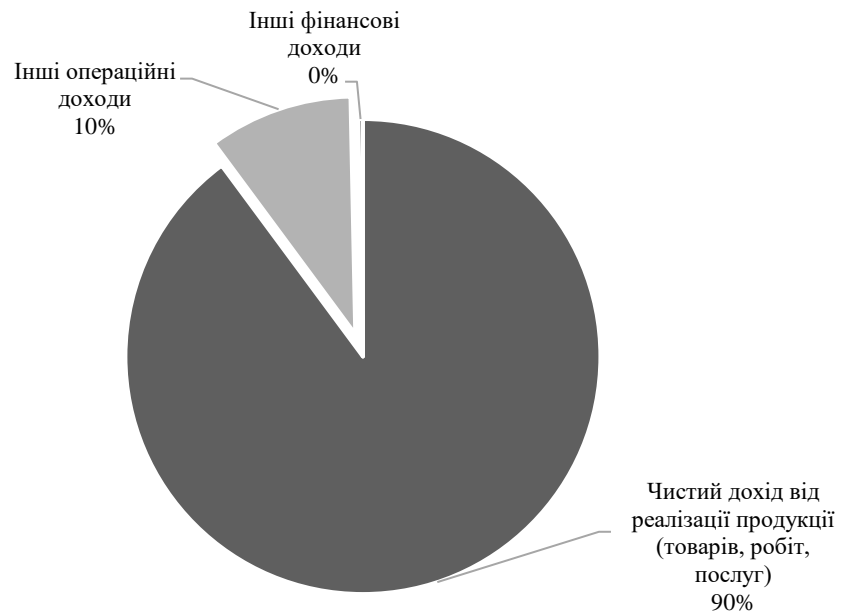

Рисунок 2.9 – Структура доходу ПрАТ «Північний ГЗК» за 2020 рік

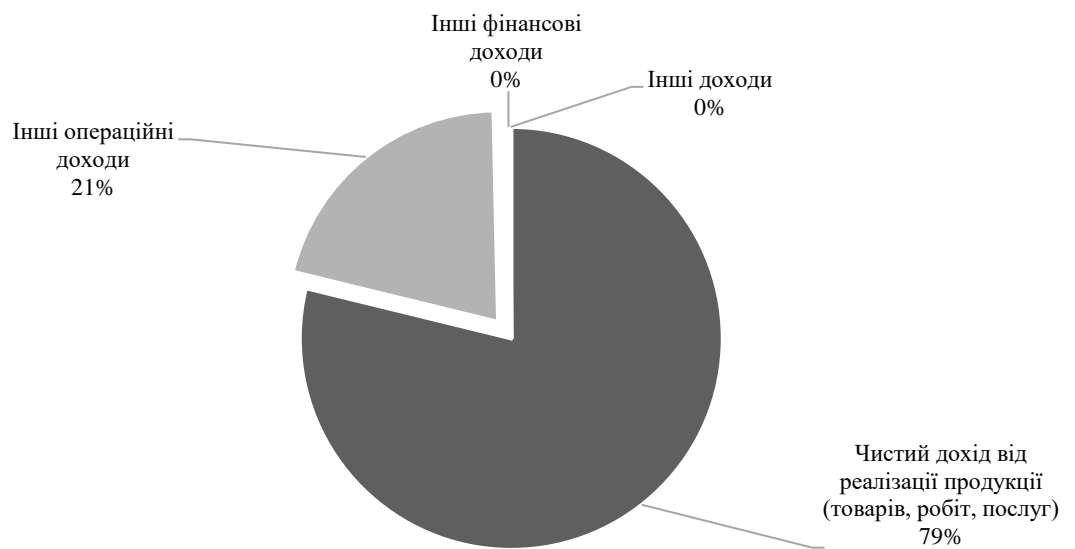

Рисунок 2.10 – Структура доходу ПрАТ «Північний ГЗК» за 2021 рік

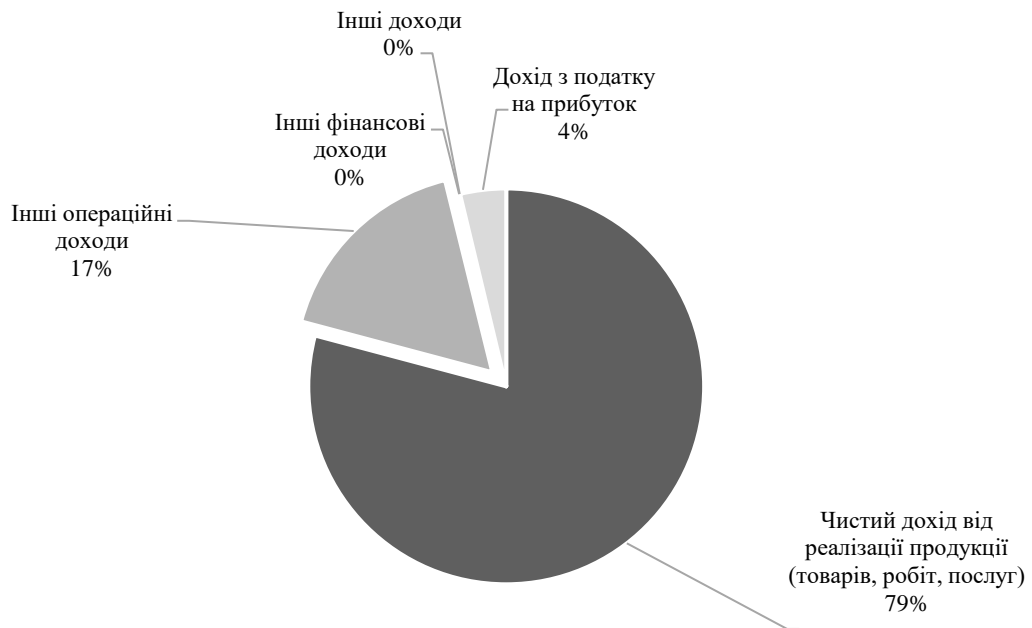

Рисунок 2.11 – Структура доходу ПрАТ «Північний ГЗК» за 2022 рік

Чистий дохід зростає на 9 % в 2019 році, а в 2020 році падає на 15 %, в 2021 році значно зростають на 115 %, але в 2022 році падають на 73 %. Інші операційні доходи зростають на 39 % в 2019 році, в 2020 році знижуються на 56 %, зростають у 2021 році на 421 % та в 2022 році знижуються на 78 %.

Інші фінансові доходи зростають на 64 % у 2019 році, знижуються в 2020 році на 96 %, в 2021 році знижуються на 100 %, в 2022 році знову знижуються на 95 %. В 2022 році з'являється дохід з податку на прибуток у розмірі 655960 тис. грн. Ці зміни доходів призвели до зростання суми доходів в 2019 році на 16 %, в 2020 році зменшуються на 28 %, в 2021 році збільшуються на 146 %, а в 2022 році зменшуються на 73 %.

Проведемо аналіз фінансових результатів в табл. 2.9.

Таблиця 2.9 – Фінансові результати на ПрАТ «Північний ГЗК» за 2018-2022 роки

Показник	2018	2019	2020	2021	2022	Відхилення							
						2019/2018		2020/2019		2021/2020		2022/2021	
						+/-	%	+/-	%	+/-	%	+/-	%
Чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	26 102 600	28 472 960	24 063 793	51 816 995	13 835 005	2 370 360	9,08	-4 409 167	-15,49	27 753 202	115,33	-37 981 990	-73,30
Собівартість реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг)	13 330 821	16 055 749	13 907 916	15 835 674	10 469 598	2 724 928	20,44	-2 147 833	-13,38	1 927 758	13,86	-5 366 076	-33,89
Валовий прибуток (збиток)	12 771 779	12 417 211	10 155 877	35 981 321	3 365 407	-354 568	-2,78	-2 261 334	-18,21	25 825 444	254,29	-32 615 914	-90,65
Інші операційні доходи	4 273 097	5 941 369	2 629 584	13 703 661	2 974 174	1 668 272	39,04	-3 311 785	-55,74	11 074 077	421,13	-10 729 487	-78,30
Адміністративні витрати	155 212	180 974	197 660	239 382	203 472	25 762	16,60	16 686	9,22	41 722	21,11	-35 910	-15,00
Витрати на збут	2 470 788	3 268 841	3 163 536	2 832 649	1 759 238	798 053	32,30	-105 305	-3,22	-330 887	-10,46	-1 073 411	-37,89
Інші операційні витрати	4 706 095	6 908 361	1 568 941	15 629 744	1 888 204	2 202 266	46,80	-5 339 420	-77,29	14 060 803	896,20	-13 741 540	-87,92
Фінансовий результат від операційної діяльності	9 712 781	8 000 404	7 855 324	30 983 207	2 488 667	-1 712 377	-17,63	-145 080	-1,81	23 127 883	294,42	-28 494 540	-91,97
Інші фінансові доходи	1 466 493	2 405 997	85 698	171 514	9 108	939 504	64,06	-2 320 299	-96,44	85 816	100,14	-162 406	-94,69
Інші доходи	27 811	116 072	0	53 939	7 927	88 261	317,36	-116 072	-100,00	53 939	100	-46 012	-85,30
Фінансові витрати	1 279 702	857 331	2 300 501	341 537	5 983 016	-422 371	-33,01	1 443 170	168,33	-1 958 964	-85,15	5 641 479	1651,79
Інші витрати	40 955	73 111	379 106	4 512	150 979	32 156	78,52	305 995	418,53	-374 594	-98,81	146 467	3246,17
Фінансовий результат до оподаткування	9 886 428	9 592 031	5 261 415	30 862 611	-3 628 293	-294 397	-2,98	-4 330 616	-45,15	25 601 196	486,58	-34 490 904	-111,76
Витрати (дохід) з податку на прибуток	1 675 392	1 597 053	920 382	5 569 569	-655 960	-78 339	-4,68	-676 671	-42,37	4 649 187	505,14	-6 225 529	-111,78
Чистий прибуток (збиток)	8 211 036	7 994 978	4 341 033	25 293 042	-2 972 333	-216 058	-2,63	-3 653 945	-45,70	20 952 009	482,65	-28 265 375	-111,75

В табл. 2.9 спостерігається зниження в 2019 році на 3 % валового прибутку, в 2020 році продовжує знижуватись на 18 %, а у 2021 році вражаюче зростає на 254 %, причинами цього є зміна структури виробництва та збільшення обсягу продажу. Через початок війни у 2022 році валовий прибуток скоротився на 91 %. Операційний прибуток падає на 18 % у 2019 році, у 2020 році знову падає на 2 %, в 2021 році зростає на 294 %, відбулися ці зміни через зміну валового прибутку, зміною курсових різниць, зміною ціни на транспортування продукції, зміною адміністративних витрат. В 2022 році як було зазначено початок війни привів до згортання господарської діяльності, що призвело до падіння операційного результату на 92 %. Прибуток до оподаткування в 2019 році знижується на 3 %, продовжує падати в 2020 році на 45 %, в 2021 році зростає на 487 %, спричинено зміною обсягу та структури виробництва, зміною плати за позики та зміною курсових різниць. В 2022 році через початок бойових дій прибуток падає на 112 % та формує збиток у розмірі 294397 тис. грн.

У 2019 році чистий прибуток знижується на 3 %, в 2020 році знижується на 46 %, а в 2021 році зростає на 483 %, причини цього вже були зазначені. В 2022 році формується збиток, так як чистий прибуток падає на 112 % через початок війни. Зображено на рис. 2.12.

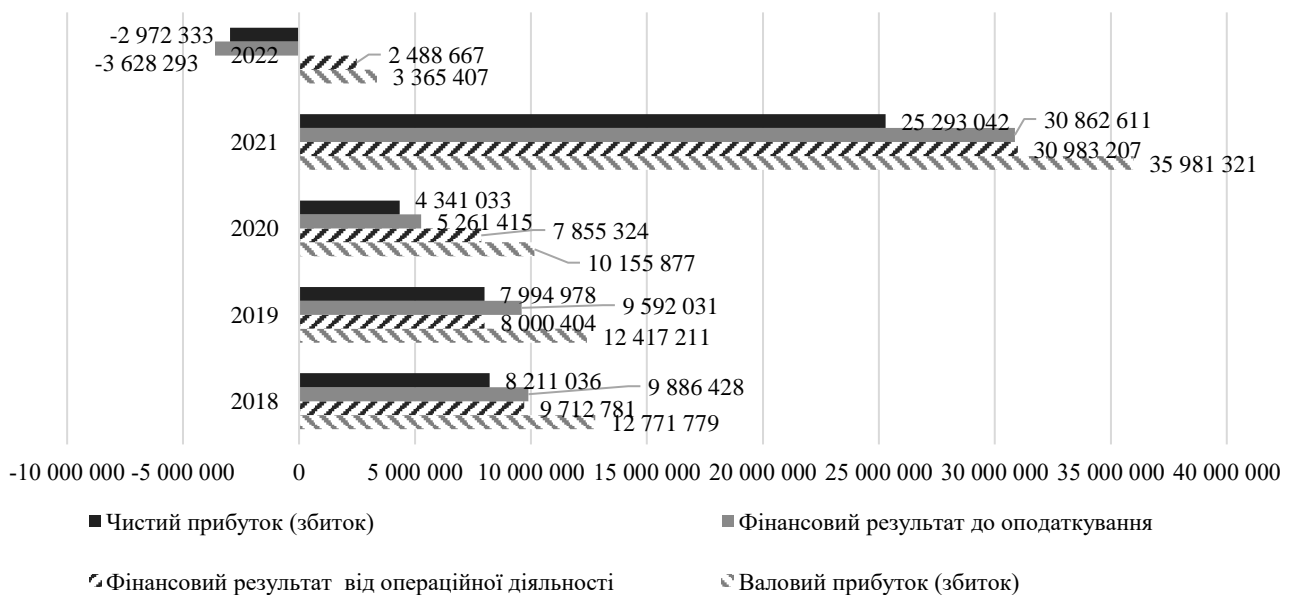

Рисунок 2.12 – Результати діяльності на ПрАТ «Північний ГЗК» за 2018-2022 роки

Показники рентабельності наведено в табл. 2.10.

Таблиця 2.10 – Показники рентабельності ПрАТ «Північний ГЗК» за 2018-2022 роки

№ з/п	Показники	2018	2019	2020	2021	2022	Відхилення (+/-)			
							2019/2018	2020/2019	2021/2020	2022/2021
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
ВИТРАТНІ ПОКАЗНИКИ										
1	Рентабельність продукції (товарів, робіт, послуг)	95,81	77,34	73,02	227,22	32,14	-18,47	-4,32	154,19	-195,07
2	Рентабельність операційної діяльності	47,01	30,29	41,70	89,71	17,38	-16,72	11,41	48,01	-72,33
3	Рентабельність звичайної діяльності	44,97	35,08	24,45	88,47	-17,74	-9,89	-10,63	64,02	-106,21
4	Рентабельність господарської діяльності	41,79	33,14	23,45	76,29	-18,33	-8,64	-9,69	52,84	-94,62
5	Коефіцієнт покриття виробничих витрат	195,81	177,34	173,02	327,22	132,14	-18,47	-4,32	154,19	-195,07
6	Коефіцієнт окупності виробничих витрат	51,07	56,39	57,80	30,56	75,67	5,32	1,41	-27,24	45,11
РЕСУРСНІ ПОКАЗНИКИ										
7	Рентабельність підприємства	15,81	13,03	6,80	38,25	-5,11	-2,78	-6,23	31,46	-43,36
8	Рентабельність власного капіталу	36,21	26,80	13,48	96,42	-17,30	-9,40	-13,32	82,94	-113,72
9	Рентабельність залученого капіталу	40,14	37,50	21,17	90,47	-9,75	-2,64	-16,32	69,30	-100,22
10	Рентабельність перманентного капіталу	33,72	24,91	12,29	86,52	-15,34	-8,80	-12,62	74,22	-101,85
11	Рентабельність необоротних активів	53,98	48,20	24,62	145,24	-17,95	-5,78	-23,58	120,62	-163,19
12	Рентабельність оборотних активів	29,41	23,13	12,38	68,78	-9,55	-6,27	-10,75	56,40	-78,33
13	Рентабельність покриття активів	50,26	46,40	37,67	78,37	23,77	-3,86	-8,72	40,69	-54,59
14	Рентабельність окупності активів	1,99	2,16	2,65	1,28	4,21	0,17	0,50	-1,38	2,93
15	Рентабельність покриття власного капіталу	95,59	79,56	61,66	161,88	65,98	-16,03	-17,90	100,22	-95,90
16	Рентабельність окупності власного капіталу	1,05	1,26	1,62	0,62	1,52	0,21	0,36	-1,00	0,90

Продовження табл. 2.10

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
ДОХОДНІ ПОКАЗНИКИ										
17	Валова рентабельність продажу	48,93	43,61	42,20	69,44	24,33	-5,32	-1,41	27,24	-45,11
18	Чиста рентабельність продажу	31,46	28,08	18,04	48,81	-21,48	-3,38	-10,04	30,77	-70,30
19	Рентабельність доходу від операційної діяльності	31,98	23,25	29,43	47,29	14,81	-8,73	6,18	17,86	-32,48

З табл. 2.10 бачимо, що рентабельність продукції з 2018 рік по 2020 рік зменшується на 18 % в 2019 році та на 4 % в 2020 році, в 2021 році зростає на 154 %, в 2022 році знову падає на 195 %, причиною є невідповідність зміни собівартості та доходу (рис. 2.13).

Рентабельність операційної діяльності в 2019 році знижується на 17 %, в 2020 році росте на 11 %, в 2021 році стрімко зростає на 48 % та в 2022 році різко знижується на 72 %.

Аналогічно до рентабельності продукції рентабельність звичайної діяльності у 2019 році знижується на 10 %, в 2020 році падає на 11 %, в 2021 році збільшується на 64 % та знову падає у 2022 році на 106 % причиною є непропорційність переміни доходу та витрат.

Рентабельність господарської діяльності теж знижується у 2019 році на 9 %, в 2020 році на 10 %, в 2021 році зростає на 53 %, в 2022 році падає на 95 % причини вже були зазначені.

Коефіцієнт покриття виробничих витрат знижується у 2019 році на 18 %, в 2020 році знижується на 4 %, у 2021 році стрімко зростає на 154 %, в 2022 році знижується на 195 %, що є негативно. Оскільки коефіцієнт окупності виробничих витрат є протилежним попередньому показнику, то цей показник зростає, що є негативно.

Рентабельність підприємства у 2019 році знижується на 3 %, в 2020 році продовжує знижуватись на 6 %, у 2021 році зростає на 31 %, але в 2022 році знову

зменшується на 43 %, з чого виходить, що активи не ефективно використовуються (рис. 2.13).

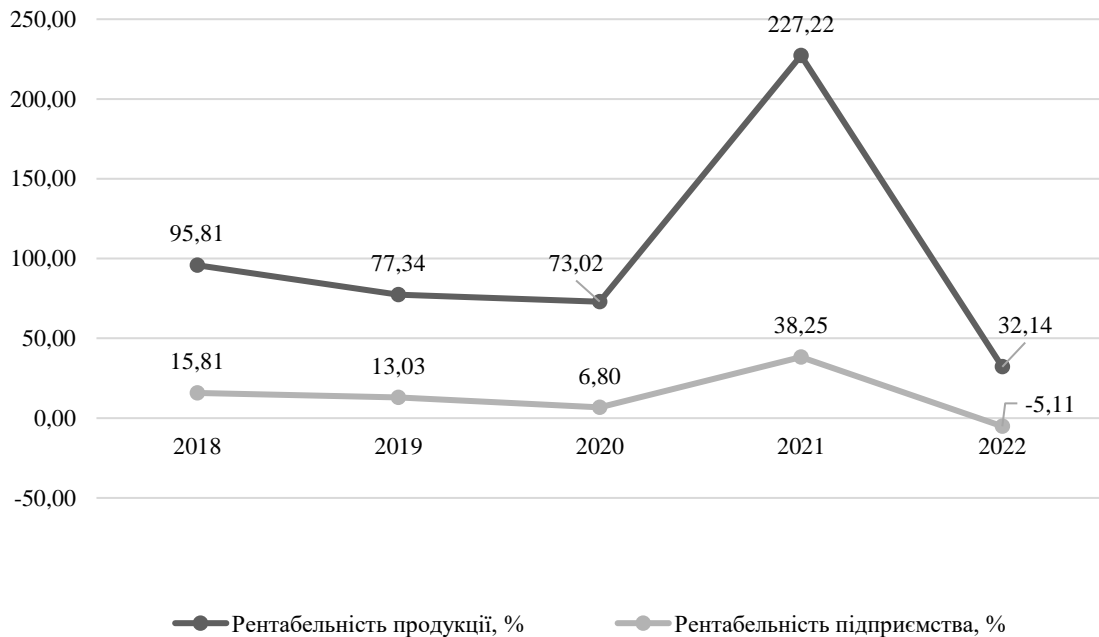

Рисунок 2.13 – Рентабельність продукції та підприємства ПрАТ «Північний ГЗК» за 2018-2022 роки

Окупність власного капіталу знижується, так як його рентабельність в 2019 році падає на 9 %, в 2020 році на 13 %, в 2021 році росте на 83 %, а в 2022 році падає на 114 % та виходить в мінус, що показує збитковість підприємства (рис. 2.14).

Рентабельність залученого капіталу падає на 3 % в 2019 році, в 2020 році знижується на 16 %, в 2021 році росте на 69 % та падає на 100 % в 2022 році (рис. 2.14).

Довгострокові зобов'язання ростуть, що відбивається на показнику рентабельності перманентного капіталу, який в 2019 році падає на 9 %, в 2021 році на 13 %, в 2021 році росте на 74 %, але в 2022 році падає на 102 %.

Необоротні активи використовуються не ефективно того рентабельність необоротних активів падає на 6 % в 2019 році, в 2020 році на 24 %, в 2021 році вже росте на 121 % та падає на 163 %.

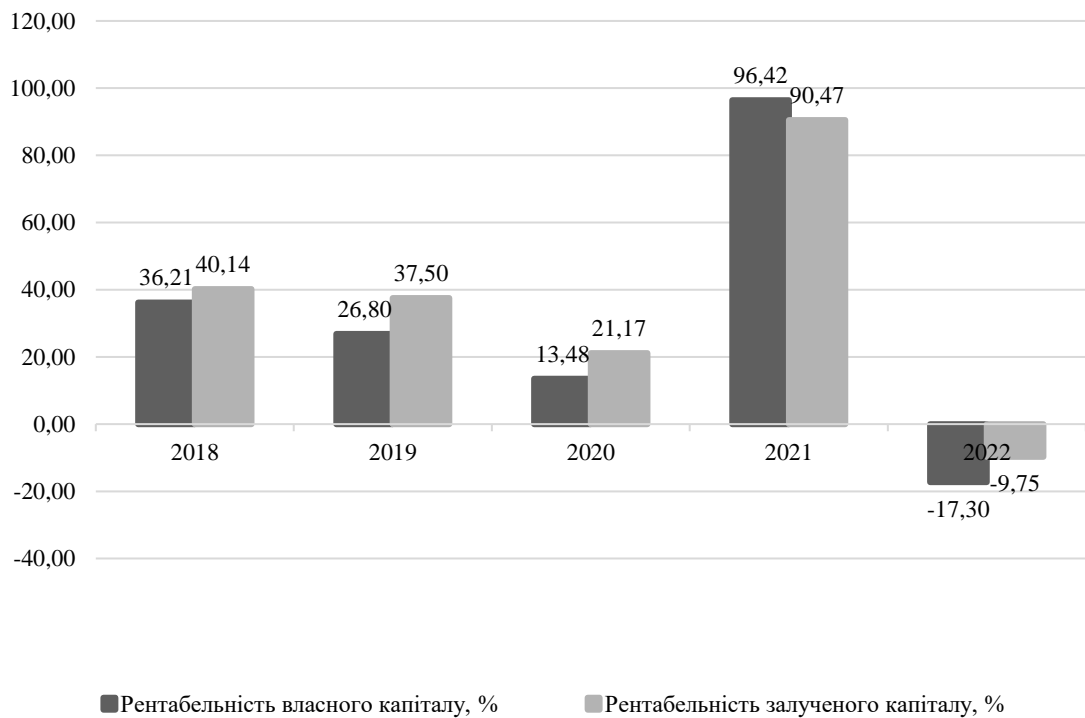

Рисунок 2.14 – Рентабельність власного і залученого капіталу на ПрАТ «Північний ГЗК» за 2018-2022 році

Ефективність використання оборотних активів теж падає, тому що рентабельність оборотних активів падає на 6 % в 2019 році, на 11 % в 2020 році, в 2021 році росте на 56 %, в 2022 році падає на 78 %.

Рентабельність покриття активів знижується на 4 % в 2019 році, в 2020 році падає на 9 %, в 2021 році зростає на 41 %, але в 2022 році падає на 55 %. Рентабельність окупності активів в 2019 році росте на 0,17, в 2020 році на 0,5, в 2021 році падає на 1,38 та в 2022 році росте на 2,93, що показує падіння доходів підприємства.

Рентабельність покриття власного капіталу падає на 16 % у 2019 році, та в 2020 році падає на 18 %, в 2021 році росте на 100 %, в 2022 році падає на 96 %. Окупність власного капіталу відповідно зростає на 0,21 в 2019 році, на 0,36 в 2020 році, знижується на 1 в 2021 році та в 2022 році знову знижується на 0,9, ці зміни свідчать про зниження ефективності використання власного капіталу.

Валова рентабельність продажу знижується на 5 % в 2019 році, в 2020 році падає на 1 %, в 2021 році росте на 27 % пов'язано це зі ростом обсягу продажу та зміною структури виробництва. В 2022 році рентабельність падає на 45 % причиною зміни було початок вторгнення російських військ на територію України відповідно з цим відбулось згортання діяльності на підприємстві (рис. 2.15).

Чиста рентабельність відповідно до валової рентабельності падає на 3 % в 2019 році, в 2020 році падає на 10 %, в 2021 році зростає на 31 %, але в 2022 році падає на 70 %. Причина змін індиферентна до причин зміни валової рентабельності (рис. 2.15).

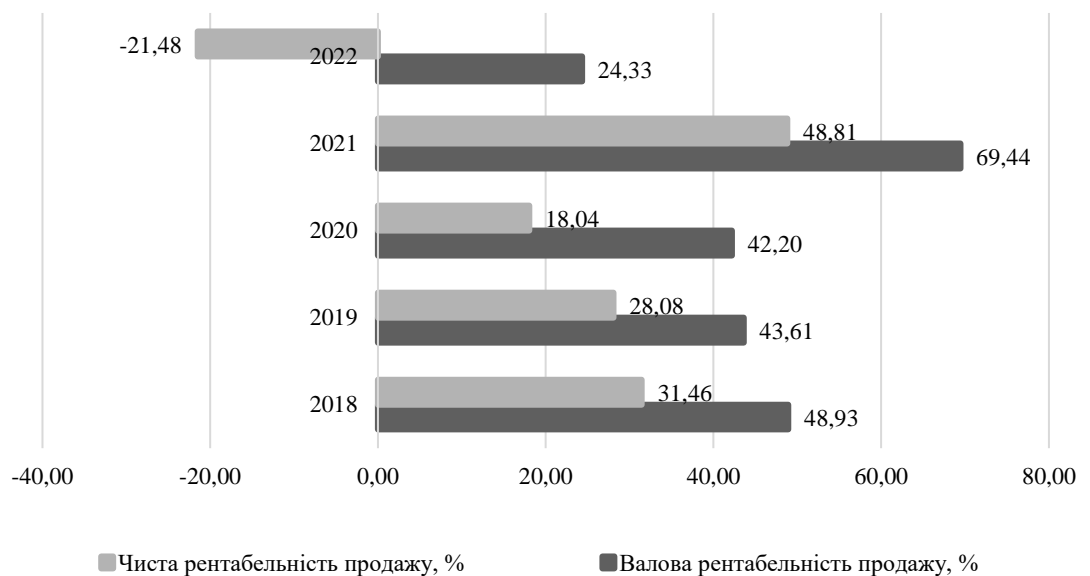

Рисунок 2.15 – Чиста і валова рентабельність на ПрАТ «Північний ГЗК» за 2018-2022 роки

Рентабельність доходу від опер. діяльності в 2019 році знижується на 9 %, в 2020 році зростає на 6 %, в 2021 році продовжує зростати на 18 %, але в 2022 році падає на 32 %. Ці зміни зумовлені не індиферентністю зміни витрат та доходів, також вплинув початок війни в останньому році.

Закінчивши з аналізом техніко-економічних показників роботи ПрАТ «Північний ГЗК» перейдемо до встановлення впливу показників господарської діяльності на собівартість продукції.

2.2. Аналіз витрат підприємства та собівартості продукції

У процесі формування ринкової економіки України та впровадження ринкових засад господарювання аналіз витрат набуває стратегічного значення, адже саме шляхом їх детального аналізу і належної організації обліку можна забезпечити високий рівень економічного рівня підприємства, а також, через зіставлення з доходами, достовірно оцінити результати діяльності підприємства з подальшим виявленням внутрішніх резервів їх поліпшення. Структура та динаміка витрат ПрАТ «Північний ГЗК» за 2018-2022 роки представлено в табл. 2.11.

З табл. 2.11 бачимо, що собівартість продукції зростає на 20 % у 2019 році, у 2020 році зменшуються на 13 %, знову зростає у 2021 році на 14 % та зменшується у 2022 році на 34 %. Ці зміни були спричинені переоцінкою основних засобів та зміни амортизації, зміною заробітної плати, зміною витрат на сировину, зміною витрат на допоміжні матеріали, зміною витрат на паливо, зміною витрат на ремонт обладнання та буропідривні роботи, зміною витрат на екологічний податок, також причиною є початок війни на території України, що призвело до згорання господарської діяльності та зменшення собівартості у 2022 році.

Адміністративні витрати зростають на 17 % в 2019 році, продовжують зростати у 2020 році на 9 %, така сама зміна і в 2021 році, зростають на 21 %, в 2022 році зменшуються на 15 %. Пов'язані це зі зміною цін на юридичні, аудиторські та інші послуги. Витрати на збут збільшуються на 32 % в 2019 році, в 2020 році зменшується на 3 %, продовжу зменшуватись в 2021 році на 10 %, в 2022 році зменшується на 38 %. Зумовлено зміною ціни на транспортування продукції через зміну структури виробництва, початок війни та скорочень через це точок збуту продукції. (рис. 2.21).

Структура витрат представлена на рис. 2.16 – 2.20. Інші операційні витрати зростають на 47 % у 2019 році, стрімко знижуються в 2020 році на 77 %, у 2021 році зростають на 896 %, в 2022 році зменшуються на 88 %. Причиною цих змін є зміна собівартості іншої реалізації, зміною витрат від курсових різниць. (рис. 2.21).

Таблиця 2.11 – Структура та динаміка витрат ПрАТ «Північний ГЗК» за 2018-2022 роки

Показники	2018		2019		2020		2021		2022	
	тис. грн.	%	тис. грн.	%	тис. грн.	%	тис. грн.	%	тис. грн.	%
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Собівартість реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг)	13 330 821	56,35	16 055 749	55,48	13 907 916	61,98	15 835 674	39,15	10 469 598	51,18
Адміністративні витрати	155 212	0,66	180 974	0,63	197 660	0,88	239 382	0,59	203 472	0,99
Витрати на збут	2 470 788	10,44	3 268 841	11,29	3 163 536	14,10	2 832 649	7,00	1 759 238	8,60
Інші операційні витрати	4 706 095	19,89	6 908 361	23,87	1 568 941	6,99	15 629 744	38,64	1 888 204	9,23
Фінансові витрати	1 279 702	5,41	857 331	2,96	2 300 501	10,25	341 537	0,84	5 983 016	29,25
Інші витрати	40 955	0,17	73 111	0,25	379 106	1,69	4 512	0,01	150 979	0,74
Витрати з податку на прибуток	1 675 392	7,08	1 597 053	5,52	920 382	4,10	5 569 569	13,77	-	-
Разом	23 658 965	100	28 941 420	100	22 438 042	100	40 453 067	100	20 454 507	100

Продовження табл. 2.11

Відхилення							
2019/2018		2020/2019		2021/2020		2022/2021	
+/-	%	+/-	%	+/-	%	+/-	%
12	13	14	15	16	17	18	19
2 724 928	20,44	-2 147 833	-13,38	1 927 758	13,86	-5 366 076	-33,89
25 762	16,60	16 686	9,22	41 722	21,11	-35 910	-15,00
798 053	32,30	-105 305	-3,22	-330 887	-10,46	-1 073 411	-37,89
2 202 266	46,80	-5 339 420	-77,29	14 060 803	896,20	-13 741 540	-87,92
-422 371	-33,01	1 443 170	168,33	-1 958 964	-85,15	5 641 479	1651,79
32 156	78,52	305 995	418,53	-374 594	-98,81	146 467	3246,17
-78 339	-4,68	-676 671	-42,37	4 649 187	505,14	-	-
5 282 455	22,33	-6 503 378	-22,47	18 015 025	80,29	-19 998 560	-49,44

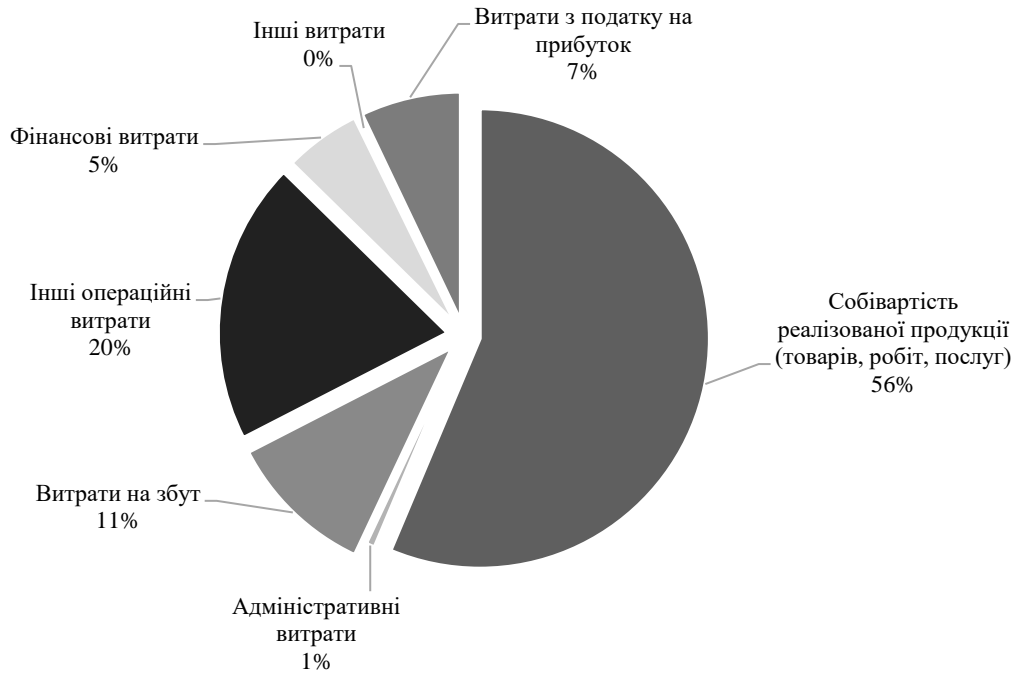

Рисунок 2.16 – Структура витрат ПрАТ «Північний ГЗК» за 2018 рік

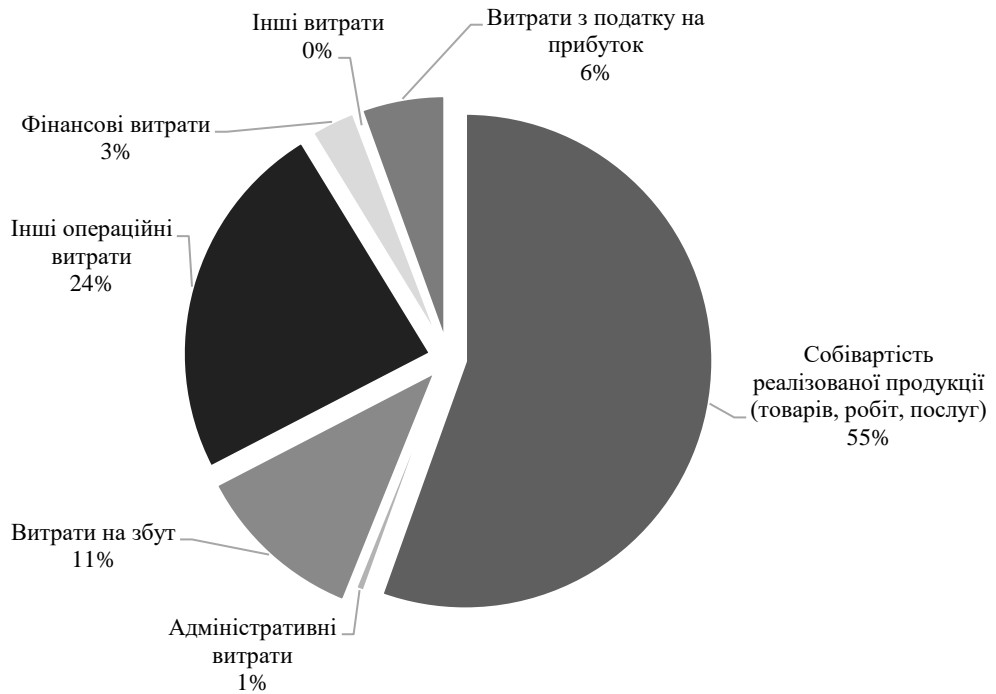

Рисунок 2.17 – Структура витрат ПрАТ «Північний ГЗК» за 2019 рік

Рисунок 2.18 – Структура витрат ПрАТ «Північний ГЗК» за 2020 рік

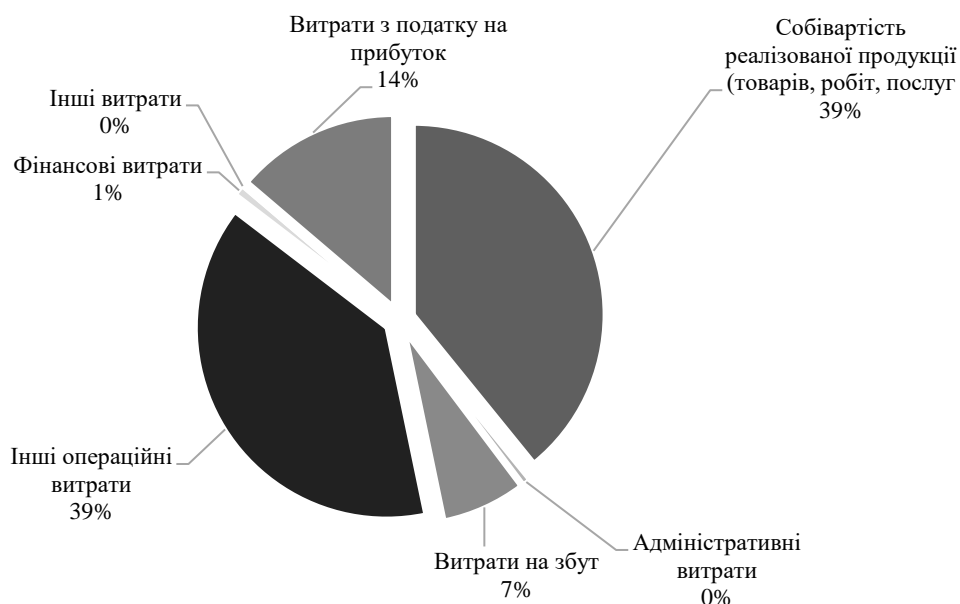

Рисунок 2.19 – Структура витрат ПрАТ «Північний ГЗК» за 2021 рік

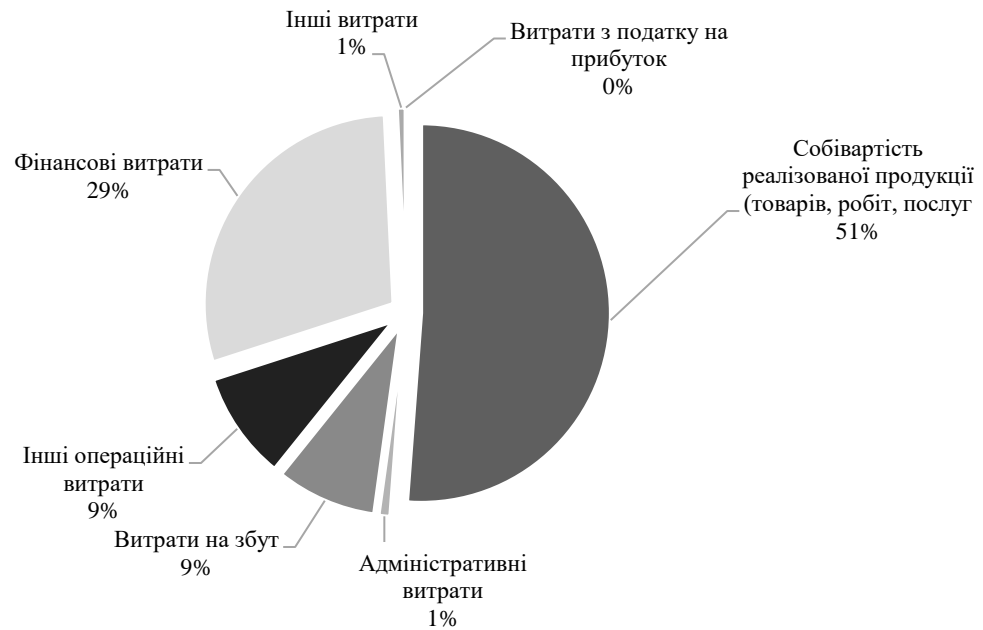

Рисунок 2.20 – Структура витрат ПрАТ «Північний ГЗК» за 2022 рік

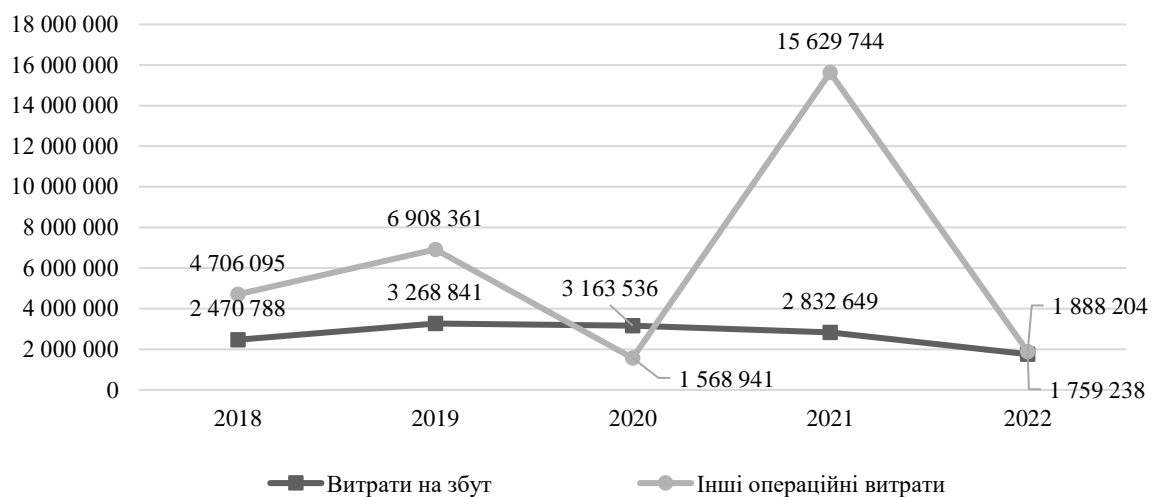

Рисунок 2.21 – Зміна інших операційних витрат та витрат на збут на ПрАТ «Північний ГЗК» за 2018-2022 роки

Фінансові витрати у 2019 році знижуються на 33 %, в 2020 році стрімко збільшуються на 168 %, у 2021 році падають на 85 %, а у 2022 році вражаюче зростають на 1652 %. Зумовлено це зміною витрат по курсових різницях та зміною витрат по платі відсотків за кредити та пенсійним зобов'язанням.

В табл. 2.12 проаналізуємо витрати за елементами, структуру витрат показано на рис 2.22 – 2.26.

Таблиця 2.12 – Витрати за елементами ПрАТ «Північний ГЗК» за 2018-2022 роки

Показники	2018		2019		2020		2021		2022	
	тис. грн.	%	тис. грн.	%	тис. грн.	%	тис. грн.	%	тис. грн.	%
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Матеріальні затрати	7 510 147	41,82	8 251 758	37,12	6 184 910	31,95	8 244 727	33,41	4 147 689	25,53
Витрати на оплату праці	1 031 955	5,75	1 413 832	6,36	1 540 696	7,96	1 615 125	6,54	1 109 234	6,83
Відрахування на соціальні заходи	224 153	1,25	306 716	1,38	335 289	1,73	354 004	1,43	242 174	1,49
Амортизація	2 695 103	15,01	3 208 994	14,43	3 784 121	19,55	3 807 421	15,43	3 817 613	23,50
Інші операційні витрати	6 525 545	36,34	9 051 343	40,71	7 512 495	38,81	10 656 197	43,18	6 931 098	42,66
Разом	17 956 903	100,00	22 232 643	100,00	19 357 511	100,00	24 677 474	100	16 247 808	100

Продовження табл. 2.12

Відхилення							
2019/2018		2020/2019		2021/2020		2022/2021	
+/-	%	+/-	%	+/-	%	+/-	%
12	13	14	15	16	17	18	19
741 611	9,87	-2 066 848	-25,05	2 059 817	33,30	-4 097 038	-49,69
381 877	37,01	126 864	8,97	74 429	4,83	-505 891	-31,32
82 563	36,83	28 573	9,32	18 715	5,58	-111 830	-31,59
513 891	19,07	575 127	17,92	23 300	0,62	10 192	0,27
2 525 798	38,71	-1 538 848	-17,00	3 143 702	41,85	-3 725 099	-34,96
4 275 740	23,81	-2 875 132	-12,93	5 319 963	27,48	-8 429 666	-34,16

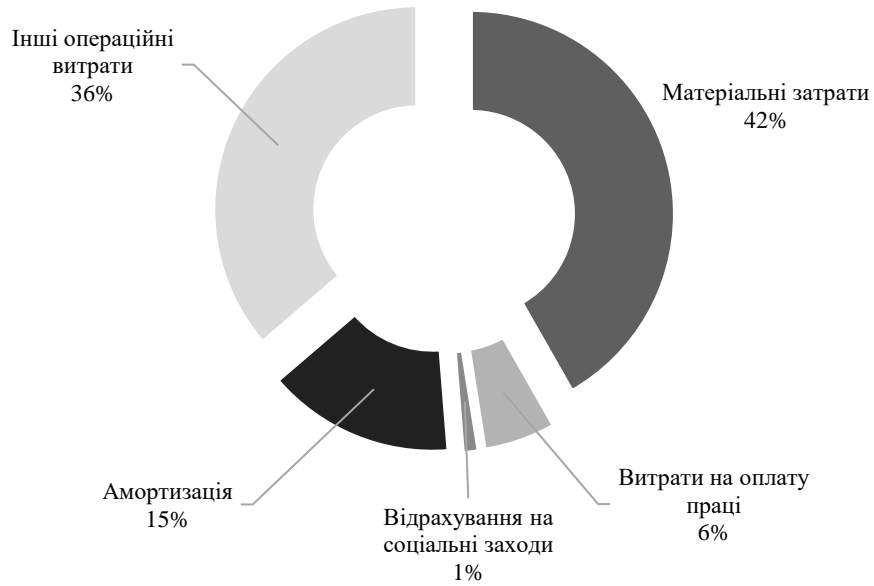

Рисунок 2.22 – Структура витрат за елементами ПрАТ «Північний ГЗК» за 2018 рік

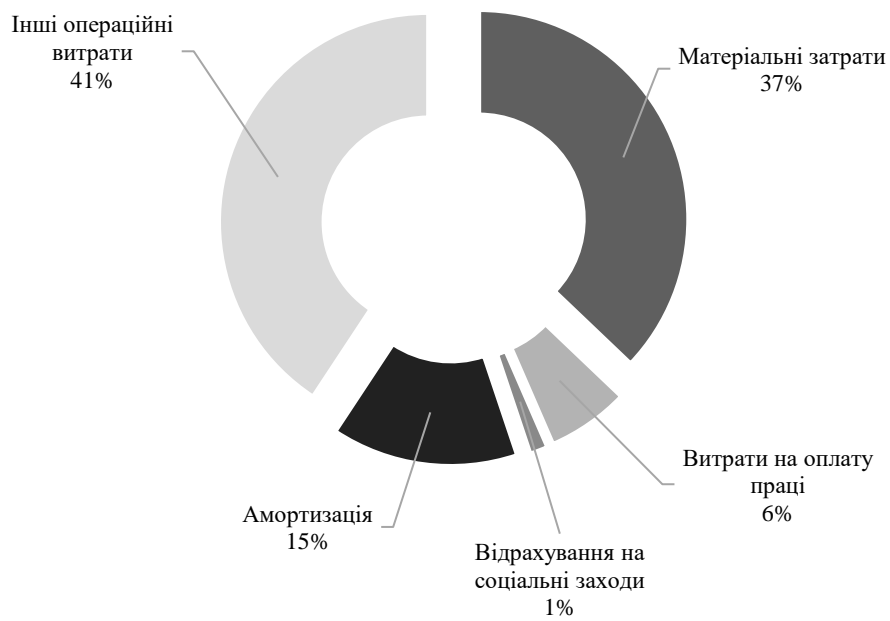

Рисунок 2.23 – Структура витрат за елементами ПрАТ «Північний ГЗК» за 2019 рік

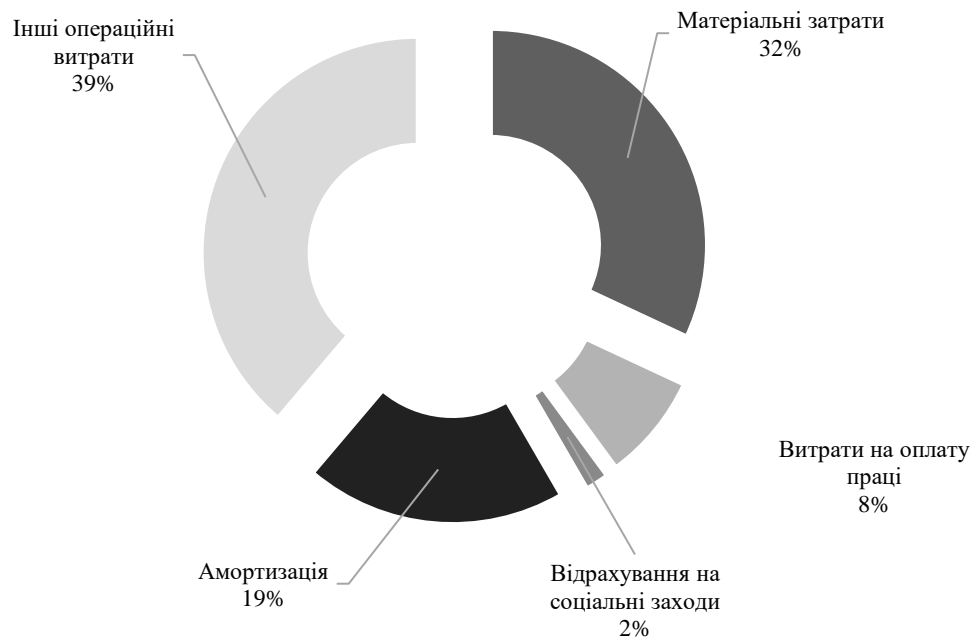

Рисунок 2.24 – Структура витрат за елементами ПрАТ «Північний ГЗК» за 2020 рік

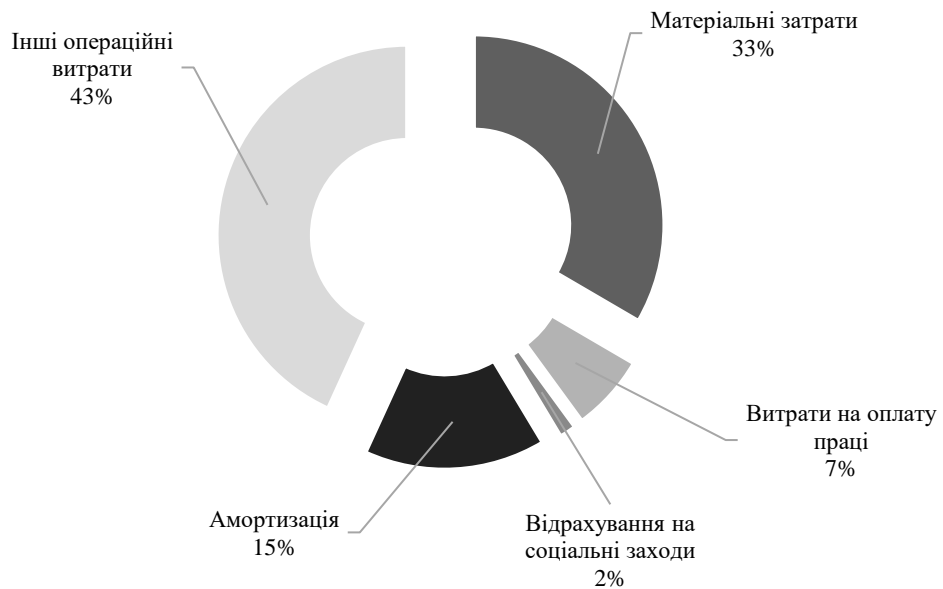

Рисунок 2.25 – Структура витрат за елементами ПрАТ «Північний ГЗК» за 2021 рік

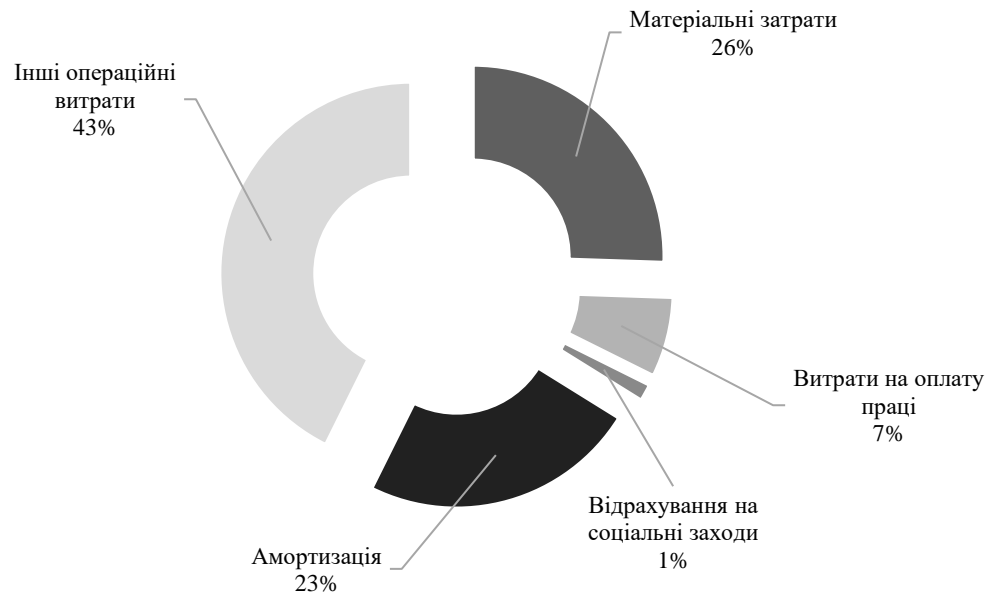

Рисунок 2.26 – Структура витрат за елементами ПрАТ «Північний ГЗК» за 2022 рік

В табл. 2.12 видно, що матеріальні витрати зростають на 10 % в 2019 році, у 2020 році зменшується на 25 %, в 2021 році матеріальні витрати ростуть на 33 %, в 2022 році стрімко падає на 50 %, пов'язано це зі скороченням господарської діяльності. (рис. 2.27).

Витрати пов'язані з оплатою праці ростуть на 37 % в 2019 році, продовжують ріст у 2020 році на 9 %, у 2021 році також ростуть на 5 %, в 2022 році знижуються на 31 %, так як через початок війни кількість працівників та зарплати знизився.

Соціальні відрахування змінюються відповідно до зміни фонду оплати праці. Амортизаційні витрати зростають протягом 2018-2022 років, в 2019 році ростуть на 19 %, в 2020 році збільшується на 18 %, в 2021 році зростають на 0,62 %, в останньому 2022 році витрати ростуть на 0,27 %.

Інші операційні витрати в 2019 році ростуть 39 %, в 2020 році зменшуються на 17 %, в 2021 році знову зростають на 42 %, в 2022 році падають на 35 %. (рис. 2.27).

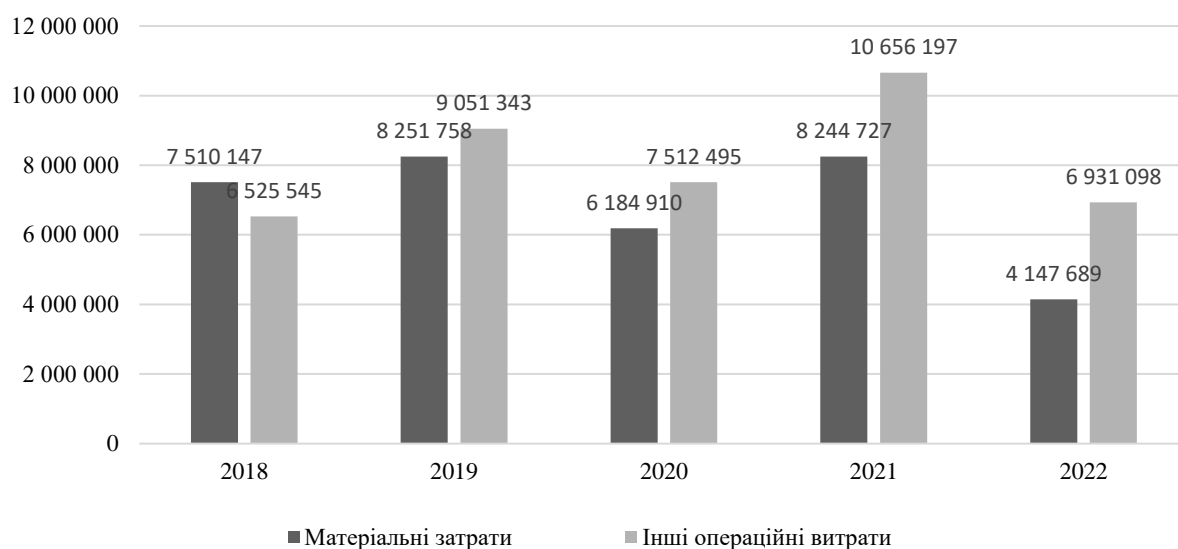

Рисунок 2.27 – Зміна матеріальних і інших операційних витрат на ПрАТ «Північний ГЗК» за 2018-2022 роки

Разом сума витрат збільшується на 24 % в 2019 році, в 2020 році зменшуються на 13 %. У 2021 році знову збільшуються на 27 %, далі в 2022 році падають на 34 %. Пов'язані ці зміни з початком війни та зменшенням через це об'ємом господарської діяльності. (рис. 2.28).

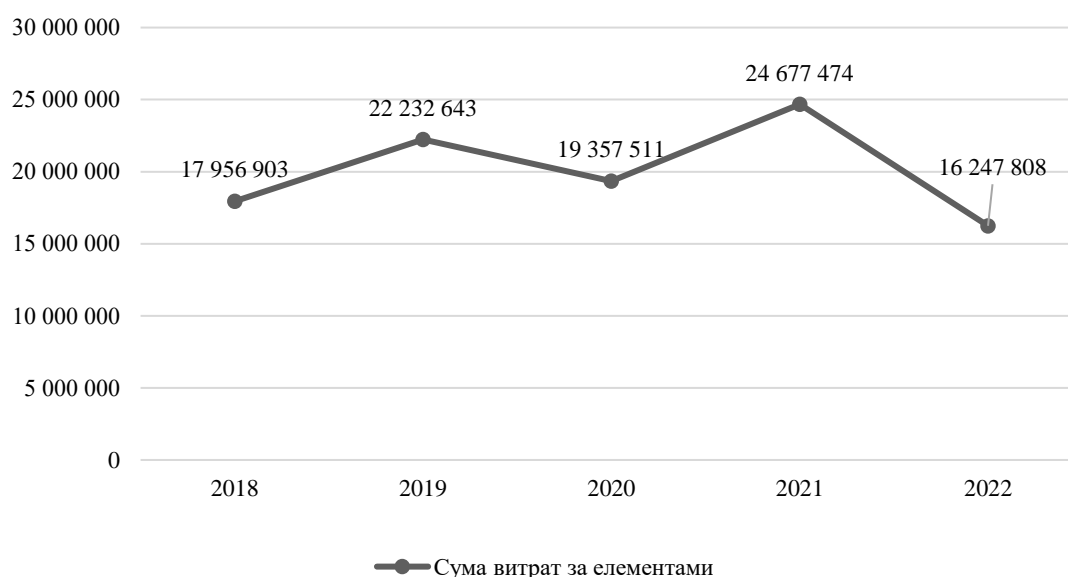

Рисунок 2.28 – Зміна витрат на ПрАТ «Північний ГЗК» в 2018-2022 роках

Таким чином, у результаті проведеного аналізу підприємства бачимо, що всі показники діяльності знижуються, витрати зменшуються, але в порівнянні доходи ще більш знижуються, про що свідчить показник витрат на одну гривню продукції, який у 2022 році досягає найвищого рівня (0,76 грн./грн.) за весь аналізований період, всі показники рентабельності падають, на підприємстві у 2022 році спостерігається збиток у розмірі 2 972 333 тис. грн. Дана складне становище було спричинено початком повномасштабної війни в Україні. Початок війни привело до неможливості збуту продукції, так як вітчизняні підприємства споживачі тимчасово припинили свою діяльність через неможливість збуту своєї продукції та бойовими діями на території деяких з них. Дестабілізація в країні та початок війни привела до майже повної зупинки роботи підприємства, що у свою чергу спричинило зменшення кількості працівників. Фінансовий стан підприємства не стійкий, ліквідність підприємства не є абсолютною, показники оборотності активів збільшуються через скорочення діяльності підприємства, що зумовлено початком війни.

РОЗДІЛ 3

ОБҐРУНТУВАННЯ ПРОПОЗИЦІЙ ЩОДО ЗНИЖЕННЯ ВИТРАТ ПрАТ
«ПІВНІЧНИЙ ГЗК» ТА ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ЙОГО ДІЯЛЬНОСТІ»

3.1. Встановлення факторів впливу на показники собівартості продукції та визначення резервів її зниження

Для встановлення впливу факторів на показники собівартості продукції визначимо тісноту зв'язку між факторними показниками та результативним показником за допомогою кореляційного-регресивного аналізу. За результативний показник обираємо собівартість, за факторні показники обираємо матеріаломісткість, зарплатомісткість, амортизація, обсяг виробництва, чисельність ПВП, виробіток одного працівника, середньорічна вартість основних засобів, ціна продукції, фінансові витрати (табл. 3.1).

Таблиця 3.1 – Вихідні дані для факторного аналізу

Показник	Позначення	2018	2019	2020	2021	2022
Собівартість, тис. грн.	y	17 986 903	22 232 643	19 357 511	24 677 474	16 247 808
Матеріаломісткість, тис. грн./тис. т.	x ₁	1 145,279	1 183,693	858,904	918	1 617
Зарплатомісткість, тис. грн./тис. т.	x ₂	331,333	392,548	336,107	330	675
Амортизація тис. грн	x ₃	2 695 103	3 208 994	3 784 121	3 807 421	3 817 613
Обсяг товарної продукції тис. тон:	x ₄	10 356	12 069	13 032	16 727	5 422
Чисельність ПВП, осіб	x ₅	6 226	6 341	6 332	6 334	5 387
Продуктивність праці тис. грн./ос.	x ₆	4 192,52	4 490,29	3 800,35	8 180,77	2 568,22
Середньорічна вартість основних засобів, тис. грн.	x ₇	13 362 685	13 820 468	15 134 284	15 771 472	15 090 454
Ціна збуту 1 т. продукції, грн.	x ₈	2 520,529	2 359,181	1 846,516	3 098	2 552
Фінансові витрати, тис. грн.	x ₉	1 279 702	857 331	2 300 501	341 537	5 983 016

Знайдемо тісноту зв'язку між собівартістю та перерахованими дев'ятьма факторами. Як ми бачимо між собівартістю та матеріаломісткістю зв'язок слабкий, тобто зі зміною матеріальних витрат не змінюється і собівартість (рис. 3.1).

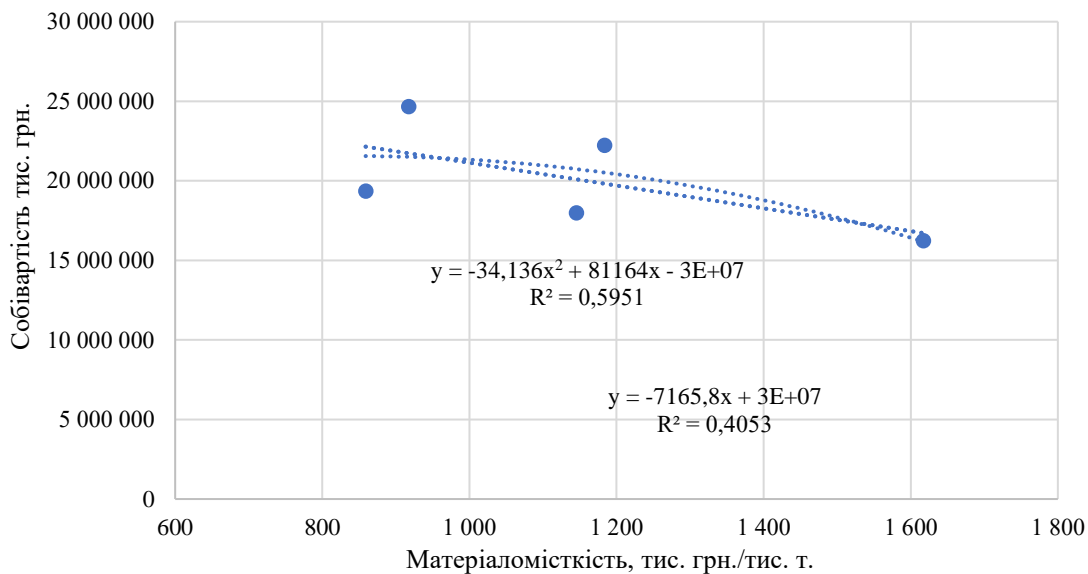

Рисунок 3.1 – Вплив матеріаломісткості на собівартість

Як ми бачимо між собівартістю та зарплатомісткістю зв'язок слабкий (рис. 3.2).

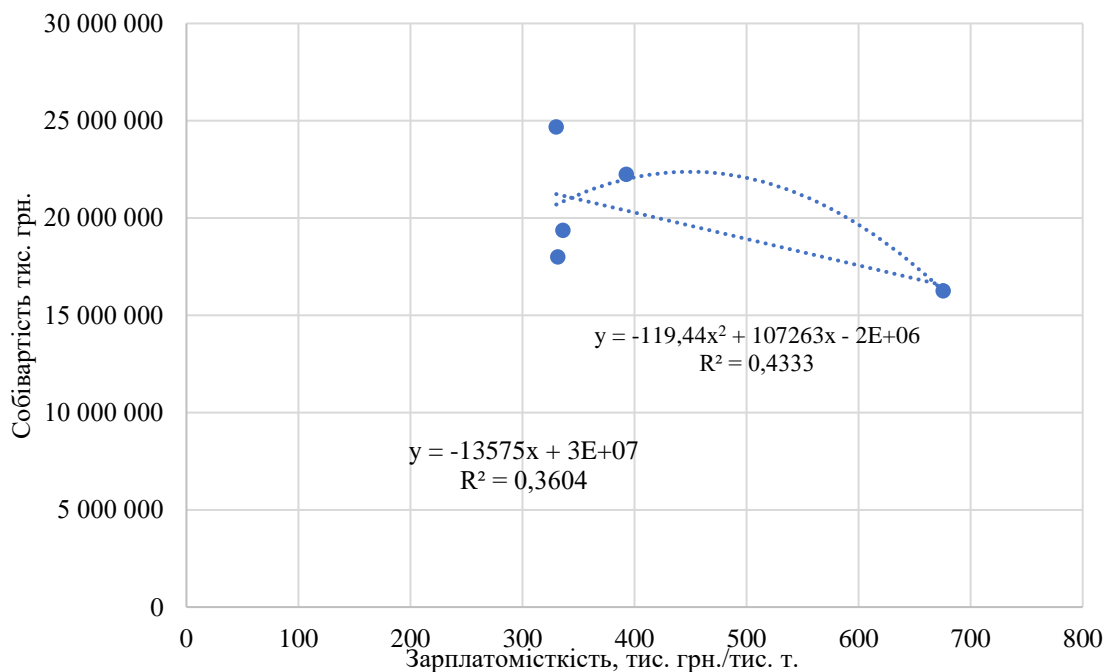

Рисунок 3.2 – Вплив зарплатомісткості на собівартість

Амортизація має низький вплив на собівартість (рис. 3.3).

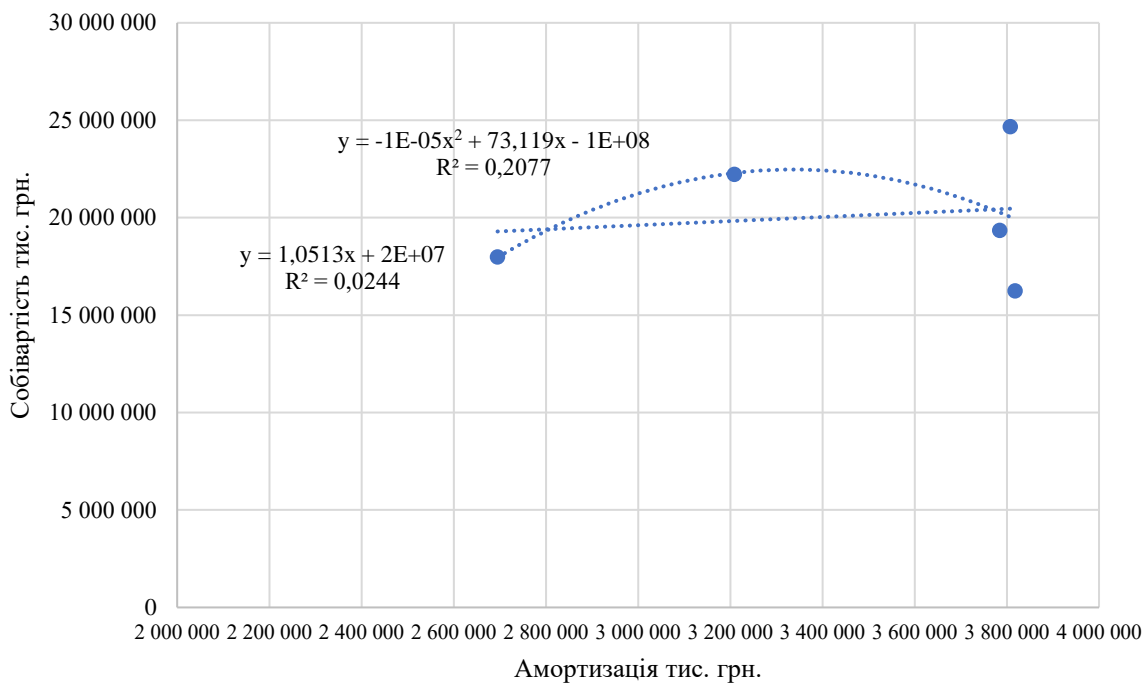

Рисунок 3.3 – Вплив амортизації на собівартість

Між собівартістю та обсягом товарної продукції зв'язок високий (рис. 3.4).

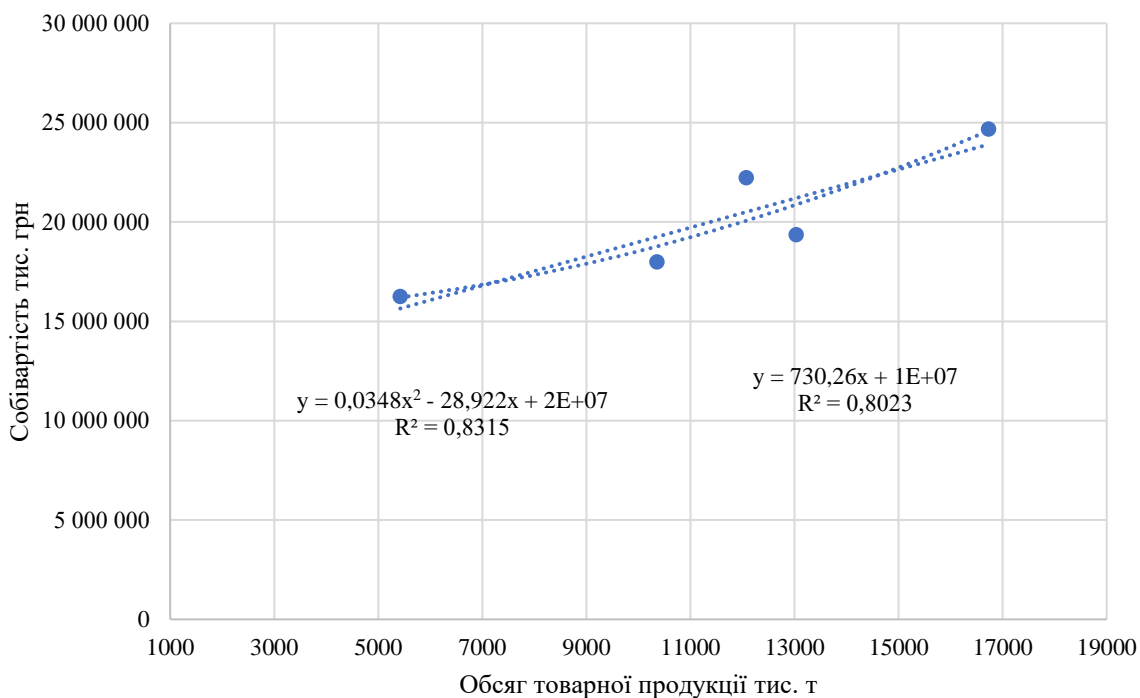

Рисунок 3.4 – Вплив обсягу товарної продукції на собівартість

Встановлено середній зв'язок між чисельністю ПВП та собівартістю (рис. 3.5).

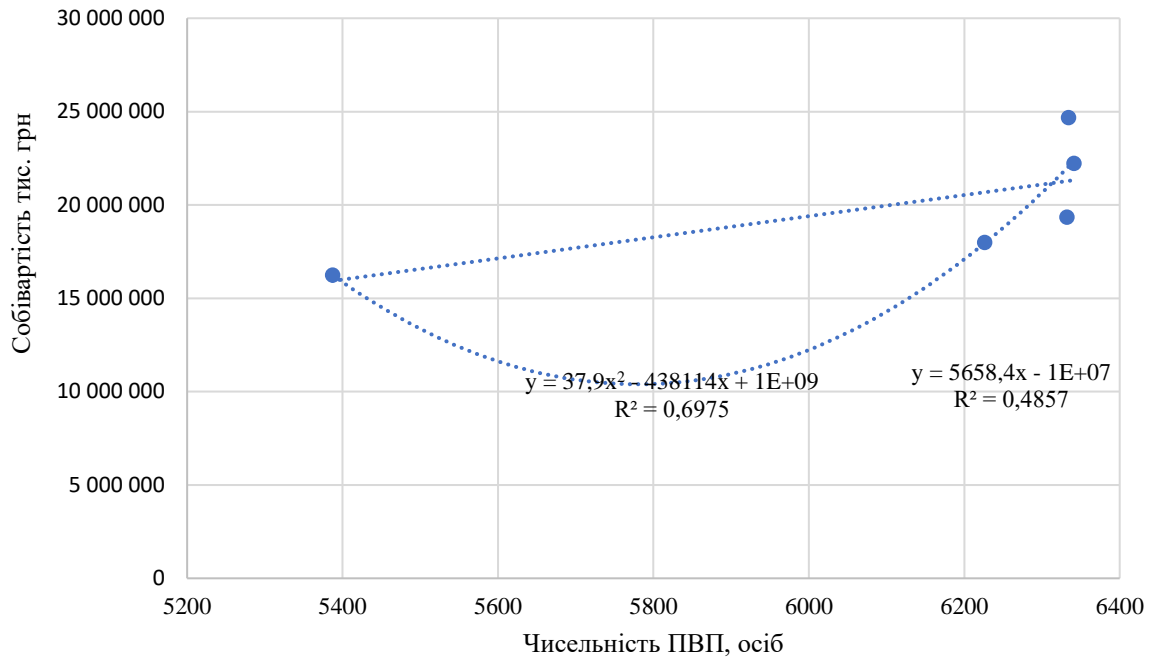

Рисунок 3.5 – Вплив чисельності ПВП на собівартість

Високий зв'язок спостерігається між собівартістю та продуктивністю праці (рис. 3.6).

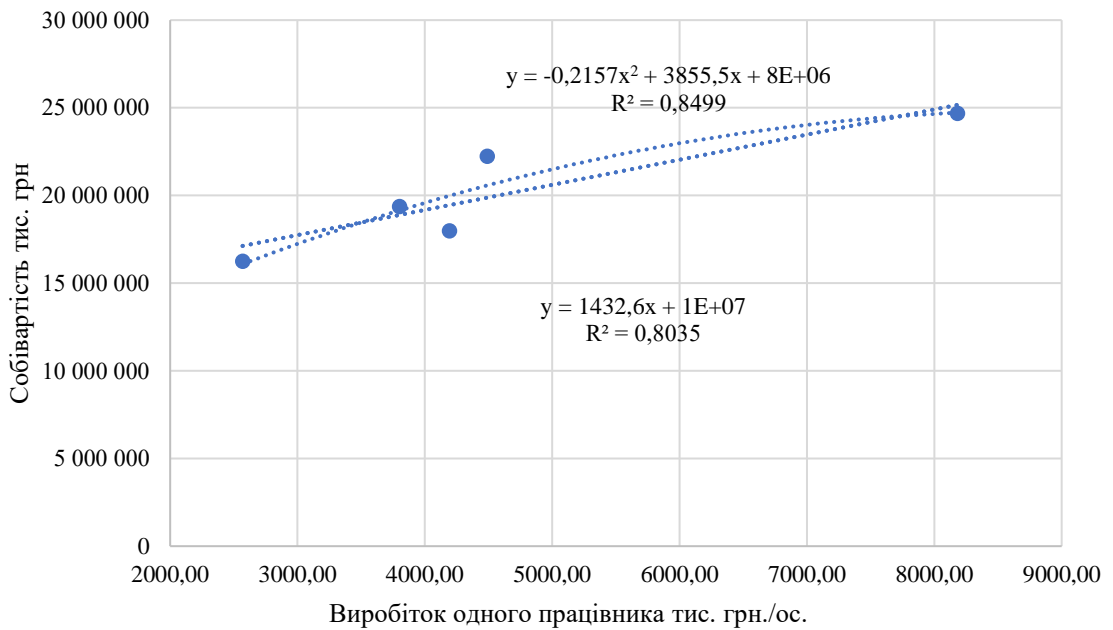

Рисунок 3.6 – Вплив продуктивності праці на собівартість

Маємо слабкий зв'язок між середньою вартістю основних засобів та собівартістю (рис. 3.7).

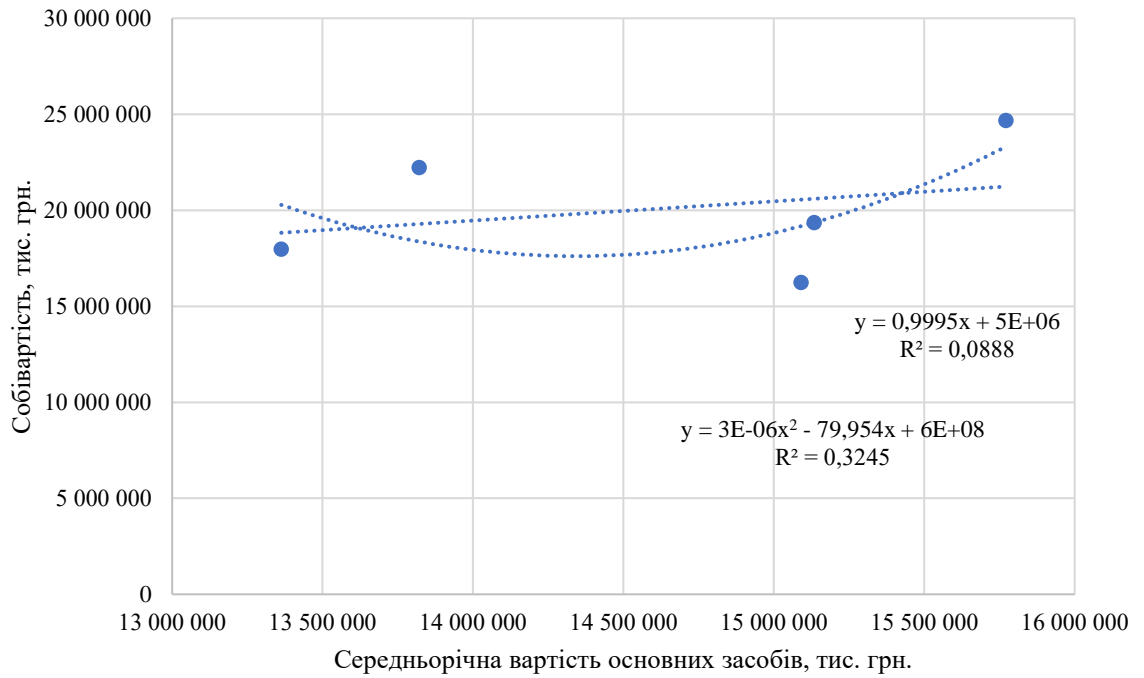

Рисунок 3.7 – Вплив середньої вартості основних засобів на собівартість

Ціна збуту 1 т. продукції має низький вплив на собівартість (рис. 3.8)

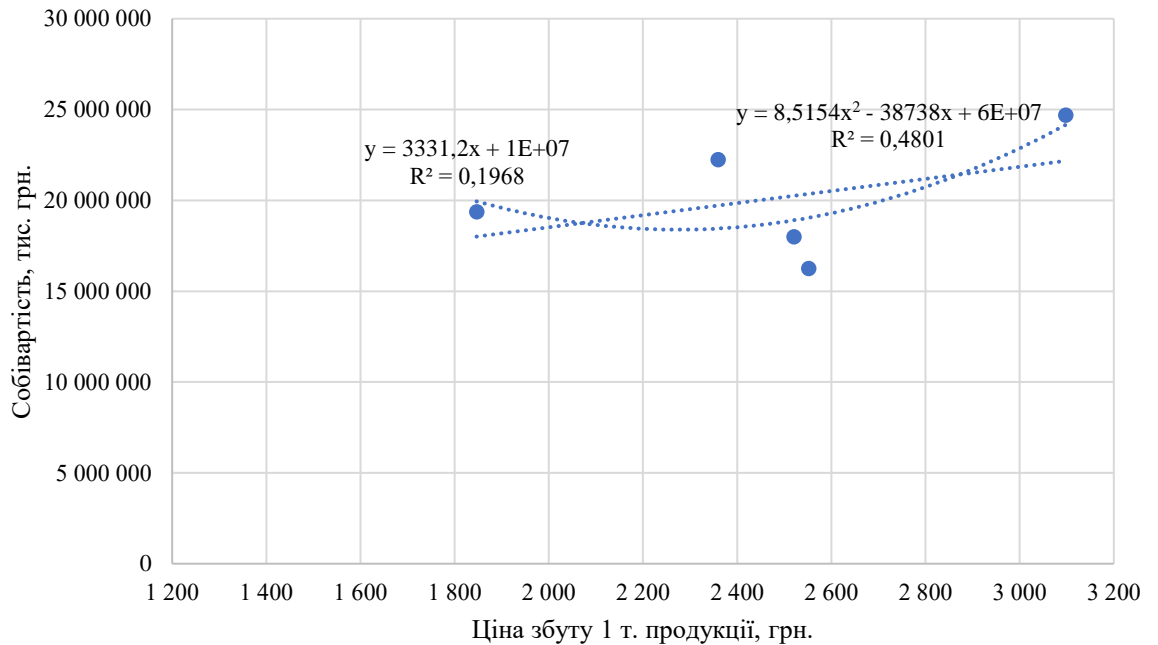

Рисунок 3.8 – Вплив ціни 1 т. продукції на собівартість

Фінансові витрати мають високий вплив на результативний показник (рис. 3.9).

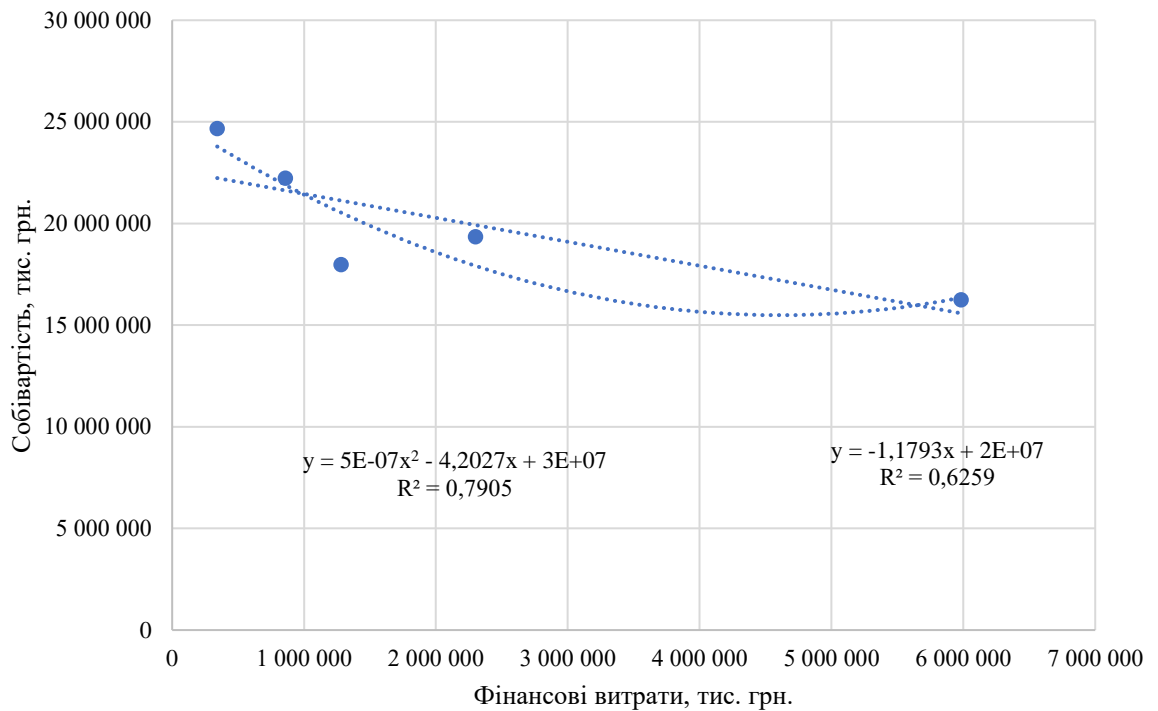

Рисунок 3.9 – Вплив фінансових витрат на собівартість

Таблиця 3.2 – Коефіцієнти детермінації між собівартістю і факторами

Показник	Позначення	Економетрична залежність	R ²
Матеріаломісткість, тис. грн./тис. т.	x ₁	$y = -34,136x^2 + 81164x - 30\,000\,000$	0,59
Зарплатомісткість, тис. грн./ тис. т.	x ₂	$y = -119,44x^2 + 107263x - 2\,000\,000$	0,43
Амортизація тис. грн	x ₃	$y = 0,00001x^2 + 73,119x - 100\,000\,000$	0,207
Обсяг товарної продукції тис. тон:	x ₄	$y = 0,0348x^2 - 28,922x + 20\,000\,000$	0,83
Чисельність ПВП, осіб	x ₅	$y = 37,9x^2 - 438114x + 1\,000\,000\,000$	0,69
Виріботок одного працівника тис. грн./ос.	x ₆	$y = -0,2157x^2 + 3855,5x + 8\,000\,000$	0,85
Середньорічна вартість основних засобів, тис. грн.	x ₇	$y = 0,000003x^2 - 79,954x + 600\,000\,000$	0,32
Ціна збуту 1 т. продукції, грн.	x ₈	$y = 8,5154x^2 - 38738x + 60\,000\,000$	0,48
Фінансові витрати, тис. грн.	x ₉	$y = 0,0000005x^2 - 4,2027x + 30\,000\,000$	0,79

В результаті кореляційного аналізу отримали показники, які більш впливові на результативний показник, найвпливовішими є обсяг товарної продукції, виробіток одного працівника, фінансові витрати. На щільність зв'язку вказує коефіцієнт детермінації, лінія тренду поліноміальна. Оскільки зв'язок інших показників слабкі, то включати їх не можна.

Для визначення які саме витрати займають найбільшу вагу в сумі витрат та до якого суб'єкта господарюючої діяльності відносить підприємство застосовують факторний аналіз витрат за елементами.

Проведемо факторний аналіз зміни собівартості товарної продукції, виявимо вплив кожного фактору в табл. 3.3.

Таблиця 3.3 – Аналіз динаміки собівартості товарної продукції ПрАТ «Північний ГЗК», тис. грн.

Показник	2018	2019	2020	Відхилення			
				2019/2018 рр.		2020/2019 рр.	
				+/-	%	+/-	%
Обсяг реалізованої продукції, тис. грн.	26 102 600	28 472 960	24 063 793	2 370 360	9,08	-4 409 167	-15,49
Собівартість реалізованої продукції, тис. грн.	13 330 821	16 055 749	13 907 916	2 724 928	20,44	-2 147 833	-13,38
Витрати на 1 тис. грн. реалізованої продукції	0,5107	0,5639	0,5780	0,0532	10,41	0,01407	2,49

Аналіз зміни собівартості у 2019 р. порівняно з 2018 р.:

$$C_0 = C_{1\text{грн.0}} \cdot \text{ТП}_0 = 0,5107 \cdot 26102600 = 13330821 \text{ (тис. грн.)};$$

$$C_{C1\text{грн}} = (C_{1\text{грн.1}} - C_{1\text{грн.0}}) \cdot \text{ТП}_0 = (0,5639 - 0,5107) \cdot 26102600 = 1388294,745 \text{ (тис. грн.)};$$

$$C_{\text{ТП}} = C_{1\text{грн.1}} \cdot (\text{ТП}_1 - \text{ТП}_0) = 0,5639 \cdot (28472960 - 26102600) = 1336633,255 \text{ (тис. грн.)};$$

$$\Delta C = C_{C1\text{грн}} + C_{\text{ТП}} = 1388294,745 + 1336633,255 = 2724928 \text{ (тис. грн.)}.$$

За 2019 р. порівняно з 2018 р. Собівартість реалізованої продукції зросла на 2724928 тис. грн. За рахунок збільшення витрат на 1 тис. грн. реалізованої продукції на 0,0532 тис. грн./тис. грн., собівартість реалізованої продукції зросла на

1388294,745 тис. грн. За рахунок росту обсягу реалізації на 2370360 тис. грн., собівартість реалізованої продукції збільшилась на 1336633,255 тис. грн.

Аналіз зміни собівартості у 2020 р. порівняно з 2019 р.:

$$C_0 = C_{1\text{грн.0}} \cdot \text{ТП}_0 = 0,5639 \cdot 28472960 = 16055749 \text{ (тис. грн.)};$$

$$C_{C1\text{грн}} = (C_{1\text{грн.1}} - C_{1\text{грн.0}}) \cdot \text{ТП}_0 = (0,5780 - 0,5639) \cdot 28472960 = 400490,295 \text{ (тис. грн.)};$$

$$C_{\text{ТП}} = C_{1\text{грн.1}} \cdot (\text{ТП}_1 - \text{ТП}_0) = 0,5780 \cdot (24063793 - 28472960) = -2548323,295 \text{ (тис. грн.)};$$

$$\Delta C = C_{C1\text{грн}} + C_{\text{ТП}} = 400490,295 - 2548323,295 = -2147833 \text{ (тис. грн.)}.$$

За 2020 р. порівняно з 2019 р. Собівартість реалізованої продукції зменшилась на 2147833 тис. грн. За рахунок збільшення витрат на 1 тис. грн. реалізованої продукції на 0,0141 тис. грн./тис. грн., собівартість реалізованої продукції збільшилась на 400490,295 тис. грн. За рахунок зменшення обсягу реалізації на 4409167 тис. грн., собівартість реалізованої продукції зменшилась на 2548323,295 тис. грн.

Доцільним є проведення аналізу впливу зміни кожного елемента витрат на суму витрат. Витрати на виробництво зобразимо сумою трьох елементів витрат. Виявимо ступінь впливу кожного елемента витрат на загальну суму витрат на одиницю продукції. Зобразимо аналіз в табл. 3.4.

Так як елемент «Інші операційні витрати» містить в собі різні витрати, то розподілимо його так, 2/3 – матеріальні витрати, 1/3 – витрати на заробітну плату.

Проведемо факторний аналіз основних показників таких, як матеріаломісткість, зарплатомісткість, фондомісткість виявимо вплив цих факторів.

Таблиця 3.4 – Факторний аналіз витрат на 1 тис. тон продукції ПрАТ «Північний ГЗК»

Показник	2018	2019	2020	Відхилення			
				2019/2018 рр.		2020/2019 рр.	
				+/-	%	+/-	%
1	2	3	4	5	6	7	8
Обсяг реалізованої продукції тис. т.	10356	12069	13032	1713	16,54	963	7,98
Матеріальні затрати, тис. грн.	11860510,33	14285986,67	11193240	2425476,33	20,45	-3092747,67	-21,65

Продовження табл. 2.16

1	2	3	4	5	6	7	8
Матеріаломісткість, тис. грн. / тис. т.	1145,28	1183,69	858,90	38,41	3,35	-324,79	-27,44
Фонд оплати праці, тис. грн.	3431289,67	4737662,33	4380150	1306373,67	38,07	-357512,33	-7,55
Зарплатомісткість, тис. грн./тис. т.	331,33	392,55	336,11	61,21	18,48	-56,44	-14,38
Амортизація, тис. грн.	2 695 103	3 208 994	3 784 121	513891	19,07	575127	17,92
Фондомісткість тис. грн./тис. т.	260,25	265,89	290,37	5,64	2,17	24,48	9,21
Витрати на виробництво в сумі, тис. грн..	17 956 903	22 232 643	19 357 511	4275740	23,81	-2875132	-12,93
Витрати на 1 тону продукції, тис. грн./тис. т.	1733,96	1842,13	1485,38	108,17	6,24	-356,75	-19,37

Аналіз зміни матеріаломісткості продукції у 2019 р. порівняно з 2018 р.:

$$M_0 = M_0 / Q_0 = 11860510,33 / 10356 = 1145,28 \text{ (тис. грн./тис. т.)};$$

$$M_1 = M_I / Q_0 = 14285986,67 / 10356 = 1379,49 \text{ (тис. грн./тис. т.)};$$

$$M_2 = M_I / Q_I = 14285986,67 / 12069 = 1183,69 \text{ (тис. грн./тис. т.)};$$

$$\Delta M_{M(M)} = M_1 - M_0 = 1379,49 - 1145,28 = 234,21 \text{ (тис. грн./тис. т.)};$$

$$\Delta M_{M(Q)} = M_2 - M_1 = 1183,69 - 1379,49 = -195,8 \text{ (тис. грн./тис. т.)};$$

$$\Delta M_M = \Delta M_{M(M)} + \Delta M_{M(Q)} = 234,21 + (-195,8) = 38,41 \text{ (тис. грн./тис. т.)}.$$

За 2019 р. порівняно з 2018 р. матеріаломісткість виробленої продукції збільшилась на 38,41 тис. грн./тис. т. За рахунок збільшення матеріальних витрат на 2425476,33 тис. грн., матеріаломісткість збільшилась на 234,21 тис. грн./тис. т. За рахунок росту обсягів реалізації на 1713 тис. т., матеріаломісткість зменшилась на 195,8 тис. грн./тис. т.

Аналіз зміни матеріаломісткості продукції у 2020 р. порівняно з 2019 р.:

$$M_0 = M_0 / Q_0 = 14285986,67 / 12069 = 1183,69 \text{ (тис. грн./тис. т.)};$$

$$M_1 = M_I / Q_0 = 11193240 / 12069 = 927,44 \text{ (тис. грн./тис. т.)};$$

$$M_2 = M_I / Q_I = 11193240 / 13032 = 858,90 \text{ (тис. грн./тис. т.)};$$

$$\Delta M_{M(M)} = M_1 - M_0 = 927,44 - 1183,69 = -256,25 \text{ (тис. грн./тис. т.)};$$

$$\Delta M_{M(Q)} = M_2 - M_1 = 858,90 - 927,44 = -68,53 \text{ (тис. грн./тис. т.)};$$

$$\Delta M_M = \Delta M_{M(M)} + \Delta M_{M(Q)} = -256,25 + (-68,53) = -324,79 \text{ (тис. грн./тис. т.)}.$$

За 2020 р. порівняно з 2019 р. матеріаломісткість виробленої продукції зменшилась на 324,79 тис. грн./тис. т. За рахунок зменшення матеріальних витрат на 3092747,67 тис. грн., матеріаломісткість зменшилась на 256,25 тис. грн./тис. т. За рахунок росту обсягів реалізації на 963 тис. т., матеріаломісткість зменшилась на 68,53 тис. грн./тис. т.

Аналіз зміни зарплатомісткості продукції у 2019 р. порівняно з 2018 р.:

$$Z_0 = Z_0 / Q_0 = 3431289,67 / 10356 = 331,33 \text{ (тис. грн./тис. т.)};$$

$$Z_1 = Z_1 / Q_0 = 4737662,33 / 10356 = 457,48 \text{ (тис. грн./тис. т.)};$$

$$Z_2 = Z_1 / Q_1 = 4737662,33 / 12069 = 392,55 \text{ (тис. грн./тис. т.)};$$

$$\Delta Z_{M(З)} = Z_1 - Z_0 = 457,48 - 331,33 = 126,15 \text{ (тис. грн./тис. т.)};$$

$$\Delta Z_{M(Q)} = Z_2 - Z_1 = 392,55 - 457,48 = -64,93 \text{ (тис. грн./тис. т.)};$$

$$\Delta Z_M = \Delta Z_{M(З)} + \Delta Z_{M(Q)} = 126,15 + (-64,93) = 61,21 \text{ (тис. грн./тис. т.)}.$$

За 2019 р. порівняно з 2018 р. зарплатомісткість виробленої продукції зросла на 61,21 тис. грн./тис. т. За рахунок збільшення фонду оплати праці на 1306372,67 тис. грн., зарплатомісткість збільшилась на 126,15 тис. грн./тис. т. За рахунок збільшення обсягів реалізації на 1713 тис. т., зарплатомісткість зменшилась на 64,93 тис. грн./тис. т.

Аналіз зміни зарплатомісткості продукції у 2020 р. порівняно з 2019 р.:

$$Z_0 = Z_0 / Q_0 = 4737662,33 / 12069 = 392,55 \text{ (тис. грн./тис. т.)};$$

$$Z_1 = Z_1 / Q_0 = 4380150 / 12069 = 362,93 \text{ (тис. грн./тис. т.)};$$

$$Z_2 = Z_1 / Q_1 = 4380150 / 13032 = 336,11 \text{ (тис. грн./тис. т.)};$$

$$\Delta Z_{M(З)} = Z_1 - Z_0 = 362,93 - 392,55 = -29,62 \text{ (тис. грн./тис. т.)};$$

$$\Delta Z_{M(Q)} = Z_2 - Z_1 = 336,11 - 362,93 = -26,81 \text{ (тис. грн./тис. т.)};$$

$$\Delta Z_M = \Delta Z_{M(З)} + \Delta Z_{M(Q)} = -29,62 + (-26,81) = -56,44 \text{ (тис. грн./тис. т.)}.$$

За 2020 р. порівняно з 2019 р. зарплатомісткість виробленої продукції знизилась на 56,44 тис. грн./тис. т. За рахунок зменшення фонду оплати праці на 357512,33 тис. грн., зарплатомісткість знизилась на 29,62 тис. грн./тис. т. За рахунок збільшення обсягів реалізації на 963 тис. т., зарплатомісткість зменшилась на 26,81 тис. грн./тис. т.

Аналіз зміни фондомісткості продукції у 2019 р. порівняно з 2018 р.:

$$\Phi_0 = A_0 / Q_0 = 2695103 / 10356 = 260,25 \text{ (тис. грн./тис. т.)};$$

$$\Phi_1 = A_1 / Q_0 = 3208994 / 10356 = 309,87 \text{ (тис. грн./тис. т.)};$$

$$\Phi_2 = A_1 / Q_1 = 3208994 / 12069 = 265,89 \text{ (тис. грн./тис. т.)};$$

$$\Delta \Phi_{M(A)} = \Phi_1 - \Phi_0 = 309,87 - 260,25 = 49,62 \text{ (тис. грн./тис. т.)};$$

$$\Delta \Phi_{M(Q)} = \Phi_2 - \Phi_1 = 265,89 - 309,87 = -43,98 \text{ (тис. грн./тис. т.)};$$

$$\Delta \Phi_M = \Delta \Phi_{M(A)} + \Delta \Phi_{M(Q)} = 49,62 + (-43,98) = 5,64 \text{ (тис. грн./тис. т.)}.$$

За 2019 р. порівняно з 2018 р. фондомісткість виробленої продукції зросла на 5,64 тис. грн./тис. т. За рахунок збільшення амортизації на 513891 тис. грн., фондомісткість збільшилась на 49,62 тис. грн./тис. т. За рахунок збільшення обсягів реалізації на 1713 тис. т., фондомісткість зменшилась на 43,98 тис. грн./тис. т.

Аналіз зміни фондомісткості продукції у 2020 р. порівняно з 2019 р.:

$$\Phi_0 = A_0 / Q_0 = 3208994 / 12069 = 265,89 \text{ (тис. грн./тис. т.)};$$

$$\Phi_1 = A_1 / Q_0 = 3784121 / 12069 = 313,54 \text{ (тис. грн./тис. т.)};$$

$$\Phi_2 = A_1 / Q_1 = 3784121 / 13032 = 290,37 \text{ (тис. грн./тис. т.)};$$

$$\Delta \Phi_{M(A)} = \Phi_1 - \Phi_0 = 313,54 - 265,89 = 47,65 \text{ (тис. грн./тис. т.)};$$

$$\Delta \Phi_{M(Q)} = \Phi_2 - \Phi_1 = 290,37 - 313,54 = -23,17 \text{ (тис. грн./тис. т.)};$$

$$\Delta \Phi_M = \Delta \Phi_{M(A)} + \Delta \Phi_{M(Q)} = 47,65 + (-23,17) = 24,48 \text{ (тис. грн./тис. т.)}.$$

За 2020 р. порівняно з 2019 р. фондомісткість виробленої продукції зросла на 24,48 тис. грн./тис. т. За рахунок збільшення амортизації на 575127 тис. грн., фондомісткість збільшилась на 47,65 тис. грн./тис. т. За рахунок збільшення обсягів реалізації на 963 тис. т., фондомісткість зменшилась на 23,17 тис. грн./тис. т.

Отже, дослідивши вплив факторів на собівартість продукції та виявивши резерви, проведемо дослідження та обґрунтування заходів щодо зниження витрат на підприємстві.

3.2. Обґрунтування пропозицій щодо зниження витрат підприємства та підвищення ефективності діяльності ПрАТ «Північний ГЗК»

Зниження собівартості продукції може бути ключовим для підвищення прибутковості бізнесу. Існують декілька можливих шляхів.

Оптимізація процесів виробництва. Аналіз кожного етапу виробництва, пошук можливості для оптимізації та вдосконалення. Це може включати удосконалення технологічних процесів, зменшення витрат на енергію, оптимізацію використання сировини тощо.

Обладнання та технології. Інвестування в більш ефективне обладнання та технології може допомогти автоматизувати процеси та зменшити витрати на працю.

Управління ланцюгом постачання. Оптимізуйте ланцюг постачання, співпрацюйте з надійними постачальниками, шукаючи можливості для зниження витрат на сировину та матеріали.

Перегляд витрат. Необхідно детально проаналізувати витрати підприємства. Іноді дрібні зміни у витратах на офісне споживання, утилізацію відходів або управління запасами можуть значно знизити загальну собівартість.

Інновації. Постійний пошук нових шляхів оптимізації. Інновації у виробництві, нові матеріали чи технології можуть допомогти покращити якість продукції та знизити витрати на її виробництво.

Контроль якості. Зниження відходів та браку також може вплинути на собівартість. Постійно вдосконалюйте процеси контролю якості, щоб уникати непотрібних витрат на виправлення помилок.

Енергоефективність: Інвестування у більш енергоефективне обладнання може значно знизити витрати на електроенергію та інші ресурси. Встановлення енергозберігаючих систем, використання LED-освітлення, оптимізація тепlopостачання.

Зниження собівартості може бути складним завданням, але постійний аналіз та удосконалення процесів можуть принести значні економії у майбутньому.

Потрібно розробити заходи для покращення показників щоб покращення роботи підприємства, його конкурентоспроможності та підвищення його показників.

Ефект від дії заходів по збільшенню об'єму виробництва на ПрАТ «Північний ГЗК» знаходять за економічним ефектом, що розраховується за формулою:

$$EE = P - B, \quad (3.1)$$

де EE – економічний ефект;

P – результат від заходу;

B – витрати, щоб запровадити захід.

Захід 1. Модернізація роликів грохотів сирих окатків та автоматизація системи управління температурою (АСУ) у горнах випалювальних машин Лурга 552А.

Монтаж обладнання дозволяє підприємству підвищити якість неофлюсованих окатків із вмістом заліза 65+%, знизити витрати на природний газ, електроенергію, а також скоротити обсяги використання концентрату на виготовлення окатків за рахунок зменшення кількості відсіву, що дасть змогу утримання конкурентних позицій на європейському ринку ЗРС.

Впровадження автоматизованого управління температурою у випалювальних машинах дасть змогу економити на енергоресурсах, що скоротить собівартість продукції на 0,4 %.

Розрахуємо зниження собівартості продукції:

$$СП_{\text{роз}} = 10\,469\,598 \cdot 0,996 = 10\,427\,719,6 \text{ тис. грн.}$$

$$\Delta СП = 10\,427\,719,6 - 10\,469\,598 = -41\,878,4 \text{ тис. грн.}$$

Витрати на автоматизування управління температурою у випалювальній машині становлять 28 000 тис. грн.

Економічний ефект:

$$EE_1 = 41\,878,4 - 28\,000 = 13\,878,4 \text{ тис. грн.}$$

Захід 2. Оновлення гірничої техніки з метою підвищення рівня механізації виробництва. Модернізація у екскаваторів ЕКГ-8, ЕКГ-10, ЕКГ-12.5 та ЕШ 10/70, які працюють в кар'єрах, системи управління головними приводами Г-Д зі СМП і

ПМП (Генератор-двигун зі силовим магнітним підсилювачем і проміжним магнітним підсилювачем).

Модернізація системи керування головними приводами, яка впроваджується на екскаваторах ЕКГ-8, ЕКГ-10, ЕКГ-12.5 та ЕШ 10/70, дозволить підприємству знизити енергоємність виробництва. Цей захід дозволить скоротити витрати на енергетичні ресурси, через що собівартість продукції зменшуються на 0,5%. Розрахуємо зміну собівартості продукції:

Як відбуватиметься зміна собівартості продукції буде розраховуватися наступним чином:

$$\Delta СП = СП_{роз} - СП_б \quad (3.2)$$

де $\Delta СП$ – зміна собівартості продукції;

$СП_{роз}$ – собівартість продукції розрахункова;

$СП_б$ – собівартість продукції базова.

Розрахуємо зниження собівартості продукції:

$$СП_{роз} = 10\,469\,598 \cdot 0,995 = 10\,417\,250 \text{ тис. грн.}$$

$$\Delta СП = 10\,417\,250 - 10\,469\,598 = -52\,348,0 \text{ тис. грн.}$$

Витрати на модернізацію системи управління головними приводами складають 45 000 тис. грн.

Економічний ефект:

$$ЕЕ_2 = 52\,348 - 45\,000 = 7\,348,0 \text{ тис. грн.}$$

Захід 3. Установка енергоефективних освітлювальних приладів на підприємстві, що дасть змогу зменшити витрати на електроенергію.

Система освітлення є одним з основних споживачів електроенергії в промисловості. Світлодіодні освітлювальні прилади дозволяють значно скоротити витрати на електроенергію і при цьому є екологічно-безпечними.

Для усунення втрат енергоресурсів у цехах Північного ГЗК пропонується використовувати сучасне електрообладнання й світильники. Перехід на LED-світильники зі світловіддачею 120 Лм/Вт забезпечить хорошу видимість на робочих місцях, що дозволить щорічно знижувати електроспоживання на 2 млн кВт/год.

Витрати на закупівлю нових світлодіодних енергоефективних освітлювальних приладів (6000 ламп) становить 1200 тис. грн.

Вигоду від даного заходу розрахуємо, виходячи з економії електроенергії завдяки встановленню LED світильників та вартості 1 кВт/год. Для промислових споживачів:

$$B = 2000000 * 3,45 = 6900 \text{ тис. грн.}$$

Річний економічний ефект від впровадження даного заходу буде становити:

$$EE_3 = 6900 - 1200 = 5700 \text{ тис. грн.}$$

Захід 4. Підвищення ефективності видобутку залізної руди за рахунок впровадження технології циклічно-потокowego виробництва у Першотравневому кар'єрі ПрАТ «Північний ГЗК».

Поступове ускладнення умов видобутку залізної руди, підвищує витрати на видобуток та транспортування цієї руди. Циклічно-потокowe видобування руди допоможе вирішити цю проблему. За рахунок більш швидкої доставки гірської породи конвеєрами скоротиться час роботи самоскидів і, відповідно, техногенне навантаження на довкілля.

Технологія циклічно-потокowego виробництва – це така форма організації виробництва, при якій циклічні та безперервні процеси виконуються в єдиному технологічному потоці. Під цим розуміється застосування потокowego, безперервного конвеєра для переміщення гірничої породи у поєднанні з циклічно діючими буро-підривними роботами та екскаваторами, які виймають та завантажують на конвеєр гірську породу або транспортування її в бункер дробарки або грохоту. При такій технології, система управління видобутком залізної руди є повністю автоматизованою. Дана технологія має багато діагностичних засобів, що допомагають проводити аналіз роботи устаткування та персоналу завдяки великій інформації, яку надає ця технологія, пошуку пошкоджень при аварійній зупинці виробництва.

Дозволить скоротити відстань перевезення автомобільним транспортом. Даний захід зменшить собівартість продукції на 1 %.

Розрахуємо зниження собівартості продукції:

$$СП_{\text{роз}} = 10\,469\,598 \cdot 0,99 = 10\,427\,719,61 \text{ тис. грн.}$$

$$\Delta СП = 10\,427\,719,61 - 10\,469\,598 = -104\,696 \text{ тис. грн.}$$

Планові витрати на впровадження технології циклічно-потокowego виробництва складають 101000 тис. грн.

Економічний ефект:

$$ЕЕ_4 = 104\,696 - 102\,000 = 2\,696 \text{ тис. грн.}$$

Захід 5. Придбання бурового верстата PowerROC D60 Tier 4 Final для впровадження технології контурного буріння.

Буровий верстат – це машина встановлена на самохідній платформі, що призначена для буріння розвідувальних свердловин та підривання свердловин, застосовується у відкритій та закритій формі розробці корисних копалин. Даний верстат відповідає високим стандартам по викидам шкідливих речовин. Придбання сучасного бурового верстата PowerROC D60 Tier 4 Final з технологією контурного буріння допоможе знизити технологічні витрати, що знизить собівартість продукції на 0,3 %. Витрати на даний захід 28500 тис. грн.

Розрахуємо зниження собівартості продукції:

$$СП_{\text{роз}} = 10\,469\,598 \cdot 0,997 = 10\,438\,189,21 \text{ тис. грн.}$$

$$\Delta СП = 10\,438\,189,21 - 10\,469\,598 = 31\,408,8 \text{ тис. грн.}$$

Економічний ефект:

$$ЕЕ_5 = 31\,408,8 - 28\,500 = 2\,908,8 \text{ тис. грн.}$$

Визначимо обсяг ефекту від всіх заходів:

$$Езаг = 13\,878,4 + 7\,348,0 + 5\,700 + 2\,696 + 2\,908,8 = 32\,531,2 \text{ тис. грн.}$$

Зведемо запропоновані заходи та економічні ефекти від них в табл. 3.5.

Таблиця 3.5 – Заходи щодо зниження витрат та підвищення ефективності виробництва

№	Назва заходу	Спрямованість заходу	Результати, тис. грн.	Витрати тис. грн.	Економічний ефект, тис. грн.
1	Модернізація роликів грохотів сирих окатків та автоматизація системи управління температурою на випалювальній машині ЛУРГІ-552А	Модернізація обладнання дозволяє підприємству підвищити якість неофлюсованих окатків із вмістом заліза 65+%, знизити витрати, а також скоротити обсяги використання концентрату на виготовлення окатків за рахунок зменшення кількості відсіву. Автоматизоване управління температурою у випалювальних машинах дасть змогу економити на енергоресурсах.	41878,4	28000	13878,4
2	Оновлення гірничої техніки з метою підвищення рівня механізації виробництва (модернізація екскаваторів кар'єрів)	Керуванням головними приводами дозволить підприємству знизити енергоємність виробництва та збільшити об'єм виробництва.	52348,0	45000,0	7348,0
3	Установка енергоефективних освітлювальних приладів на підприємстві	Зниження витрат на електроенергію, що сприятиме підвищенню результатів виробничо-господарської діяльності	6900,0	1200,0	5700,0
4	Підвищення ефективності видобутку залізної руди за рахунок впровадження технології циклічно-поточкового виробництва	За рахунок більш швидкої доставки гірської породи конвеєрами скоротиться час роботи самоскидів. Скоротиться відстань перевезення автомобільним транспортом, що зменшить витрати на паливо та дозволить збільшити об'єм виробництва.	104696,0	102000	2696,0
5	Придбання бурового верстата PowerROC D60 Tier 4 Final	Дозволить бурити вибухові свердловини для розробки родовища, з метою зниження технологічних витрат.	31408,8	28500,0	2908,8
	Разом		237231,2	204700	32531,2

Як свідчить дані табл. 3.1, в результаті реалізації організаційно-технічних заходів, спрямованих на оптимізацію загальновиробничих витрат на ПрАТ «Північний ГЗК» можливо отримати сукупний економічний ефект у розмірі 32531,2 тис. грн.

Впровадження запропонованих заходів вплине на зміну техніко-економічних показників підприємства в плановому періоді.

Зобразимо планові основні показники після впровадження запропонованих заходів в табл. 3.6.

Таблиця 3.6 – Вплив запропонованих заходів на показники підприємства

Показник	2022 р	Плановий період	Відхилення	
			+/-	%
Обсяг реалізації, тис. т.	5422,0	5525,02	103,02	1,9
Ціна збуту 1 т. продукції, грн.:	2 551,64	2 676,67	125,03	4,9
Чистий дохід, тис. грн.	13 835 005	14 788 666	953 661	6,89
Собівартість продукції, тис. грн.	10 469 598	11 003 547,5	533 949,5	5,1
Валовий прибуток, тис. грн.	3 365 407	3 785 118,23	419 711,23	12,47
Витрати на 1 грн. реалізованої продукції грн./грн.	0,757	0,744	-0,013	-1,7
Кількість працівників, осіб	5387	5387	0	0
Продуктивність праці, тис. грн./особу	1006,50	1025,62	19,12	1,9
Середньорічна вартість основних засобів, тис. грн.	15 090 453,5	15 090 453,5	0	0
Рентабельність продукції, %	32,14	34,40	2,25	-

Таким чином, матеріальні витрати мають велику роль на гірничо-видобувних підприємствах, так як даний вид підприємства є дуже матеріаломістким та енергомістким. Економія цього виду витрат приводить до скорочення витрат, що покращує фінансовий стан підприємства, його конкурентоспроможність та стабільність.

Визначення впливу факторів дало змогу здійснити факторний аналіз зміни собівартості, матеріаломісткості, зарплатомісткості та фондомісткості. З одержаних результатів кореляційно-регресивного аналізу випливає висновок, що при зміні зарплатомісткості та чисельності працівників, змінюється сума витрат на виробництво, що показує тісний зв'язок між факторами.

Для покращення виробничо-господарської діяльності ПрАТ «Північний гірничо-збагачувальний комбінат» нами були запропоновані наступні заходи по економії матеріальних та паливо-енергетичних ресурсів, модернізації гірничого обладнання, а саме:

- модернізація роликів грохотів сирих окатків та автоматизація системи управління температурою на випалювальній машині ЛУРГІ-552А ;
- оновлення гірничої техніки з метою підвищення рівня механізації виробництва (модернізація екскаваторів кар'єрів);
- установка енергоефективних освітлювальних приладів на підприємстві, що сприятиме зниженню витрат електроенергії;
- підвищення ефективності видобутку залізної руди за рахунок впровадження технології циклічно-потокowego виробництва;
- придбання бурового верстата PowerROC D60 Tier 4 Final, що дозволить зменшити технологічні витрати.

Впровадження заходів сприятиме покращенню роботи підприємства в плановому періоді: собівартість збільшиться на 5,1 %, а чистий дохід зросте на 6,89, що призведе до зростання валового прибутку на 12,47 % та до зменшення витрати на 1 грн. продукції на 1,7 %, продуктивність праці зросте на 1,9 %, рентабельність продукції збільшиться на 2,25 %.

Впровадження вище запропонованих заходів, допоможе ПрАТ «Північний ГЗК» покращити результативність діяльності, зменшити витрати на матеріали та енергоресурси, з чого воно отримає 32531,2 тис. грн. у складі економічного ефекту. Дозволить направити отримані від економії кошти у збільшення прибутку або матеріальної винагороди працівникам.

ВИСНОВКИ

В кваліфікаційній роботі на основі проведених теоретичних та практичних досліджень визначено сутність категорій витрат та собівартості продукції. При здійсненні своєї діяльності підприємства здійснюють витрати для виробництва продукції з метою отримання доходу. Це два кінцеві показники й основні фактори фінансового результату діяльності підприємства – прибутку. Витрати відображають вартість ресурсів, використаних у процесі діяльності підприємства з виробництва продукції. Тому діяльність будь-якого підприємства може характеризуватися понесеними витратами. Вони по своїй суті являють собою скорочення економічної вигоди протягом звітного періоду у вигляді вирахування або скорочення активів за межами підприємства, або збільшення зобов'язань, що призводить до зменшення власного капіталу.

На думку багатьох науковців-економістів, витрати – це складна економічна категорія, яка представляє собою вартість всіх грошових витрачань на використання різних видів ресурсів: матеріальних, фінансових, кадрових та інформаційних для досягнення бізнес-цілі – отримання та збільшення прибутку.

Опрацювання теоретичних напрацювань науковців дало змогу нам сформулювати власний підхід до визначення категорії «витрати». З нашої точки зору, витрати – це вартісна оцінка всіх витрачених ресурсів підприємства (матеріальних, нематеріальних, фінансових, трудових, інвестиційних, інформаційних та ін.), від яких очікується отримання економічної вигоди, тобто для досягнення головної мети – збільшення прибутковості компанії.

Витрати на підприємстві мають різну структуру та функціональну обумовленість. Їх визначають ряд факторів, основними з яких є: тип і характер діяльності, тип і характер понесених витрат і спосіб їх включення у собівартість.

Групують витрати за статтями калькуляцій та економічними елементами. За способом віднесення на виробництво продукції можна розділити витрати на прямі (такі, які прямо відносяться на конкретний вид продукції та на її одиницю) і непрямі витрати (це такі, на які не можна впевнено сказати на який саме вид продукцію вони

відносяться, так як ці витрати пов'язані з виготовленням різної продукції). Ключовим елементом ефективної діяльності підприємства є оптимізація управління витрат. Оскільки витрати в управлінні витрат беруть участь у ціноутворенні продукції, а отже витрати мають прямий вплив на ефективність діяльності та конкурентоспроможність підприємства.

Собівартість продукції є грошовим виразом витрат. До собівартості відносяться витрати на заробітну плату, соціальні відрахування, засоби виробництва. Собівартість прямо впливає на прибуток, коли собівартість зменшується, то на розмір зменшення собівартості збільшується прибуток, який потім використовується, як ресурс для реінвестування та розширення підприємства або як матеріальна винагорода для працівників підприємства.

В дослідницько-аналітичній частині надана характеристика підприємства ПрАТ «Північний ГЗК». Дане підприємство є найбільшим гірничо-видобувним підприємством в Європі, що займається виготовленням залізородного концентрату та обкотишів.

На основі аналізу господарської діяльності ПрАТ «Північний ГЗК» можна зробити наступні висновки. Обсяг реалізації з 2018 по 2021 роки зростає на 1713 тис. тон або 16,54 % у 2019 році, на 963 тис. тон або 7,98 % у 2020 році, на 3695 тис. тон або 28,35 % у 2021 році. У 2022 році обсяг реалізації різко знижується на 11305 тис. тон або 67,59 % пов'язано це з початком війни на території України розв'язаної Російською Федерацією.

У 2019 році порівняно з 2018 роком чистий дохід росте на 2370360 тис. грн. або 9,08 %, в 2020 році знижується на 4409167 тис. грн. або 15,49 %, в 2021 році спостерігається стрімкий підйом зумовлений збільшенням ціни на продукцію та ростом обсягу продукції, об'єм росту складає 27753202 тис. грн. або 115,33 %. В 2022 році дохід знижується майже в чотири рази, а точніше на 37981990 тис. грн. або на 73,3 %, що спричинено початком війни.

Собівартість в 2019 році зростає 20,44 %, потім в 2020 році знижується на 13,38 %, в 2021 році знов зростає на 13,86 %, у 2022 році знижується на 33,89 % та її рівень складає 10469598 тис. грн. Ці зміни відбувались під впливом зміни

структури виробництва та початком бойових дій в останньому періоді. Змінюються і витрати на одну гривню реалізованої продукції через непропорційну зміну доходів та витрат в 2021 році. вони найнижчі через зміну ціни продукції та її обсягу реалізації. Собівартість 1 тони продукції зростає на 3,35 % в 2019 році та знижується протягом наступних двох років на 19,78 % в 2020 році, та на 11,29 % в 2021 році, в 2022 році стрімко збільшується на 103,96 %, що спричинено початком війни.

Протягом 2018-2021 років середньорічна вартість основних засобів зростає на 3,43 % в 2019 році, на 9,51 % у 2020 році, на 4,21 % у 2021 році, в 2022 році зменшується на 4,32 %. Первісна вартість в 2019 році зменшується на 1,59 %, у подальшому цей показник збільшується на 6,54 %, на 22,65 %, на 9,11 % відповідно у 2020-2022 роках. Знос засобів спочатку знижується на 18,98 % у 2019 році та на 6,59 % у 2020 році, далі сильно зростає на 118,46 % в 2021 році та продовжує зростати на 42,4 % у 2022 році.

Фондовіддача у 2019 році зростає на 5,64 %, в 2020 році знижується 22,82 %, в 2021 році знову зростає на 106,92 %, а в 2022 році зменшується на 72,04 %. З показником фондомісткості відбуваються протилежні зміни, в 2019 році знижується на 5,27 %, у 2020 році зростає на 29,69 %, в 2021 році зменшується на 51,67 %, у 2022 році зростає на 258,88 %. Фондоозброєність зростає протягом всього періоду на 1,55 %, на 9,66 %, на 4,18 %, на 12,5 % відповідно по роках з 2018 по 2022 роки.

Кількість працівників з 2018-2021 роках не змінюється, а в 2022 році знижується на 947 осіб, пов'язано це зі звільненням осіб через початок бойових дій.

Виробіток 1 працівника в 2019 році зростає на 7 %, в 2020 році зменшується на 15 %, в 2021 році зростає на 115 %, в 2022 році продуктивність знижується на 69 %. Витрати на оплату праці зростали протягом 2018-2021 років на 37 %, на 9 %, на 4,83 % відповідно за кожний рік. У 2022 році зменшилось 31,32 %, що зумовлено зменшенням кількості працівників та зниженням величини заробітної плати.

Валовий прибуток зменшується на 2,8 % у 2019 році, в 2020 році зменшується на 18 %, у 2021 році стрімко зростає на 254 %, а в 2022 році зменшується на 90,65 %. Причини даних змін є не пропорційність зміни доходів і витрат.

Матеріальні витрати у 2019 році зростають на 10 %, у 2020 році зменшуються на 25 %, в 2021 році зростають на 33,3 % та знижуються на 50 % у 2022 році, спровокувало ці зміни зміна структури виробництва, початок бойових дій.

Середньорічна вартість активів протягом перших чотирьох років зростає на 18 % у 2019 році, на 4 % у 2020 році, на 3,5 % у 2021 році. У 2022 році вона зменшується на 12 %, причиною є початок війни.

На початку аналізованого періоду спостерігаються негативні зміни чистого прибутку, він зменшується на 2,6 % у 2019 році, в 2020 році зменшується на 45,7 %. В 2021 році прибуток вражаюче зростає на 483 %, але через початок війни у 2022 році формується збиток у розмірі 2972333 тис. грн., чистий прибуток зменшується на 111,75 %.

Чиста рентабельність продукції відповідно зменшується на 19 % у 2019 році, у 2020 році зменшується на 37 %, в 2021 значно зростає на 412 %, у 2022 році знижується на 117,77 %. Чиста рентабельність продажу так само зменшується у 2019 році та 2020 році на 11 % та на 36 % відповідно, у 2021 році росте на 171 %, в 2022 році зменшується на 144 %. Рентабельність підприємства змінюється подібно до інших показників рентабельності, так у 2019 році знижується на 18 %, в 2020 році знижується на 48 %, в 2021 році зростає на 463 % та у 2022 році знижується на 113 %.

Фінансовий стан підприємства не стійкий, ліквідність підприємства не є абсолютною, показники оборотності активів збільшуються через скорочення діяльності підприємства, що зумовлено початком війни.

Проведено аналіз впливу факторних показників на результативний. Визначення впливу факторів дало змогу здійснити факторний аналіз зміни собівартості, матеріаломісткості, зарплатомісткості та фондомісткості. З одержаних результатів кореляційно-регресивного аналізу випливає висновок, що при зміні зарплатомісткості та чисельності працівників, змінюється сума витрат на виробництво, що показує тісний зв'язок між факторами.

Для покращення виробничо-господарської діяльності ПрАТ «Північний гірничо-збагачувальний комбінат» нами були запропоновані наступні заходи по

економії матеріальних та паливо-енергетичних ресурсів, модернізації гірничого обладнання, а саме:

- модернізація роликів грохотів сирих окатків та автоматизація системи управління температурою на випалювальній машині ЛУРГІ-552А ;
- оновлення гірничої техніки з метою підвищення рівня механізації виробництва (модернізація екскаваторів кар'єрів);
- установка енергоефективних освітлювальних приладів на підприємстві, що сприятиме зниженню витрат електроенергії;
- підвищення ефективності видобутку залізної руди за рахунок впровадження технології циклічно-потокowego виробництва;
- придбання бурового верстата PowerROC D60 Tier 4 Final, що дозволить зменшити технологічні витрати.

Впровадження заходів сприятиме покращенню роботи підприємства в плановому періоді: собівартість збільшиться на 5,1 %, а чистий дохід зросте на 6,89, що призведе до зростання валового прибутку на 12,47 % та до зменшення витрати на 1 грн. продукції на 1,7 %, продуктивність праці зросте на 1,9 %, рентабельність продукції збільшиться на 2,25 %.

Впровадження вище запропонованих заходів, допоможе ПрАТ «Північний ГЗК» покращити результативність діяльності, зменшити витрати на матеріали та енергоресурси, з чого воно отримає 32531,2 тис. грн. у складі економічного ефекту. Дозволить направити отримані від економії кошти у збільшення прибутку або матеріальної винагороди працівникам.

Практичне значення результатів дослідження наведених в роботі надасть змогу знизити собівартість продукції, що призведе до покращення виробничо-господарської діяльності підприємства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Господарський кодекс України від 16 січня 2003 р. № 436-IV / Верховна Рада України. Відомості Верховної Ради України. 2003. № 18. № 19-20. № 21-22. Ст. 144. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15>.
2. Податковий кодекс України від 02 грудня 2010 р. № 2755-VI / Верховна Рада України. Відомості Верховної Ради України. 2011. № 13-14. № 15-16. № 17. Ст. 112 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>.
3. Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» від 16 липня 1999 р. № 996-XIV / Верховна Рада України. Відомості Верховної Ради України. 1999. № 40. Ст. 365. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14>.
4. Ахновська І. О., Болгов В. Є. Управління витратами : навч. посіб. Вінниця: ДонНУ імені Василя Стуса, 2020. 156 с.
5. Бойчик І. М. Економіка підприємства : підручник. Київ : Кондор - Видавництво, 2016. 378 с.
6. Вдовин М. Л., Вовк Р. В., Прийма С.С. Моделювання соціально-економічних процесів : монографія. Львів : ЛНУ ім. Івана Франка, 2012. 460 с.
7. Вітлінський В. В., Терещенко Т. О., Савіна С. С. Економіко-математичні методи та моделі: оптимізації : навч. посіб. Київ : КНЕУ, 2016. 303 с.
8. Вовк В. М., Дрогомирецька З. Б. Основи системного аналізу : навч. посіб. Львів : ВЦ ЛНУ ім. Івана Франка, 2002. 250 с.
9. Волкова Н. А., Подвальна Н. Е. Організація та методика економічного аналізу : навч. посіб. Одеса : ОНЕУ, 2013. 267 с.
10. Гетьман О.О., Шаповал В.М. Економіка підприємства : навч. посіб. Вид. 2-ге. Київ : Центр учбової літератури, 2010. 488 с.
11. Горлачук В. В., Коваленко О. Ю., Белінська С. М. Економічний аналіз господарської діяльності підприємства : навч. посіб. Миколаїв : ЧДУ ім. Петра Могили, 2013. 308 с.
12. Грабовецький Б. Є. Економічний аналіз : навч. посіб. Вид. 2-ге, переробл. і допов. Вінниця : ВНТУ, 2013. 85 с.
13. Гринчуцький В. І., Карапетян Е. Т., Погріщук Б. В. Економіка підприємства : навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2010. 304 с.

14. Давидович І. Є. Управління витратами : навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2008. 320 с.
15. Дерій В. А. Витрати і доходи підприємств у системі обліку та контролю : монографія. Тернопіль : ТНЕУ, 2009. 272 с.
16. Захарченко Л. А. Яцкевич І. В. Управління витратами : навч. посіб. Одеса: ВМВ, 2011. 240 с.
17. Іванілов О. С. Економіка підприємства : підручник. Київ : Центр учбової літератури, 2009. 728 с.
18. Іващук О. Т. Економіко-математичне моделювання : навч. посіб. Тернопіль : ТНЕУ «Економічна думка», 2008. 704 с.
19. Ковальчук І. В. Економіка підприємства : навч. посіб. Київ : Знання, 2008. 679 с.
20. Коляда Ю. В. Адаптивна парадигма моделювання економічної динаміки : монографія. Київ : КНЕУ, 2011. 297 с.
21. Костюк В. О. Техніко-економічний аналіз діяльності підприємств міського господарства : підручник. Харків : ХНУМГ ім. О.М. Бекетова, 2018. 233с.
22. Кулик А. В. Теорія економічного аналізу : навч. посіб. Київ : ДП «Вид. дім «Персонал», 2018. 452 с.
23. Куцик П. О., Мазуренко О. М. Обліково-аналітична концепція управління загальнопромисловими витратами підприємства : монографія. Львів : Растр-7, 2014. 288 с.
24. Лойко В. В., Макаровська Т. П. Економіка підприємства : навч. посіб. Київ : КНУТД, 2015. 267 с.
25. Міщук Г. Ю., Джигар Т.М., Шишкіна О.О. Економічний аналіз : навч. посіб. Рівне : НУВГП, 2017. 156 с.
26. Орлова К. Є. Управління бізнесом : підручник. Житомир : Державний університет «Житомирська політехніка», 2019. 319 с.
27. Парасій-Вергуненко І. М. Аналіз господарської діяльності : підручник / за ред. Л. М. Кіндрацької. Київ : КНЕУ, 2016. 629 с.
28. Планування і контроль на підприємстві : навч. посіб. / за заг. ред. О. Ф. Михайленко. Київ : КНЕУ, 2014. 459 с.

29. Румянцев М. В., Касьянова Н. В., Солоха Д. В. та ін. Економічний аналіз і моделювання господарської діяльності підприємства : навч. посіб. Донецьк : ДонНТУ, 2013. 296 с.
30. Серединська В. М., Загородна О. М., Федорович Р. В. Економічний аналіз: навч. посіб. Тернопіль : Видавництво Астон, 2010. 624 с.
31. Соколовська З. М., Андрієнко В. М., Івченко І. Ю., Клепікова О. А., Яценко Н. В. Математичне та комп'ютерне моделювання економічних процесів : монографія. Одеса : Астропринт, 2016. 308 с.
32. Тарасенко С. І. Управління витратами : навч. посіб. Кам'янське : ДДТУ, 2018. 305 с.
33. Цимбалюк Л. Г., Скригун Н. П., Антошкіна Л. І. Формування та управління витратами виробництва : підручник. Донецьк : Юго-Восток, 2009. 240с.
34. Черниш С. С. Економічний аналіз : навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2010. 312 с.
35. Чорна М. В., Смірнова П. В., Бугріменко Р. М. Управління витратами : навч. посіб. Харків : ХДУХТ, 2017. 166 с.
36. Шваб Л. І. Економіка підприємства : навч. посіб. Вид. 2-ге. Київ : Каравела, 2005. 568 с.
37. Шкроміда В. В., Василюк М. М., Гнатюк Т. М. Економічний аналіз діяльності суб'єктів господарювання : навч. посіб. Івано-Франківськ : Видавець Кушнір Г. М., 2016. 219 с.
38. Андрющенко І. Є., Сидоренко А. О. Проблеми оптимізації витрат на підприємстві. *Ефективна економіка*. 2021. № 11. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=9526>.
39. Вертелева О. В. Математичне моделювання економічних процесів в умовах парадигмальних зрушень. *Інвестиції: практика та досвід*. 2019. № 12. С. 48–56. DOI: 10.32702/2306-6814.2019.12.48
40. Зеленко С. В., Гуляницька Д. В. Економіко математичне моделювання отриманого прибутку підприємств. *Економічні науки. Серія «Облік та фінанси»*. 2019. Вип. 16 (61). С. 72-84. URL: <https://doi.org/10.36910/6775-2707-8701-2019-16/61-8>

41. Іщейкін Т. Є., Олійник А. С., Козін О. О., Фурман А. С., Гринь А. І. Управління виробничо-комерційною діяльністю підприємства. *Економіка та держава*. 2022. № 2. С. 141–146.
42. Котлярова В. Г., Деренська Я. М., Гладкова О. В. Формування підходу до управління витратами промислового підприємства. *Бізнес інформ*. 2020. № 11. С. 198–204.
43. Кулініч Т. В., Авраменко Н. Л., Карпенко Є. В. Системно-синергетичний підхід до управління витратами. *Інвестиції: практика та досвід*. 2022. № 1. С. 20–26.
44. Лебедева В. К., Савчук Л. М., Ковальчук Г. К., Савчук Р. В. Економіко-математичне моделювання процесів сталого економічного розвитку. *Економічний вісник*. 2020. №3. С. 126-133. URL: <https://doi.org/10.33271/ebdut/71.126>
45. Литовченко О. Ю. Управління витратами на підприємстві: теоретичний аспект. *Економіка та управління підприємства*. 2019. Вип. 31. С. 301–309.
46. Маркіна І. А., Вороніна В. Л., Рудич А. І. Теоретичні основи управління витратами підприємства. *Економіка та підприємництво*. 2020. № 4. С. 140–147.
47. Нагорна І. В., Бондаренко В. О. Облік і аналіз фінансового результату в системі управління підприємством. *Ефективна економіка*. 2021. № 11. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=9577>.
48. Назаренко Т. П., Франчук І. Б., Вітер С. А. Методичні аспекти обліку та управління витратами на виробництво продукції. *Економіка та держава*. 2021. № 7. С. 83–89.
49. Пархоменко Л. А., Малюга Л. М., Фротер О. С., Нижник І. О. Методи обліку та управління операційними витратами. *Економіка та держава*. 2022. № 1. С. 50–54.
50. Рзаєва Т. Г., Серветник О. В. Фінансові результати та напрями їх аналізу за показниками фінансової звітності. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2020. № 3. С. 121–124.
51. Турило А. М., Турило А. А., Короленко С. М. Фінанси підприємства та їх місце в його інвестиційно-витратній діяльності. *Вісник Криворізького національного університету*. 2019. Вип. 49. С. 64–69.

52. Фостолович В. А., Сімаков О. О. Місце управління витратами в сучасній системі управління підприємством. *Економіка та держава*. 2019. № 10. С. 36–45.

53. Шахно А.Ю., Афанасьєв Є.В., Афанасьєв І.Є., Афанасьєва М.Г. Оцінювання організаційно-технічного рівня гірничо-збагачувальних підприємств у контексті інвестиційно-інноваційної політики та адаптивного управління прогресивним розвитком. *Інвестиції: практика та досвід*. 2023. № 13. С. 27-34.

54. Шахно А.Ю., Афанасьєв Є.В., Афанасьєв І.Є., Афанасьєва М.Г., Зінонос Н.О. Моделювання збалансованого управління адаптивним розвитком виробничо-економічним потенціалом гірничо-збагачувальних підприємств з урахуванням ризику. *Ефективна економіка*. 2023. № 6. URL: <https://nauka.com.ua/index.php/ee/article/view/1680>

55. Шахно А.Ю., Адаменко М.В., Афанасьєв І.Є., Капітула С.В. Інвестування інноваційного розвитку конкурентоспроможності ресурсно-виробничого потенціалу гірничорудних підприємств. *Економічний аналіз*, 2021. Т.31. №3. С.105-114.

56. Північний гірничо-збагачувальний комбінат. sevgok.metinvestholding.com: веб-сайт. URL: <https://sevgok.metinvestholding.com/ua/about/common>

57. Квартальна інформація. sevgok.metinvestholding.com: веб-сайт. URL : https://sevgok.metinvestholding.com/upload/sevgok/shareholders/pjsc_-northern-gok_-report_for-the-third-quarter-of-2013.pdf

58. Методичні вказівки до виконання та оформлення випускної кваліфікаційної роботи для здобувачів спеціальності 051 «Економіка» за ступенем вищої освіти «бакалавр» усіх форм навчання / Укл. А. Ю. Шахно, В. А. Ковальчук, О. Б. Короленко, О. М. Бондарчук, Кривий Ріг: КНУ, 2021.